

**Přehodnocení podoby institutu
pozůstalostních důchodů
ve světle demografických změn**

Martin Holub
Milan Šlapák

VÚPSV, v.v.i. Praha
2015

Publikace byla schválena ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)
doc. Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)
doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 2, Karlovo náměstí 1
jako svou 491. publikaci
Vyšlo v roce 2015, 1. vydání, počet stran 75
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: Ing. Jan Mertl, Ph.D.
RNDr. Jiří Schlanger

ISBN 978-80-7416-219-0

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Pozůstalostní důchody historicky vychází ze společenských podmínek, kdy muž byl živitelem rodiny a žena zůstávala v domácnosti. Podoba tohoto institutu v České republice je dána pozdějšími úpravami sledujícími především genderovou rovnoprávnost, neodráží se v ní však nutnost reagovat na vývoj demografických ukazatelů - zejména úhrnné rozvodovosti a sňatečnosti. Tato monografie přináší identifikaci současných trendů v členských zemích EU a dalších vyspělých zemích světa a na základě výsledků komparace prezentuje cesty možných úprav institutu vdovských a vdoveckých důchodů v České republice v souladu s těmito trendy a přináší kvantifikaci možných dopadů takových úprav na důchodové nároky žen a mužů a na celkovou bilanci důchodového systému.

Klíčová slova: pozůstalostní důchody; vdovské důchody; vdovecké důchody; důchodová práva; důchodová reforma

Abstract

Survivor pensions are based on the historical social conditions in which man was a breadwinner and a woman stayed at home. The current form of the institute in the Czech Republic reflect a number of legislative changes following gender equality, but it needs to respond to changes in demographic trends. The paper focuses possible modifications of the institute of widow and widower pensions and the impact of such changes on the pension entitlements of women and men and balance of the pension system.

Key words: survivor benefits; pension rights; pension reform

Obsah:

Seznam tabulek a grafů	7
1. Úvod	9
1.1 Cíl.....	10
2. Metodologie	11
3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU	12
3.1 Financování pozůstalostních důchodů a související náklady systému.....	12
3.2 Okruh osob zajištěných pozůstalostním důchodem	14
3.3 Způsob stanovení výše dávky.....	20
4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů	24
4.1 Varianta Švédsko - zrušení „dlouhodobých“ vdovských a vdoveckých důchodů	25
4.2 Varianta Francie	32
5. Případové studie vybraných zemí	35
Belgie	35
Dánsko.....	37
Francie.....	38
Irsko	41
Itálie	42
Lotyšsko	45
Německo	46
Norsko	48
Polsko	50
Slovensko.....	52
Slovinsko.....	54
Spojené státy americké	57
Spojené království	59
Švédsko	61
Švýcarsko.....	63
6. Závěry a doporučení	68
Literatura	73
Výtahy z oponentských posudků	75

Seznam tabulek a grafů

Tabulky:

Tabulka č. 1	Výdaje na starobní a pozůstalostní důchody (2001-2010)	13
Tabulka č. 2	Okruh osob, které mají nárok na vdovský/vdovecký nebo sirotčí důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech	15
Tabulka č. 3	Rozvedení manželé a jejich práva na pozůstalostní důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech	16
Tabulka č. 4	Registrovaní partneři stejného pohlaví a druh/družka různého pohlaví v nesezdaném soužití a jejich práva na pozůstalostní důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech	17
Tabulka č. 5	Podmínky přiznání a výplaty vdovského/vdoveckého důchodu ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech	18
Tabulka č. 6	Podmínky týkající se osoby původce práv na pozůstalostní důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech	20
Tabulka č. 7	Stanovení výše dávky vdovského a vdoveckého důchodu (2009)	21
Tabulka č. 8	Minimální a maximální výše dávky a příjmové testování vdovského a vdoveckého důchodu	22
Tabulka č. 9	Výdaje na vdovské/vdovecké důchody a úspora v tis. Kč	26
Tabulka č. 10	Počet a výše vdovských/vdoveckých důchodů a celkové výdaje na vdovské/vdovecké důchody	33
Tabulka č. 11	Výše vdovského/vdoveckého důchodu při změně způsobu výpočtu	33

Grafy:

Graf č. 1	Výdaje na starobní a pozůstalostní důchody (2001-2010)	14
Graf č. 2	Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 79 letech, současný stav	27
Graf č. 3	Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 79 letech, nový stav	28
Graf č. 4	Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, současný stav	29
Graf č. 5	Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, nový stav	30
Graf č. 6	Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/27 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, nový stav	30
Graf č. 7	Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/27 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, nový stav	31

1. Úvod

V České republice, podobně jako ve většině dalších vyspělých zemí, pokrývá základní systém důchodového zabezpečení vedle rizik stáří a invalidity i riziko smrti pojištěnce. Toto riziko smrti a s tím související potenciálně zhoršenou ekonomickou situaci pozůstalé osoby žijící v pozůstalé domácnosti (mnohdy jednočlenné) pokrývají v takovém systému pozůstalostní důchody prostřednictvím institutů vdovských a vdoveckých důchodů, případně důchodů sirotčích při přítomnosti nezaopatřeného dítěte v pozůstalé domácnosti.

Současné nastavení vdovských a vdoveckých důchodů má kořeny ve společenském klimatu na konci 19. a v první polovině 20. století, kdy byl institut pozůstalostních důchodů koncipován. Rodina byla základní (ekonomickou) jednotkou společnosti, ve které převládal model ženy pečující o děti a spravující domácnost a muže živitele rodiny. Rozvod manželství prakticky nepřicházel v minulosti v úvahu, nebo byl výjimečný.

S odkazem na dlouhodobý a stále pokračující vývoj postmoderní společnosti, charakterizovaný dlouhodobým trendem v růstu intenzity rozvodovosti a naopak snižující se úrovni sňatečnosti svobodných doprovázenou růstem sňatkového věku se jeví potřebné přezkoumat úlohu institutu pozůstalostních důchodů, zda i do budoucna je tento institut schopen efektivně a spravedlivě plnit cíle od něj očekávané.

Tyto důchody mají v České republice zmírnit ekonomické důsledky úmrtí manžela/manželky pro pozůstalou osobu. Výplata vdovského/vdoveckého důchodu je po jednom roce zastavena, nicméně v případě splnění kvalifikovaných podmínek je dávka poskytována déle, popřípadě doživotně. Jednou z těchto podmínek je dosažení věku alespoň o 4 roky nižšího, než je důchodový věk mužů stejného data narození. Splnění této podmínky s sebou nese doživotní nárok na dávku. V důsledku výše popsáných demografických trendů v takovém věku ale v současnosti již neplatí, že takový nárok může získat valná většina pojištěnců. A podíl takových osob se bude i nadále snižovat. Systém pozůstalostních důchodů tak v současné podobě bez relevantního důvodu zvýhodňuje určitou skupinu pojištěnců při platbě jednotné pojistné sazby. Osoby, které nesplňují podmínku života v manželství, se tak vlastně pojišťují proti riziku, které nemůže nastat.

Vedle náhrady příjmu ve stáří je druhou funkcí důchodového systému zajištění určité minimální životní úrovně ve stáří. Zdá se, že pro plnění tohoto poslání není institut vdovských/vdoveckých důchodů rovněž vhodným nástrojem. Neidentifikuje totiž správně cílovou skupinu. Na jedné straně je poskytován pozůstalým, kteří nejsou ohroženi chudobou, a na straně druhé na dávku nedosáhne velká skupina osaměle žijících. V případě, že by se podařilo identifikovat vhodný způsob řešení problematiky v zahraničí, Česká republika by jej mohla v rámci pokračování důchodové reformy následovat. Proto je třeba provést mezinárodní srovnání způsobu řešení problematiky pozůstalostních důchodů v základních systémech důchodového pojištění.

1.1 Cíl

Základním cílem této monografie je přispět k debatě o reformě českého důchodového systému. Monografie se zaměřila na schéma pozůstalostních důchodů, a na jeho možné úpravy, případně možnost jeho zrušení a dopad těchto úprav na bilanci důchodového systému. Dalším cílem bylo přinést mezinárodní srovnání způsobu řešení problematiky pozůstalostních důchodů v základních systémech důchodového pojištění.

2. Metodologie

Výběr zemí byl proveden v souladu se zaměřením projektu na problematiku pozůstalostních důchodů. Hlavním kritériem výběru bylo vyvážené zastoupení jednotlivých typů systémů sociálního zabezpečení tak, aby bylo možno identifikovat všechny přístupy ke hmotnému zajištění pozůstalých osob. Mezi vybranými zeměmi jsou zastoupeny hlavní typy systémů sociálního zabezpečení, a to země s Bismarckovým neboli korporativním přístupem, země s Beveridgeovým reziduálním modelem sociálního zabezpečení a skandinávské země s modelem institucionálně redistributivního typu. Další faktor, který ovlivňuje rozdělení zemí ve výběru, je celková transformace, která zavádí nový pojem do tradiční typologie států. Podle toho tedy vedle zemí rozdělených podle původního přístupu stavíme skupinu tranzitivních východoevropských zemí. Rozdělení výběru zemí použitých pro mezinárodní komparaci pak vypadá takto:

- země s Bismarckovým modelem sociálního zabezpečení s typickými představiteli: Belgie, Francie, Itálie, Německo,
- země s Beveridgeovým modelem sociálního zabezpečení s typickými představiteli: Irsko, Spojené království, Spojené státy americké, Švýcarsko,
- země skandinávského typu s typickými představiteli: Dánsko, Norsko, Švédsko,
- země s transformovaným sociálním systémem: Polsko, Slovensko, Slovinsko, Lotyšsko.

V souladu s cíli monografie se projekt zaměřuje na analýzu pozůstalostních důchodů s odhlédnutím od institutu sirotčích důchodů. Základním východiskem je sekundární analýza zahraničních studií zabývajících se problematikou (např. publikace MISSOC, publikací OECD, Světové banky a dalších mezinárodních organizací). Další informace byly získány prostřednictvím webových stránek národních institucí vybraných států (např. příslušných ministerstev, nositelů pojištění atd.) či jejich přímým kontaktováním a studiem národní legislativy těchto států.

Takto získané poznatky byly použity při komparativní analýze právních úprav sledované problematiky ve vybraných státech. Komparativní analýza je provedena s cílem stanovit trendy v ostatních členských zemích EU (Spojených státech a Norsku) a ve variantách doporučit alternativní řešení v České republice.

Monografie byla rozdělena do pěti na sebe logicky navazujících částí. Po úvodu a metodologické části následuje analytická část. Třetí kapitola formou komparativní analýzy legislativní úpravy pozůstalostních důchodů v jednotlivých vybraných zemích detailně rozebírá různé přístupy ke hmotnému zabezpečení pozůstalých osob. Po této komparativní části navazuje část výzkumná, která na základě poznatků ze zahraničí modeluje dopad alternativních variant uspořádání pozůstalostních důchodů na bilanci důchodového systému a na účastníky systému. Kapitola pátá se věnuje deskripci systémů důchodového pojištění a institutům zajišťujícím finanční zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných státech. V kapitole sedmé jsou shrnuty získané závěry a doporučení vyplývající z této monografie pro Českou republiku.

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

Hlavním těžištěm kapitoly je srovnání zabezpečení pozůstalých osob z pohledu nákladů systému a legislativní úpravy problematiky. Pokud jde o legislativní úpravu, monografie se zaměřuje na srovnání několika klíčových charakteristik určujících podobu institutu: okruh osob zajištěných pozůstalostním důchodem, pravidla pro vznik nároku na vdovský či vdovecký důchod a výplatu dávky, podmínky nároku dalších osob a způsob stanovení dávky.

3.1 Financování pozůstalostních důchodů a související náklady systému

Tato krátká kapitola má za cíl přinést vhled do způsobu, jakým jsou ve zkoumaných státech pozůstalostní důchody financovány a přinést stručnou informaci o nákladech těchto důchodů ve světle zvyšujících se nákladů důchodových systémů jako celku.

Ze získaných poznatků vyplývá, že systémy důchodového zabezpečení ve všech zkoumaných zemích tvoří z hlediska financování i funkce logický celek, který lze dělit na starobní, invalidní a pozůstalostní důchody jen podle dávek vyplácených ze systému a či s odkazem na historický vývoj. Z vnitřní logiky systému, kdy se výše dávky logicky odvíjí od výše důchodových práv zemřelé osoby, vyplývá problematičnost v některých debatách zmiňované ideje oddělení financování subsystému pozůstalostních důchodů od důchodů starobních. Z mezinárodního srovnání vyplývá, že ve všech zkoumaných státech jde v podstatě o neoddělitelnou integrální součást všech zkoumaných schémat důchodového zabezpečení. Pokud jde o administraci agendy spojené se stanovením nároku, výpočtem výše dávky a její výplatu je závěr rovněž bez jediné výjimky stejný. Oddělení tohoto schématu od celku důchodového pojištění nepřináší jako takové žádná pozitiva, kterých by nebylo možno dosáhnout mnohem jednodušeji a efektivněji.

Tabulka a graf níže ukazují náklady na starobní a pozůstalostní důchody v minulé dekádě a ukazují postupný růst výdajů na starobní důchody. Zatímco v roce 2010 vynakládaly státy, které jsou sledovány v této studii v průměru 26,2 % HDP na financování starobních důchodů, na pozůstalostní důchody připadají v tom samém roce výdaje průměrně pouze 1,2 % HDP. Výdaje na pozůstalostní důchody a potažmo na vdovské a vdovecké důchody tedy představují obecně ve všech státech pouze zlomek výdajů na starobní důchody. Od roku 2001 můžeme sledovat prakticky ve všech státech mírný růst výdajů na starobní důchody. Výdaje na pozůstalostní důchody naopak obecně v poměru k HDP nerostly s výjimkou Irska a Slovinska, kde došlo k významnému rozšíření okruhu osob oprávněných z pozůstalostních důchodů. Naopak, můžeme sledovat pokles výdajů na tyto dávky v Německu, kde došlo k po roce 2001 k reformě (viz dále).

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

Tabulka č. 1 **Výdaje na starobní a pozůstalostní důchody (2001-2010)**

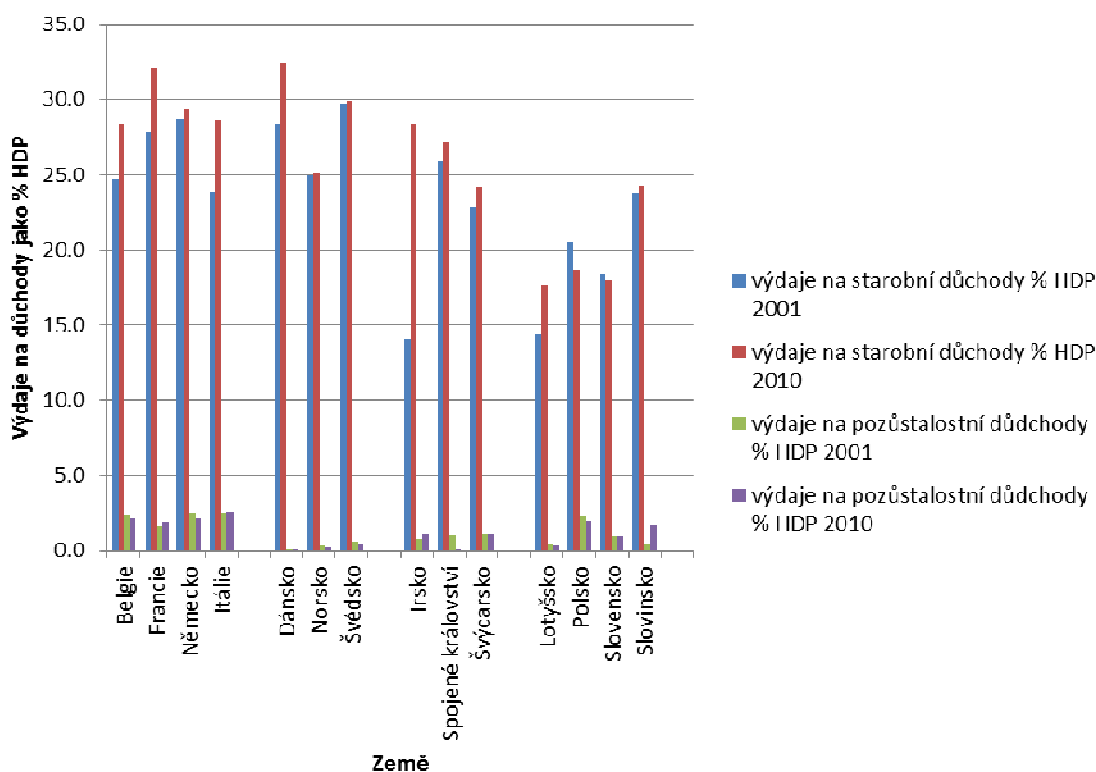
	výdaje na starobní důchody % HDP		výdaje na pozůstalostní důchody % HDP	
	2001	2010	2001	2010
Belgie	24,7	28,4	2,4	2,1
Francie	27,8	32,0	1,6	1,9
Německo	28,7	29,4	2,5	2,1
Itálie	23,8	28,6	2,5	2,6
průměr bismarckovské země	26,3	29,6	2,3	2,2
Dánsko	28,4	32,4	0,0	0,0
Norsko	24,9	25,1	0,3	0,3
Švédsko	29,7	29,9	0,6	0,5
průměr skandinávské země	27,7	29,1	0,3	0,3
Irsko	14,1	28,3	0,8	1,1
Spojené království	25,9	27,1	1,0	0,1
Švýcarsko	22,9	24,2	1,1	1,1
průměr beveridgeovské země	21,0	26,6	1,0	0,8
Lotyšsko	14,4	17,6	0,4	0,3
Polsko	20,5	18,6	2,3	2,0
Slovensko	18,4	18,0	0,9	1,0
Slovinsko	23,8	24,3	0,4	1,7
průměr transformačních zemí	20,9	20,3	1,2	1,6

Zdroj: Eurostat

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?jsessionid=9ea7d07e30d78d29f8855d644366b8beadd2856bfdcb.e340aN8Pc3mMc40Lc3aMaNyTb38Se0>

Lze sledovat i významné rozdíly mezi jednotlivými typy sociálního zabezpečení. Ve skandinávských a bismarckovských zemích jsou výdaje na starobní důchody nejvyšší. Pokud ale sledujeme výdaje na pozůstalostní důchody, překvapivě jsou u skandinávských zemí velmi nízké. Je to způsobeno pojetím institutu vdovského/vdoveckého důchodu, kdy dávka není vyplácena ve vyšším věku (viz následující kapitola). V beveridgeovských zemích, kde jsou vdovské a vdovecké důchody pojaty obdobně, můžeme vidět nízké výdaje na tyto dávky jako ve skandinávských zemích. Výdaje na starobní důchody jsou v souladu s filozofií tohoto typu sociálního státu. Země, které prošly transformací, vykazují ještě v roce 2010 relativně nízké výdaje na starobní důchody, ale pokud jde o pozůstalostní důchody, mají blízko k bismarckovským zemím.

Graf č. 1 **Výdaje na starobní a pozůstalostní důchody (2001-2010)**

3.2 Okruh osob zajištěných pozůstalostním důchodem

Osoby oprávněné k čerpání pozůstalostních důchodů (tabulka č. 2) lze obecně rozdělit do několika základních kategorií. Ve všech sledovaných státech dnes existuje vedle vdovského důchodu i důchod vdovecký a podmínky pro jejich získání jsou prakticky rovné. Časový rámec této monografie postupné zavádění vdoveckého důchodu nepokrývá, protože i v transformačních zemích střední a východní Evropy k němu došlo již v 90. letech 20. století. Jako poslední přistoupilo v rámci strukturální reformy důchodového systému v roce 2004 k vyrovnání genderových rozdílů Slovensko. I v této zemi existoval vdovecký důchod již od devadesátých let, ale aby vdovec na rozdíl od vdovy získal nárok na dávku, musel do 3 let od smrti manželky získat nárok na starobní či invalidní důchod.

Nově je postupně ve stále větším počtu zemí přiznáván vdovský a vdovecký důchod i osobám rozvedeným. V současnosti je tak tomu v 10 státech z celkového počtu 15 sledovaných zemí. Na Slovensku byl po krátkém období fungování po založení samostatného státu v rámci reformy v roce 2004 tento institut zrušen. V Německu je zajištěno zohlednění života v rozvedeném manželství institutem sdílení vyměřovacích základů na důchodové pojištění. Postupné zrovnoprávnění homosexuálu ve vyspělých státech vede s ohledem na nároky pozůstalého partnera na vdovský či vdovecký důchod v řadě států ke stejnému zacházení s takovou osobou jako s manželkou či manželkou. V roce 2013 tak mají stejná práva na pozůstalostní důchod jako manželé registrovaní partneři v 7 z 15 sledovaných států. Společenské změny posledních desetiletí vedly k tomu, že v některých státech je při nároku na pozůstalostní důchod

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

za určitých podmínek zohledněn i život v nesezdaném soužití (viz dále). Tato monografie se nezabývá problematikou sirotčích důchodů, ale pro úplnost je třeba v okruhu osob, které mají nárok na pozůstalostní důchod, jmenovat i děti zemřelé osoby (a to většinou včetně nevlastních dětí a dětí adoptovaných). Dále mohou v některých státech vznikat nároky dalším příbuzným v přímé řadě, a to vnoučatům a rodičům.

Tabulka č. 2 **Okruh osob, které mají nárok na vdovský/vdovecký nebo sirotčí důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech**

	vdova a vdovec	rozvedení manželé	registrovaní partneři stejného pohlaví	druh/družka v nesezdaném soužití	další osoby (sirotčí důchody a jiné dávky)
Belgie	ANO	ANO	NE	NE	NE
Dánsko	ANO	ANO	ANO	ANO	děti
Francie	NE	ANO	ANO	NE	NE
Irsko	ANO	ANO	ANO	NE	děti
Itálie	ANO	ANO	NE	NE	rodiče, bratři a sestry, vnoučata
Lotyšsko	ANO	NE	NE	NE	bratři, sestry a vnoučata
Německo	ANO	ANO** (do roku 1977)	NE	NE	děti
Norsko	ANO	ANO	ANO	ANO	děti
Polsko	ANO	ANO	NE	NE	potomci, vnoučata, rodiče
Slovensko	ANO	NE*	NE	NE	děti
Slovinsko	ANO	ANO	NE	NE	děti, rodiče, vnoučata
Spojené království	ANO	NE	ANO	NE	NE
Spojené státy americké	ANO	ANO	NE	NE	NE
Švédsko	ANO	NE	ANO	ANO	děti
Švýcarsko	ANO	ANO	ANO	NE	děti

Zdroj: Missoc 2004/2013 a další zdroje uvedeny k jednotlivým státům

Pozn: *Pouze žena rozvedená do roku 2004 **Práva rozvedených manželů jsou v současnosti zajištěna sdílením vyměřovacích základů na starobní důchod

Většina států, které přiznávají vdovský a vdovecký důchod i rozvedeným manželům, tak činí jen za určitých podmínek (viz tabulka č. 3). Nejčastěji se takové podmínky týkají doby trvání manželství (například minimálně 10 let trvání manželství v Dánsku) nebo je nárok rozvedené osoby navázán na nárok na výživné přičtené soudem. V Itálii přímo o právu na případný budoucí vdovský či vdovecký důchod rozváděných manželů rozhoduje rozvodový soud. Jako alternativní podmínka doby trvání manželství může být stanoveno narození dětí z rozvedeného manželství (Norsko). Protože existuje možnost, že někdo uzavře za život více manželství a ovdoví ve více případech, existuje otázka, jak systémy tuto situaci řeší. Ve valné většině států zaniká nárok na vdovský a vdovecký důchod, pokud uzavřou další manželství (viz tabulka č. 5). Tak tomu není jen ve třech státech. V Lotyšsku je vdovský a vdovecký

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

důchod vyplácen jen po dobu dvou měsíců a dlouhodobá dávka byla zrušena, a proto není třeba problém řešit. Ve Francii a ve Slovinsku dochází k dílení nároků na vdovský či vdovecký důchod mezi všechny bývalé manžele/manželky zemřelé osoby.

Ve Francii získává rozvedená osoba nárok na část vdovského/vdoveckého důchodu po bývalém/é manželovi/manželce odpovídající poměru let strávených ve společném manželství a doby pojištění získané zemřelou osobou. Důchodový nárok je tak ve většině případů podstatně nižší, než by byl celý vdovský/vdovecký důchod. Jedná se rovněž o způsob řešení problému krátkých manželství, který by teoreticky bylo možno aplikovat při výpočtu všech pozůstalostních důchodů.

Tabulka č. 3 **Rozvedení manželé a jejich práva na pozůstalostní důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech**

	za jakých podmínek vznikají práva na pozůstalostní důchod
Belgie	Rozvedená osoba nezíská nárok, pokud se zřekla rodičovských práv ke společnému dítěti, byla pravomocně odsouzena za pokus o zabití bývalého manžela/manželky, pokud uzavřela nové manželství.
Dánsko	Manželství trvalo minimálně 5 let a nebylo uzavřeno nové manželství, v roce 2004 bylo podmínkou trvání 10 let.
Francie	Dávka je podílem nároku podle doby strávené v manželství.
Irsko	Dávka je vyplácena za stejných podmínek jako manželům.
Itálie	rozhodnutí rozvodového soudu
Lotyšsko	NE
Německo	NE
Norsko	Dávka jen 5 let po rozvodu, pokud manželství trvalo více než 25 let (případně doba trvání manželství min. 15 let, pokud měli děti).
Polsko	Rozvedené osoby v den úmrtí nesměly mít společné jmění a ke dni smrti pozůstalá osoba pobírala výživné.
Slovensko	Pouze žena rozvedená do 1.1.2004, pokud ji rozvodový soud přiřkl nárok na výživné.
Slovinsko	Pobírá výživné v době smrti, pokud je více oprávněných, nárok se dílí.
Spojené království	NE
Spojené státy americké	NE
Švédsko	NE
Švýcarsko	Manželství trvalo aspoň 10 let.

Zdroj: Missoc 2004/2013 a další zdroje uvedeny k jednotlivým státům

V polovině zkoumaných zemí (viz tabulka č. 4) mají nárok na vdovský či vdovecký důchod rovněž partneri zemřelé osoby, kteří s ní žili v partnerství odpovídajícím české úpravě registrovaného partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb. Pro tyto osoby pak většinou platí stran nároku na vdovský či vdovecký důchod naprosto stejná pravidla jako pro manžele zemřelé osoby. Země se skandinávským typem sociálního zabezpečení šly v tomto směru ještě dále a za určitých podmínek umožňují získat právo na vdovský či vdovecký důchod druhovi či družce, kteří žili se zemřelou osobou ve společné domácnosti v nesezdaném soužití. K získání dávky se takové osoby kvalifikují v případě, že se ze svazku narodilo dítě či alternativně, pokud soužití trvalo určitou minimální dobu před smrtí původce práv. V tomto přístupu z dalších států následovalo skandinávské státy pouze Slovinsko, kde vzniká nárok na vdovský či vdovecký důchod druhovi či družce po třech letech soužití ve společné domácnosti s osobou zemřelou bezprostředně před smrtí. Alternativně platí podmínka soužití

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

v jedné domácnosti jeden rok před smrtí, pokud spolu zplodili aspoň jedno dítě. Tento nárok vzniká nezávisle na tom, zda jde o soužití osob různého pohlaví či stejného pohlaví.

Tabulka č. 4 **Registrovaní partneři stejného pohlaví a druh/družka různého pohlaví v nesezdaném soužití a jejich práva na pozůstalostní důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech**

	registrovaní partneři stejného pohlaví	nesezdaná soužití (druh/družka)
Belgie	NE	NE
Dánsko	po 2 letech soužití bezprostředně před smrtí pojištěného	po 2 letech soužití bezprostředně před smrtí pojištěného
Francie	stejná pravidla jako manželé	NE
Irsko	stejná pravidla jako manželé	NE
Itálie	NE	NE
Lotyšsko	NE	NE
Německo	stejná pravidla jako manželé	NE
Norsko	stejná pravidla jako manželé	osobě žijící se zemřelou osobou ve společné domácnosti vzniká nárok na pozůstalostní dávku v případě, že spolu byly předtím oddány nebo spolu měly děti. Pokud nejsou tyto podmínky splněny, musí soužití trvat minimálně 5 let.
Polsko	NE	NE
Slovensko	NE	NE
Slovinsko	po 3 letech bezprostředně před smrtí pojištěného	po 3 letech bezprostředně před smrtí pojištěného nebo 1 rok, pokud měli spolu dítě
Spojené království	stejná pravidla jako manželé	NE
Spojené státy americké	NE	NE
Švédsko	stejná pravidla jako manželé	osoba žila s pojištěncem ve společné domácnosti, pokud byli dříve manželé či pokud spolu měli dítě nebo dítě čekají.
Švýcarsko	stejná pravidla jako manželé	NE

Zdroj: Missoc 2004/2013 a další zdroje uvedeny k jednotlivým státům

Pokud jde o **podmínky vzniku nároku na vdovský a vdovecký důchod** je základním předpokladem v původním pojetí institutu existence manželského vztahu. V některých státech právní řád však vyžaduje, aby takové manželství trvalo určitou minimální dobu s cílem eliminovat nároky na vdovský či vdovecký důchod u manželství trvajících velice krátce (viz tabulka č. 5). Aby se předešlo tvrdosti zákona, tato podmínka většinou neplatí, pokud došlo k úmrtí v důsledku úrazu, pracovního úrazu, nebo pokud potenciálně oprávněná osoba vychovává děti (případně děti zplozené s původcem práv). Kuriózní úpravu obsahuje italský zákon o důchodovém zabezpečení, který stanoví speciální pravidla omezující nárok vdovy v případě, že se vdá žena o více než 20 let mladší za muže staršího 70 let. Pokud dojde k úmrtí do deseti let od sňatku, je dávka za každý rok chybějící do naplnění lhůty krácena o 10 %. Nejčastěji je však ve zkoumaných státech požadována doba trvání manželství obecně 1 či 2 roky, nejvíce pak v Norsku 5 let.

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

Všechny země s výjimkou Francie, Lotyšska a Polska stanoví jako podmínku výplaty vdovského či vdoveckého důchodu to, že nedojde k uzavření dalšího manželství. V Irsku dokonce nesmí adresát dávky ani žít s novým partnerem ve společné domácnosti, jinak je mu vdovský/vdovecký důchod odňat.

Tabulka č. 5 **Podmínky přiznání a výplaty vdovského/vdoveckého důchodu ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech**

	podmínka minimální délky manželství nebo pojištění	podmínka věku pro získání „velké dávky“	podmínka, že neuzavře další manželství	*alternativní podmínky
bismarckovské země				
Belgie	1 rok*	NE (po roce 2004 zrušena podmínka min. 45 let)	ANO	pracovní úraz či nemoc z povolání příčinou smrti, dítě do 18 let
Francie	2 roky/	minimálně 51 let* / od 2009 věk 55 let*	NE	invalidita
Itálie	NE	NE	ANO	NE
Německo	1 rok	do roku 2007 věk 45 let* /zvyšováno postupně na 47 let v roce 2029*	ANO	invalidita, dítě do 18 let u studenta), postižené dítě
beveridgeovské země				
Irsko	NE	do přiznání důchodu	ANO	ANO
Spojené království	NE	minimálně 45* let do dosažení důchodového věku	ANO	dítě do 16 let (18 let student)
Spojené státy americké	9 měsíců*	důchodový věk	ANO	společně vlastní či adoptované dítě, smrt v ozbrojených složkách USA, smrt po úrazu
Švýcarsko	1 rok	od 45 let-důchodový věk	ANO	dítě do 18 let
skandinávské země				
Dánsko	NE/2 roky	věk nižší než důchodový	ANO	NE
Norsko	5 let	věk do 67 let	ANO	měli spolu děti
Švédsko	NE	věk nižší než důchodový	ANO	NE
tranzitivní země				
Lotyšsko	NE	NE	NE	NE
Polsko	NE	minimálně 50 let*	NE	invalidita, dítě do 16 či 18 let u studenta, postižené dítě
Slovensko	ANO	důchodový věk*	ANO	invalidita s omezením více než 70 %, pečuje o ekonomicky závislé dítě, vychovala nejméně tři děti (dvě děti pokud dosáhla věku 52 let)
Slovinsko	NE	minimálně 58 let* (53 let-výplata po 58. roce)	ANO	invalidita, dítě do 16 či 18 let u studenta, postižené dítě

Zdroj: Missoc 2004/2013 a další zdroje uvedeny k jednotlivým státům

Pozn: *Podmínka neplatí, pokud je splněna některá z *alternativních podmínek

a) Při nesplnění podmínky oprávněná osoba pobírá dávku 1 rok (v Polsku 2 roky pokud se účastní rekvalifikačního kurzu)

I přes řadu shodných rysů, které lze zaznamenat, **pojetí pozůstalostních důchodů v jednotlivých typech systémů sociálního zabezpečení se výrazně liší**. V zemích s bismarckovým neboli korporativním přístupem je pozůstalostní důchod vyplácen dlouhodobě až v případě překročení určité věkové hranice, která je nastavena typicky na věk 47-55 let (viz tabulka č. 5, druhý sloupec). Věkovou podmínku je možno pro pozůstalé obejít a dávku získat v případě splnění některé z alternativních podmínek, jako je invalidita, výchova dítěte do určité věkové hranice, výchova postiženého dítěte bez omezení věkovou hranicí atd. (viz tabulka č. 5, čtvrtý sloupec). V případě nesplnění věkové ani alternativní podmínky osoba nárok na důchod ztrácí po uplynutí 1 až 2 let (dále jen krátkodobá dávka). Pokud však podmínku splní, pobírá dlouhodobou dávku, a to i v souběhu se starobním důchodem.

Naopak, v zemích s beveridgeovým reziduálním modelem sociálního zabezpečení, je dávka vyplácena pouze do okamžiku, kdy vznikne oprávněné osobě nárok na starobní důchod (viz tabulka č. 5, druhý sloupec). Souběh není z principu možný, protože jde o dávku plnící stejnou funkci jako starobní důchod - zajištění minimálního životního standardu. To lze dokumentovat i na její výši oproti výši hypotetického starobního důchodu původce práv (viz následující kapitola). Obdobně jako v beveridgeovských zemích je dávka pozůstalostního důchodu konstruována i v zemích skandinávského typu, takže dávka alternuje se starobním důchodem a souběh není možný. To vysvětluje výrazně nižší výdaje zemí se skandinávským a beveridgeovým typem zabezpečení na pozůstalostní důchody (viz tabulka č. 1). Naopak, tranzitivní země střední a východní Evropy vychází z pojetí bismarckovského a jejich výdaje na pozůstalostní důchody jsou proto výrazně vyšší.

Vzhledem k tomu, že práva z pozůstalostního důchodu pramení z důchodových práv zemřelého pojištěnce, je nutno na závěr této subkapitoly konstatovat, že základní podmínkou ke vzniku pozůstalostních práv je účast této osoby v příslušném schématu. Jak ukazuje tabulka č. 6, většina států však podmiňuje vznik pozůstalostních práv určitou kvalifikovanou dobou takové účasti před smrtí původce práv nebo minimálním podílem pracovní kariéry pojištěním. Ve Slovinsku a na Slovensku podobně jako v České republice souvisí vznik důchodových práv pozůstalých s hypotetickým nárokem zemřelé osoby na invalidní či starobní důchod.

Tabulka č. 6 **Podmínky týkající se osoby původce práv na pozůstalostní důchod ve vybraných členských zemích EU a některých dalších vyspělých státech**

	Za jakých podmínek vznikají práva na pozůstalostní důchod
Belgie	Pojištění bez podmínky délky trvání
Dánsko	10 let pojištění a věk nad 67 let
Francie	Splňuje podmínky na invalidní či starobní důchod nebo jeho pobírání. Pojištění bez podmínky délky trvání ve schématech ARRCO a AGIRC
Irsko	Pojištění v délce nejméně 156 týdnů (alternativně může být tato podmínka splněna oprávněnou osobou)
Itálie	15 let pojištění nebo alternativně 5 let pojištění, z nichž jsou aspoň 3 roky během posledních 5 let (podmínky neplatí, pokud zemře původce práv v souvislosti s výkonem zaměstnání)
Lotyšsko	10 let pojištění
Německo	5 let pojištění (podmínka neplatí, pokud zemře původce práv v souvislosti s výkonem zaměstnání)
Norsko	3 roky pojištění bezprostředně před smrtí nebo od 16 let neplatil příspěvky maximálně celkem po dobu 5 let
Polsko	Nárok na starobní či invalidní důchod
Slovensko	Splnění nároku na invalidní důchod nebo smrt v souvislosti s povoláním či nemocí z povolání
Slovinsko	Splnění nároku na invalidní, starobní nebo předčasný důchod nebo pobírání některého z těchto důchodů. Alternativně smrt v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání. (v roce 2004 stačilo splnění podmínky 5 let pojištění)
Spojené království	Účast na pojištění nejméně 25 % doby od dosažení věku 16 let
Spojené státy americké	Pojištění bez podmínky délky trvání
Švédsko	Pobyt na území Švédska minimálně 3 roky
Švýcarsko	Účast na pojištění minimálně 1 rok

Zdroj: Missoc 2004/2013 a další zdroje uvedeny k jednotlivým státům

3.3 Způsob stanovení výše dávky

Funkce dávky pozůstalostního důchodu se v různých typech sociálního státu liší. Je to způsobeno pojetím důchodového systému, jehož funkce je v jednotlivých typech chápána odlišně. Zatímco dávka v bismarckovských systémech sociálního zabezpečení má v první řadě poskytovat náhradu příjmu, v beveridgeově modelu má zabezpečit minimální životní standard všem občanům. Proto je typické základní veřejné schéma v bismarckovských státech relativně robustnější (takže výdaje na důchody jsou vyšší) a poskytuje příjmově vztažené důchodové dávky v relativně vysokém náhradovém poměru. Dávka pozůstalostního důchodu v těchto státech je určena jako určitý podíl hypotetického starobního důchodu zemřelé osoby. Jak ukazuje tabulka č. 7, tento podíl se v jednotlivých státech liší a pohybuje se mezi 54 a 80 %. V tranzitivních zemích střední a východní Evropy, které definují výši pozůstalostního důchodu stejným postupem, se tento procentní podíl pohybuje mezi 60 a 85 %.

Beveridgeův model se omezuje na garanci relativně nižší rovné dávky, která má zajistit minimální životní standard. Pozůstalostní důchod stanovený rovněž jako rovná dávka, který má rovněž zajistit minimální životní standard, dosahuje prakticky stejné výše jako hypotetický důchod zemřelé osoby. V základních veřejných schématech skandinávských zemí je rovná dávka starobního důchodu v relaci k beveridgeovu modelu vysoká. Pozůstalostní důchod je proto stanoven jako relativně nižší (viz tabulka č. 7).

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

Tabulka č. 7 **Stanovení výše dávky vdovského a vdoveckého důchodu (2009)**

	výpočet vdovského/vdoveckého důchodu ve vztahu ke starobnímu důchodu původce práv
bismarckovské země	
Belgie	80 % (62,5 % rozvedení)
Francie	54 %
Německo	55 % (25 % u krátkodobé dávky)
Itálie	60 %
skandinávské země	
Dánsko	rovný důchod 6 702 EUR ročně, to je 70 % starobního rovného důchodu (50 % v ATP schéma)
Norsko	55 %
Švédsko	základní dávka (100 % jako u starobního důchodu) 55 % nároku zemřelého pojištěnce z příjmově vztaženého schématu
beveridgeovské země	
Irsko	rovná dávka 230 EUR, tedy 100 % starobního rovného důchodu
Spojené království	rovná dávka 105 GBP, tedy 98 % starobního rovného důchodu (dávka redukována, pokud je pozůstalá osoba mladší než 55 let o 7 % za každý rok)
Spojené státy americké	dávka doplňuje starobní důchod pozůstalé osoby tak, aby dosahoval 100 % výše nároku zemřelého
Švýcarsko	80 %
tranzitivní země	
Lotyšsko	100 % (ale vypláceno jen krátkodobě po dobu dvou měsíců)
Polsko	85 % , pokud mají nárok dvě osoby 45 %, pokud 3 osoby 31 % všechny dávky, které pramení z práv jednoho zemřelého pojištěnce, nesmí překročit 95 % jeho pomyslného nároku na důchod
Slovensko	60 % všechny dávky, které pramení z práv jednoho zemřelého pojištěnce, nesmí překročit 100 % jeho pomyslného nároku na důchod
Slovinsko	70 % všechny dávky, které pramení z práv jednoho zemřelého pojištěnce, nesmí překročit 100 % jeho pomyslného nároku na důchod

Zdroj: Missoc 2004/2013 a další zdroje uvedeny k jednotlivým státům

Jak ukazuje následující tabulka, je v některých bismarckovských a tranzitivních zemích střední a východní Evropy, kde jsou dávky vztaženy k referenčním příjmům původce práv, omezena výše pozůstalostního důchodu institutem maximální dávky. V těchto zemích je zároveň většinou garantována i minimální výše dávky. Tato omezení v zásadě proporčně odpovídají stanoveným dávkám minimálního a maximálního starobního důchodu v předmětných státech. Ve státech s beveridgeovým a skandinávským typem sociálního zabezpečení, kde je typicky stanoven vdovský/vdovecký důchod jako rovná dávka, není přirozeně tohoto institutu třeba. Výjimkou je Švýcarsko, kde je základní důchodové schéma příjmově vztažené právě institut minimálního a maximálního důchodu výrazně nivelizuje důchody, a to i v případě dávek vdovských a vdoveckých důchodů.

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

Tabulka č. 8 **Minimální a maximální výše dávky a příjmové testování vdovského a vdoveckého důchodu**

	minimální dávka	maximální dávka	příjmový test či omezení souběhu	zdanění
bismarckovské země				
Belgie	13 104 EUR ročně (pokud získal původce práv aspoň 2/3 doby potřebné k získání plného důchodu)	100 % maximálního důchodu (2 106 EUR)	NE	ANO
Francie	3 359 EUR/rok (pokud získal původce práv aspoň 60 trimestrů pojištění)	54 % maximálního důchodu (9 888 EUR) ročně	NE	ANO
Itálie	495 EUR	NE	V případě souběhu s dalšími příjmy, je dávka redukována o 26, 40 či 50 %.	ANO
Německo	NE	NE	NE	ANO
skandinávské země				
Dánsko	NE	NE	NE	ANO
Norsko	NE	NE	Pokud přesahuje příjem polovinu základního rovného důchodu, krácena o 40 % přesahující částky.	ANO
Švédsko	NE	NE	NE	ANO
beveridgeovské země				
Irsko	NE	NE	NE	ANO
Spojené království	NE	NE	NE	ANO
Spojené státy americké	NE	NE	NE	ANO
Švýcarsko	936 CHF (774 EUR)	1872 CHF (1548 EUR)	dohromady se starobním důchodem nesmí překročit dávka 2320 CHF měsíčně	ANO
tranzitivní země				
Lotyšsko	NE	NE	NE	dávka přiznaná po 1996 ANO
Polsko	196 EUR	NE	NE	ANO
Slovensko	NE	NE	pravidla pro souběh	NE
Slovinsko	143 EUR (pokud získala oprávněná osoba 15 let pojištění)	NE	pravidla pro souběh	ANO

Zdroj: údaje převzaty ze zdrojů uvedených k jednotlivým státům

Vzhledem k tomu, že v bismarckovských a tranzitivních zemích může docházet k souběhu dávky vdovského či vdoveckého důchodu se starobním důchodem, je v některých zemích dávka při pobírání starobního důchodu krácena. Krácení dávky na polovinu, v takovém případě nalezneme vedle České republiky nejen na Slovensku ale i ve Slovinsku. Alternativou je příjmový test na veškeré příjmy. Takové pravidlo platí

3. Komparativní analýza řešení zabezpečení pozůstalých osob ve vybraných členských zemích EU

například v Itálii, kde může být v závislosti na výši dalších příjmů dávka krácena na 75 %, 50 % nebo až na 25 % plné výše. Dávka ve všech sledovaných státech s výjimkou Slovenska a Lotyšska podléhá obecným pravidlům pro daně z příjmu fyzických osob.

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

V této kapitole budeme na mikroekonomických a makroekonomických modelech simulovat dopad možných změn souvisejících s přehodnocením institutu pozůstalostních důchodů na český důchodový systém a na individuální výši důchodových příjmů pojištěnců - budeme porovnávat 3 varianty. Nulová varianta bude zachování současného stavu bez žádných změn a bude tak výchozí, se kterou budeme porovnávat ostatní varianty přinášející změny. Varianta 1 by zohlednila švédské zkušenosti - zde by se vycházelo z toho, že by byly zrušeny tzv. „dlouhodobé“ vdovské/vdovecké důchody. Tato varianta předpokládá zrušení výplaty vdovského/vdoveckého důchodu v případě, že pozůstalá osoba dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk muže stejného data narození, nebo důchodového věku, pokud je důchodový věk pozůstalé osoby nižší. To znamená, že každý přiznaný vdovský/vdovecký důchod všem osobám, které nepečují o nezaopatřené či zdravotně postižené dítě či o své závislé rodiče nebo závislé rodiče zemřelého partnera, nebo nejsou invalidními ve třetím stupni, by náležel pouze po dobu jednoho roku.

Varianta 2 vychází ze zkušeností Francie a předpokládá vznik „dlouhodobého“ vdovského/vdoveckého důchodu po každém zemřelém pojištěnci, který byl za svůj život účasten alespoň jednoho manželství a kterého bývalý či současný partner přežil. Po každém takovém zemřelém vznikne jeden vdovský/vdovecký důchod, který se mezi oprávněné pozůstalé partnery rozdělí dle podílu trvání jejich manželství v době trvání účasti zemřelého na pojištění na celkové době pojištění zemřelého. Výše vdovského/vdoveckého důchodu bude tedy záviset na poměru trvání doby manželství a celkové doby pojištění - tzn., že tato varianta předpokládá rozdělení vdovských/vdoveckých důchodů pro všechny - 100 % současného vdovského/vdoveckého důchodu by oprávněným pozůstalým partnerům náleželo, pokud by doba trvání všech manželství zemřelého byla minimálně stejná jako doba pojištění zemřelého. V ostatních případech by pozůstalí partneři měli důchodová práva na výši vdovského/vdoveckého důchodu v poměrné výši, vyjádřenou počtem let strávených se zemřelým partnerem v manželství během jeho účasti na důchodovém pojištění k počtu celkových let pojištění zemřelého.

Na makroúrovni by se testoval vliv na celkový důchodový systém, tedy jak by se změnila celková bilance důchodového systému v případě sdílení důchodových nároků v případě rozvodu manželství.

Na mikroúrovni pak vliv na individuální výši důchodů modelových jedinců.

Teoretické omezení modelových variant

Modelové propočty se zaměřily jak na mikroekonomické (MIE), tak na makroekonomické (MAE) dopady uvažovaných variant. Na makroekonomické úrovni se předmětem modelových výpočtů stala změna výše celkových výdajů důchodového systému při navrhovaných úpravách vdovských a vdoveckých důchodů.

Na mikroekonomické úrovni se modelové propočty zaměřily na příjmovou situaci jedince/domácnosti při změně pravidel přiznávání vdovského/vdoveckého důchodu. Při vytvoření mikro- a makroekonomických modelů bylo potřeba vložit velké

množství vstupních dat, která však většinou nebyla snadno získatelná, neboť se nevyskytují v oficiálně publikovaných statistických výkazech ať z důvodu jejich dosavadní nepotřebnosti nebo jejich statistické nezachytitelnosti. Pro spočtení výše uvedených makroekonomických dopadů přehodnocení institutu vdovských a vdoveckých důchodů a jejich doplnění sdílením příjmů získaných v době trvání manželství v době účasti na pojistném a pro zjištění vlivu rozšíření okruhu oprávněných osob a změn ve způsobu stanovení výše vdovských/vdoveckých důchodů byla potřebná zejména následující vstupní data, která uvádíme se zdrojem jejich získání či způsobů jejich výpočtů:

1. **průměrný věk při prvním sňatku** v členění muži/ženy (dále **m/ž**) (**32,2/29,6**)
2. **věk odchodu do důchodu v členění m/ž (62/60)** (zdroj: modelový předpoklad na základě platné legislativy a údajů Eurostatu: <http://apl.czso.cz/ode/tab/tsdde420.htm>)
3. **naděje dožití ve věku odchodu do důchodu:**
 - muži (62 let): naděje dožití - 17,51 let
 - ženy (60 let): naděje dožití - 23,02 letúmrtnostní tabulky za rok 2011. Zdroj: ČSÚ <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/umrtnostni-tabulky>
4. průměrná mzda v členění m/ž - zjištěna na základě výběrového šetření EU-SILC - domácnosti byly seřazeny do příjmových decilů v závislosti na výši příjmu muže a v závislosti na výši příjmu ženy. Z tohoto seřazení se pak podařilo určit rozložení příjmů mezi jednotlivými partnery v reálných domácnostech a pak tedy poměrně věrohodně posoudit dopad případných změn na výši individuálních důchodů včetně odhadnutí počtu, kolika jedinců by se to dotknulo. Dále byl na základě dat z tohoto šetření zjištěn průměrný příjem pro samostatně žijící osoby v členění muži/ženy.
(zdroj: ČSÚ, šetření Životní podmínky (EU-SILC) 2011)
5. příjmy a výdaje důchodového účtu, výdaje v členění na výdaje na vdovské a vdovecké důchody (zdroj: Statistická ročenka 2011 z oblasti důchodového pojištění, Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění 2012).

Všechna data byla brána za rok 2011, pokud není uvedeno jinak.

4.1 Varianta Švédsko - zrušení „dlouhodobých“ vdovských a vdoveckých důchodů

Tato varianta předpokládá zrušení výplaty vdovského/vdoveckého důchodu v případě, že pozůstalá osoba dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk muže stejného data narození, nebo důchodového věku, pokud je důchodový věk pozůstalé osoby nižší. To znamená, že každý priznaný vdovský/vdovecký důchod všem osobám, které nepečují o nezaopatřené či zdravotně postižené dítě či o své závislé rodiče nebo závislé rodiče zemřelého partnera, nebo nejsou invalidními ve třetím stupni, by náležel pouze po dobu jednoho roku.

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

MAE Švédsko

Výše zmíněná změna by na makroúrovni znamenala úsporu spočívající ve snížených výdajích na vdovské/vdovecké důchody vyplácené ve vyšším věku (bod e, odst. 2 § 50 zákona 155/1995 Sb.), které by se vyplácely pouze jeden rok. Následující tabulka nám ukazuje současné výdaje na vdovské/vdovecké důchody rozčleněné dle druhu důchodu, výdaje na vdovské/vdovecké důchody při navrhované úpravě a výši celkových úspor, která by byla realizována. Ta dosahuje 20,6 miliardy Kč, což představuje 86 % celkových výdajů na vdovské a vdovecké důchody.

Tabulka č. 9 **Výdaje na vdovské/vdovecké důchody a úspora v tis. Kč**

		ve vyšším věku	1 rok po smrti	péče + invalidita
současný stav	výdaje na vdovské	19 549 796	214 833	1 718 663
	výdaje na vdovecké	2 170 420	23 851	190 806
nový stav	výdaje na vdovské	922 174	214 833	1 718 663
	výdaje na vdovecké	182 108	23 851	190 806
úspora	výdaje na vdovské	18 627 622	0	0
	výdaje na vdovecké	1 988 312	0	0
	celkem	20 615 934	0	0

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Při výpočtech jsme vycházeli z počtu nově přiznaných vdovských (27 965) a vdoveckých (9 153) důchodů, celkových výdajů na vdovské (21,5 mld. Kč) a vdovecké (2,4 mld. Kč) a průměrné výše vdovských důchodů vyplácených sólo (6 989 Kč), vdovských důchodů vyplácených v kombinaci (2 748 Kč), vdoveckých důchodů vyplácených sólo (5 920 Kč) a vdoveckých důchodů vyplácených v kombinaci (1 658 Kč). Dále jsme brali v úvahu strukturu vyplácených vdoveckých/vdovských důchodů, kdy 91 % vdovských/vdoveckých důchodů je vyplácena ve vyšším věku (bod e, odst. 2 §50 zákona 155/1995 Sb.) - tyto důchody jsme modelově uvažovali ve výši vyplácené v souběhu se starobním důchodem, 1 % vdovských/vdoveckých důchodů je vypláceno 1 rok po úmrtí a 8 % vdovských/vdoveckých důchodů připadá na důchody vyplácené dlouhodobě z důvodu péče o závislou osobu či z důvodu invalidity poživatele.

Již z definice varianty je zřejmé, že úspory bude dosaženo pouze u vdovských/vdoveckých důchodů vyplácených ve vyšším věku. Zatímco podle dosud platné legislativy přísluší vdovské důchody vyplácené ve vyšším věku (zjednodušeně bereme v úvahu vyplácené vdovské důchody v kombinaci se starobním důchodem) 539 347 vdovám, dle nového návrhu by to bylo pouze 27 965 vdovám. Rozdíl představuje počet vdov, kterým by vdovské důchody již nebyly po skončení jednoleté lhůty nadále vypláceny. Počet vdovců, kterým v současné době náleží vdovecký důchod ve vyšším věku, je 89 051, podle nové úpravy by to pak bylo pouze 9 153 vdovcům.

MIE Švédsko

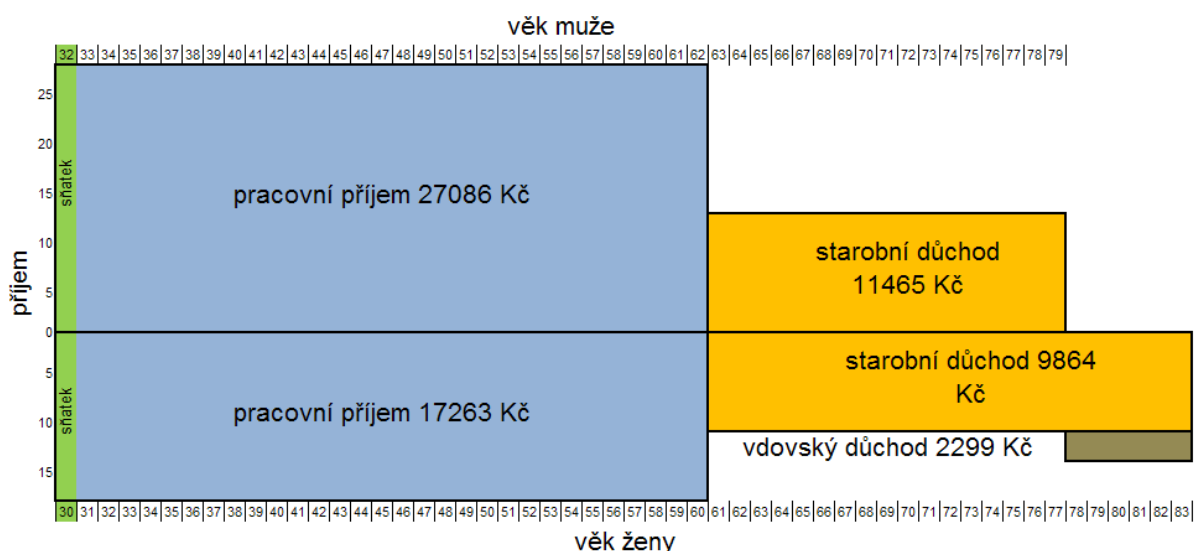
Mikroekonomické dopady uvažované změny v délce vyplácení vdovských/vdoveckých důchodů můžeme ilustrovat graficky na následujících obrázcích, kde ilustrujeme průběh životních příjmů dané domácnosti, kterou tvoří manželský pár. Jako zdrojová data o výši příjmů jsme uvažovali data získaná z výběrového šetření EU-SILC - průměrný příjem pracujícího muže 27 086 Kč a tomu odpovídající příjem jeho manželky 17 263 Kč. Na základě těchto příjmů pak byly vypočítány odpovídající

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

důchody, a to jak starobní, tak vdovské. Vždy jsme porovnávali stav současný se stavem, který reflektoval navrhované změny spočívající ve změně doby vyplácení pozůstalostních důchodů. Stanovili jsme si tři varianty průběhu rodinného soužití, které se lišily věkem, ve kterém zemře muž (ve všech variantách uvažujeme, že muž zemře dříve nežli žena) a dále pak věkem ženy ve kterém vstoupila do manželství.

První varianta nám zobrazuje manžele, kteří vstoupili do manželství ve věku 32 let pro muže a 30 let pro ženu, s dobou pojištění 44/40 let (muž/žena). Do starobního důchodu odcházejí oba ve stejný rok, muž po dosažení věku 62 let, žena po dosažení 60 let. Délku pobírání starobního důchodu pak uvažujeme na základě modelově upravené předpokládané naděje dožití ve věku odchodu do důchodu 17/23 let (muž/žena). Příjmovou situaci rodiny zobrazuje následující obrázek.

Graf č. 2 **Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 79 letech, současný stav**

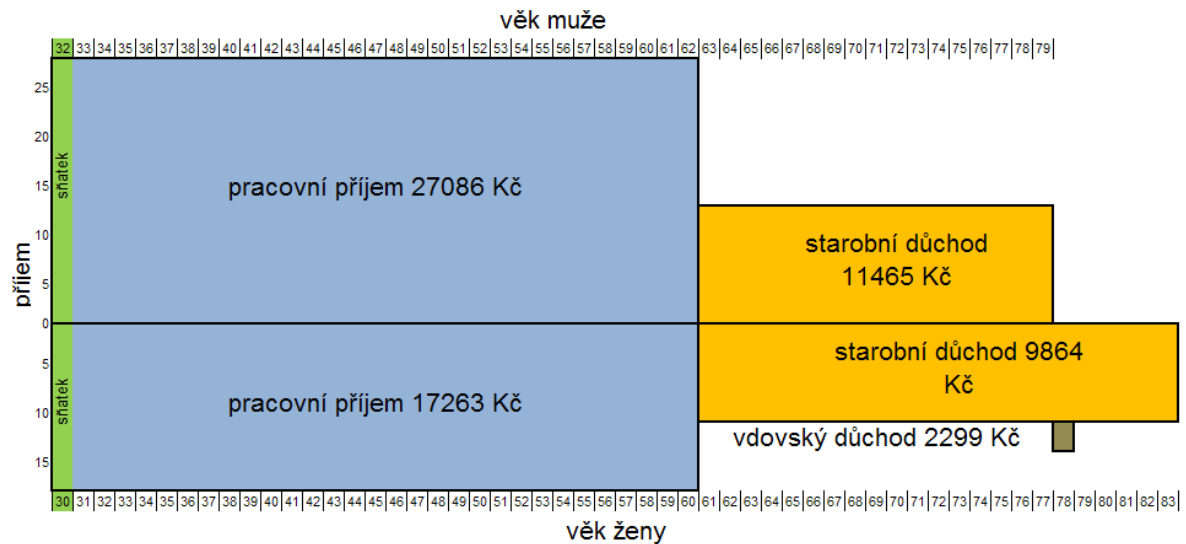

Na grafu tak vidíme průběh životních příjmů dané manželské domácnosti. Zatímco v období jejich pracovní kariéry dosahují jejich příjmy 44 349 Kč, v období pobírání starobního důchodu klesají na méně než polovinu 21 329 Kč a po smrti manžela pak žena až do své smrti pobírá kombinaci starobního a vdovského důchodu ve výši 12 163 Kč. Vidíme tak, že smrt manžela a tím výpadek části rodinného rozpočtu je jí až do smrti kompenzován vyplácením vdoveckého důchodu ve výši 1/4 procentní výměry důchodu jejího zemřelého manžela.

Uvažovali-li bychom výše diskutovanou změnu spočívající ve zkrácení období pobírání vdovského/vdoveckého důchodu pouze na jeden rok, vypadaly by rodinné příjmy následovně.

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

Graf č. 3 **Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 79 letech, nový stav**

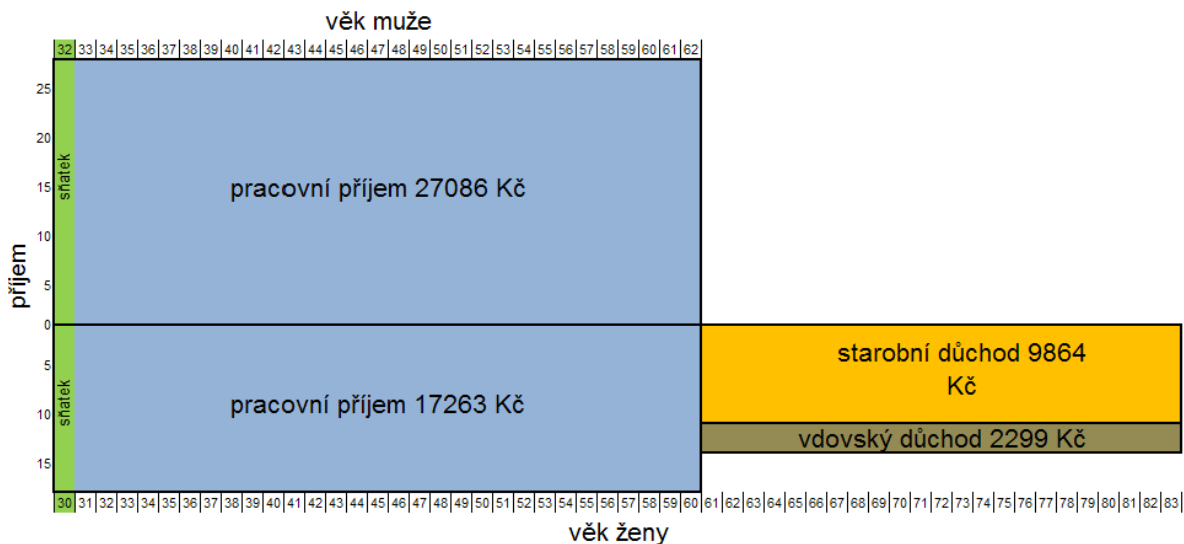

Hlavní změna by spočívala ve výši příjmů pozůstalé vdovy ve druhém roce po úmrtí manžela, kdy by jí přestal být vyplácen vdovský důchod a její celkové důchodové příjmy by poklesly o 19 %. Budeme-li uvažovat, celkovou „ztrátu“, kterou by žena utrpěla za zbývající dobu života, dostaneme číslo 11 495 Kč, které představuje nevyplacený vdovský důchod za dobu 5 let.

Ve druhé variantě pak uvažujeme manžele, kteří vstoupili do manželství ve věku 32 let pro muže a 30 let pro ženu, s dobou pojištění 44/40 let (muž/žena). Do starobního důchodu odchází žena po dosažení 60 let, muž v době získání nároku na starobní důchod (ve věku 62 let) umírá. Délku pobírání starobního důchodu pak uvažujeme na základě modelově upravené předpokládané naděje dožití ve věku odchodu do důchodu 23 let pro ženu. Příjmovou situaci rodiny zobrazuje následující obrázek.

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

Graf č. 4 Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, současný stav

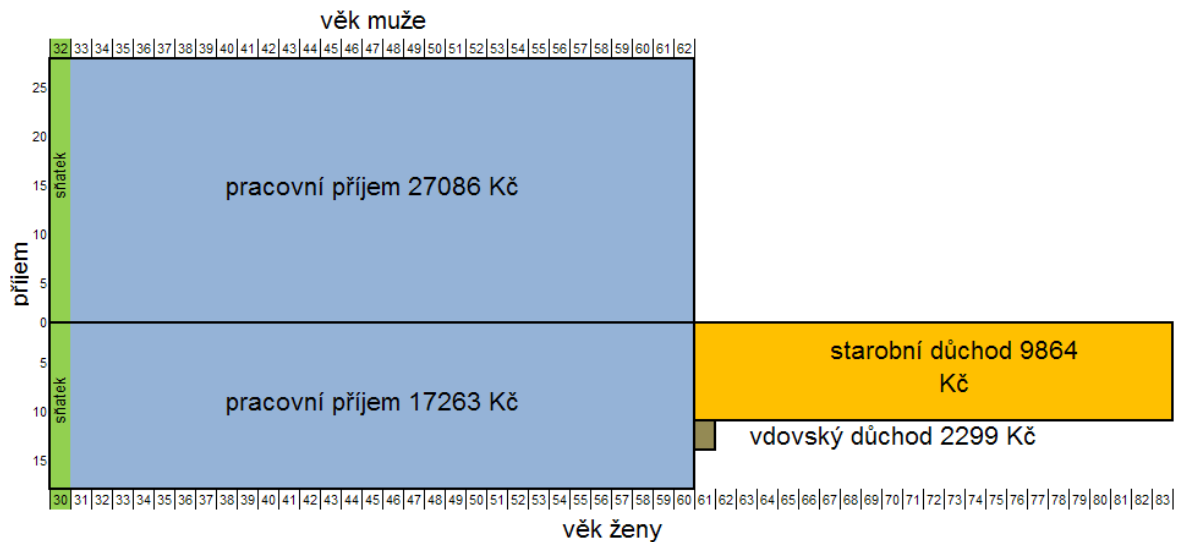

Na grafu tak vidíme průběh životních příjmů dané manželské domácnosti. Zatímco v období jejich pracovní kariéry dosahují jejich příjmy 44 349 Kč, v období po smrti muže a pobírání starobního důchodu v kombinaci s vdovským důchodem ženou, klesají na 27,5 % předchozích rodinných příjmů. Žena pak po smrti svého manžela až do své smrti pobírá kombinaci starobního a vdovského důchodu ve výši 12 163 Kč. Vidíme tak, že smrt manžela, a tím výpadek části rodinného rozpočtu je jí až do smrti kompenzován vyplácením vdoveckého důchodu ve výši 1/4 procentní výměry důchodu jejího zemřelého manžela, což však představuje pouze 8,5 % jeho předchozího pracovního příjmu.

Pokud bychom uvažovali zkrácení doby pobírání vdovského/vdoveckého důchodu na dobu pouze jednoho roku, znamenalo by to pro ženu v tomto modelovém případě již druhý rok po smrti manžela propad rodinných příjmů o 77,7 % oproti stavu, kdy žili oba manželé. Za celou dobu nepobírání vdovského důchodu oproti předchozí variantě za dobu 22 let by tak žena přišla celkově o 50 578 Kč. Graficky je průběh příjmů znázorněn v grafu č. 5.

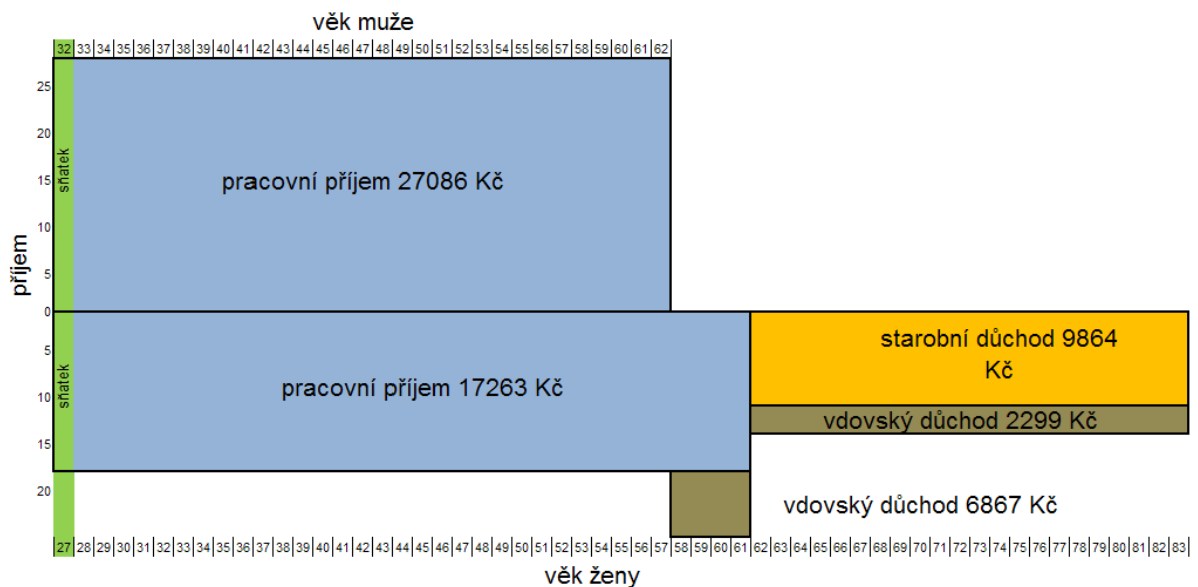
4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

Graf č. 5 Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/30 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, nový stav

V poslední variantě pak uvažujeme manžele, kteří vstoupili do manželství ve věku 32 let pro muže a 27 let pro ženu, s dobou pojištění 44/40 let (muž/žena). Do starobního důchodu odchází žena po dosažení 61 let, muž v době získání nároku na starobní důchod (ve věku 62 let) umírá. Délku pobírání starobního důchodu pak uvažujeme na základě modelově upravené předpokládané naděje dožití ve věku odchodu do důchodu 22 let pro ženu. Příjmovou situaci rodiny zobrazuje následující graf.

Graf č. 6 Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/27 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, nový stav

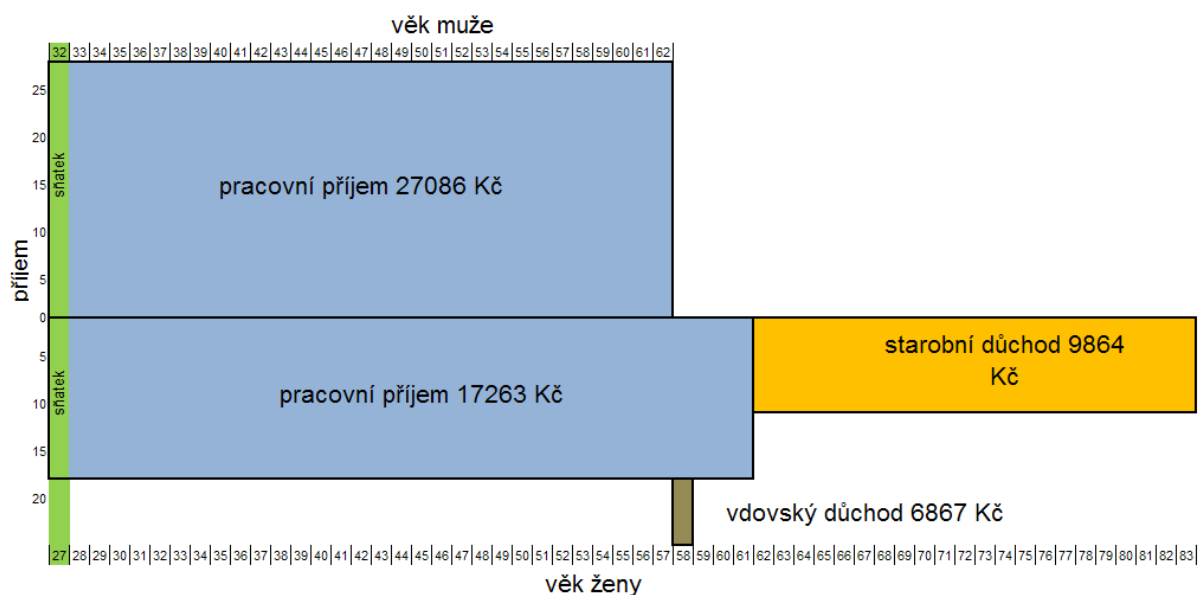

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

Na grafu tak vidíme průběh životních příjmů dané manželské domácnosti. Zatímco v období jejich pracovní kariéry dosahují jejich příjmy 44 349 Kč, v období po smrti muže klesají na 24 130 Kč, což představuje 54 % rodinných příjmů před smrtí muže. Po čtyřech letech od smrti muže v době pobírání starobního důchodu v kombinaci s vdovským ženou klesají příjmy ženy na 27,5 % předchozích rodinných příjmů. Žena pak od přiznání starobního důchodu až do své smrti pobírá kombinaci starobního a vdovského důchodu ve výši 12 163 Kč. Vidíme tak, že smrt manžela, a tím výpadek části rodinného rozpočtu je jí až do smrti kompenzován vyplácením vdoveckého důchodu ve výši 1/4 procentní výměry důchodu jejího zemřelého manžela, což však představuje pouze 8,5 % jeho předchozího pracovního příjmu.

Platila-li by diskutovaná úprava zkrácení výplaty vdovského/vdoveckého důchodu pouze na období jednoho roku, pak by vdovský důchod ve výši 6 867 náležel manželce zemřelého pouze v prvním roce po smrti, a tím jí pomohl se vyrovnat se situací. Následné období svého pracovního života a období strávené v důchodu by již na žádný vdovský důchod nárok neměla. Příjmová situace takovéto domácnosti je znázorněna na následujícím grafu.

Graf č. 7 **Celoživotní pracovní a důchodové příjmy muže a ženy v manželství, sňatek ve 32/27 (m/ž) letech, úmrtí muže v 62 letech, nový stav**

Oproti současnému stavu by tak žena v součtu přišla o částku 71 179 Kč, z čehož 20 601 Kč připadá na období 3 let po smrti manžela, kdy byla žena zaměstnaná a již neměla nárok na vdovský důchod a 50 578 Kč pak na období 22 let pobírání starobního důchodu.

Z výše uvedených propočtů je zřejmé, že ani současná podoba vdovského důchodu, který je nejčastěji vyplácen v souběhu se starobním důchodem, neplní dostatečně náhradu příjmu zemřelého muže, když jeho důchod (vypočtený z průměrného příjmu ve výši 27 086 Kč zjištěného dle EU-SILC) nahrazuje pouze z 20 %. Na druhou stranu je ovšem nutno říci, že v rozpočtu osamocené modelové vdovy pak hraje i takto nízký vdovský důchod poměrně významnou součást jejich důchodových příjmů, kdy tvoří 19 % jejich celkových důchodových příjmů. Současná podoba

institutu vdovských a vdoveckých důchodů pak tedy poměrně účinně plní ochranou funkci před chudobou, zejména v případech vdov.

4.2 Varianta Francie

Tato varianta vychází ze způsobu dílčení nároků na pozůstalostní důchod ve Francii a je jeho modifikací. Předpokládá vznik „dlouhodobého“ vdovského/vdoveckého důchodu po každém zemřelém pojištěnci, který byl za svůj život účasten alespoň jednoho manželství a kterého bývalý či současný partner přežil. Po každém takovém zemřelém vznikne jeden vdovský/vdovecký důchod, který se mezi oprávněné pozůstalé partnery rozdělí dle podílu trvání jejich manželství v době trvání účasti zemřelého na pojištění na celkové době pojištění zemřelého. Výše vdovského/vdoveckého důchodu bude tedy záviset na poměru trvání doby manželství a celkové doby pojištění - tzn., že tato varianta předpokládá rozdělení vdovských/vdoveckých důchodů pro všechny - 100 % současného vdovského/vdoveckého důchodu by oprávněným pozůstalým partnerům náleželo, pokud by doba trvání všech manželství zemřelého byla minimálně stejná jako doba pojištění zemřelého. V ostatních případech by pozůstalí partneři měli důchodová práva na výši vdovského/vdoveckého důchodu v poměrné výši, vyjádřené počtem let strávených se zemřelým partnerem v manželství během jeho účasti na důchodovém pojištění k počtu celkových let pojištění zemřelého.

Na makroekonomické úrovni by zavedení této varianty mělo vliv na změnu celkových výdajů na vdovské/vdovecké důchody způsobenou jednak změnou způsobu výpočtu výše vdovského/vdoveckého důchodu a jednak rozšířením oprávněných osob na vdovský/vdovecký důchod.

Z mikroekonomického pohledu by došlo ke změně individuální výše důchodu v závislosti na celkové době strávené v manželství, jedno s jakým partnerem, neboť by bylo možno získávat důchodová práva na vdovský/vdovecký důchod od více partnerů, se kterými by byl pojištěnec v manželském vztahu.

MAE Francie

Postup při výpočtu celkových výdajů na vdovské/vdovecké důchody byl následující:

Uvažovali jsme celkový počet oprávněných příjemců vdovských/vdoveckých důchodů - tedy počet současných poživatelů daných důchodů plus hypotetický počet potenciálních rozvedených „vdov a vdovců“, rozdělených dle věkových skupin pro ženy 60+ a 62+ pro muže. Tento počet pojištěnců s oprávněním na vdovský/vdovecký důchod jsme rozdělili dle pohlaví a věku a dle v této variantě uvažovaného postupu stanovení výše vdovského/vdoveckého důchodu pak následně vypočítali průměrný vdovský a průměrný vdovecký důchod v členění dle způsobu výplaty - sólo či v kombinaci. Způsob výpočtu vycházel z průměrné doby trvání manželství vypočtené z dat získaných z populačního vývoje obyvatel ČR v roce 2011, která činila 33,4 let. Tato doba se vydělila průměrnou dobou pojištění, v případě vdovských důchodů se použila průměrná doba pojištění mužů (44 let) a v případě vdoveckých důchodů se použila průměrná doba pojištění žen (40 let). Vynásobením takto přepočtené průměrné výše vdovských a vdoveckých důchodů počtem příjemců pak představuje celkové výdaje na vdovské/vdovecké důchody.

Výši nově počítaných vdovských a vdoveckých důchodů a celkové výdaje na vdovské/vdovecké důchody ukazuje následující tabulka.

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

Tabulka č. 10 **Počet a výše vdovských/vdoveckých důchodů a celkové výdaje na vdovské/vdovecké důchody**

	počet původní stav	počet nový stav	výše důchodu současný stav (v Kč)	výše důchodu nový stav (v Kč)	výdaje celkem (mil. Kč) současný stav	výdaje celkem (mil. Kč) nový stav
vdovský sólo	35 250	35 250	6 989	5 305	2 956	2 244
vdovský komb.	539 347	798 403	2 748	2 086	17 786	19 985
vdovecký sólo	6 881	6 881	5 920	4 943	489	408
vdovecký komb.	89 051	99 748	1 658	1 384	1 772	1 657
				celkem	23 002	24 295

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Z modelových propočtů vyplývá, že při určení výše vdovského/vdoveckého důchodu metodou rozdělení důchodových práv dle počtu let strávených v manželství by celkové výdaje na vdovské/vdovecké důchody činily 24 295 milionů Kč, což je o 1,4 miliardy Kč více než za současného stavu. V této variantě převážil efekt zvýšení počtu poživatelů těchto důchodů, který celkové náklady navyšoval nad efektem změny metody výpočtu vdovských/vdoveckých důchodů, který celkové náklady snižoval.

MIE Francie

Z mikroekonomického pohledu se zaměříme na individuální výši vdovského/vdoveckého důchodu, který bude navíc oproti současnému stavu záviset i na celkové době trvání všech manželství. Následující tabulka ukazuje celkovou výši vdovského/vdoveckého důchodu pro ovdovělou/ovdovělého, jehož manžel/manželka (manželé/manželky) měli příjmy na úrovni průměrné mzdy, za předpokladu úmrtí všech bývalých partnerů v závislosti na celkové délce manželství.

Tabulka č. 11 **Výše vdovského/vdoveckého důchodu při změně způsobu výpočtu**

typ rodinného soužití	ženatý/vdaná celý život	ženatý/vdaná průměrnou dobu manželství	rozvedený /rozvedená	rozvedený/rozvedená a znovu oženěný/vdaná
celková doba manželství v letech	42	26	13	22
vdovský sólo	7 252	5 377	3 853	4 908
vdovský komb.	2 461	1 523	762	1 289
vdovecký sólo	6 417	4 860	3 595	4 471
vdovecký komb.	2 043	1 265	632	1 070

Zdroj: vlastní výpočty z výše zmíněných datových zdrojů

Vdovský/vdovecký důchod je v této variantě závislý na celkové době strávené v manželství a na době úmrtí jednotlivých předchozích partnerů. Mohou tak nastávat situace, kdy přeživší partner pobírá vdovský/vdovecký důchod několik let pouze po některém z dříve zesnulých bývalých partnerů nebo pobírá vdovský/vdovecký důchod z posledního manželství, ukončeného smrtí manžela/manželky a teprve po několika letech, po smrti bývalého manžela/manželky, dosáhne na „plný“ vdovský/vdovecký důchod. Tyto situace jsou však modelově nezachytitelné.

4. Makroekonomická a mikroekonomická analýza variant nastavení vdovských a vdoveckých důchodů

Pro vdovský a vdovecký důchod vyplácený sólo uvažujeme pouze trvání doby manželství v maximální možné výši 42 let, což vychází z předpokladu průměrné doby pojištění u ženy 40 let, věku odchodu do důchodu 60 let a uzavření sňatku v 18 letech.

Tato varianta by zavedla do systému vdovských/vdoveckých důchodů „zásluhovost“, kdy by výše vdovského/vdoveckého důchodu odrážela dobu strávenou s jednotlivými partnery a výši jejich příjmů. Oproti současnému stavu by důchodové právo na vdovský/vdovecký důchod vznikalo i rozvedeným osobám. Tato varianta by též eliminovala v současnosti existující možnost „spekulativních“ sňatků za účelem získání „plného“ vdovského/vdoveckého důchodu po velmi krátké době společného soužití.

5. Případové studie vybraných zemí

Hlavním cílem této kapitoly je přinést přehled dostupných informací o legislativní úpravě pozůstalostních důchodů a hloubce funkční provázanosti tohoto institutu ve vztahu ke schématu starobních důchodů ve vybraných evropských státech, a tím pomoci identifikovat myslitelné směry postupu při zajištění funkce sledované pozůstalostními důchody v rámci pokračující reformy českého důchodového systému. Základními zdroji informací byly zejména národní legislativa v daných státech, informace ze srovnávacích tabulek MISSOC, informace ze stránek příslušných nositelů pojištění a jiných státních institucí a provedené doplňkové šetření mezi zahraničními experty. V této kapitole je u každé země nejprve podán stručný popis fungování důchodového systému jako celku, do něhož je institut pozůstalostních důchodů zasazen, následně se věnujeme postupně charakteru institutu, typům nároku na pozůstalostní důchod po zemřelém a způsobu stanovení dávky. Rovněž se zabýváme způsobem, jímž je nakládáno s případnými nároky rozvedených manželů a manželek po osobě zemřelé.

Belgie

Stručný popis systému

Belgický důchodový systém je koncipován na třech pilířích. První státem provozovaný pilíř zahrnuje zákonné schéma pracovníků v zaměstnaneckém poměru, zákonné schéma samostatně výdělečně činných pracovníků a zákonné schéma veřejného sektoru. Druhý pilíř garantuje doplňkový důchod zahrnující dva typy schémat: za první skupinová pojištění a za druhé instituce zabezpečení (dříve nazývané penzijní fondy). Třetí pilíř je založen na individuálním zabezpečení formou životního pojištění a penzijního spoření.

První pilíř je povinné, průběžně financované schéma postavené na bázi sociálního pojištění financované hlavně příspěvky. Pokrývá celou ekonomicky aktivní populaci (zaměstnanec a OSVČ). Zákon neumožňuje dobrovolné pojištění. Poskytuje důchody, které jsou závislé na výši výdělku a na výši zaplacených příspěvků a době placení příspěvků a zároveň na rodinné situaci. Nárok na plný důchod vzniká po 45 letech pracovní kariéry, není stanovena minimální doba pojištění a statutární důchodový věk je 65 let jednotně pro ženy i muže. Systém umožňuje předčasný odchod důchodu ve věku 60 let, po odpracování minimálně 35 let.

Financování základního důchodového schématu je součástí tzv. globální sociální správy, kde jsou použity zdroje: jednotné příspěvky na sociální zabezpečení placené účastníky schématu, státní dotace, alternativní zdroje (DPH). Základní jednotný příspěvek je stanoven ve výši 37,84 % hrubé mzdy a je rozdělen mezi zaměstnavatele a zaměstnance takto: 24,77 % zaměstnavatel a 13,07 % zaměstnanec (z toho na důchodové pojištění jde 16,36 % v rozčlenění na 7,50 % zaměstnanec a 8,86 % zaměstnavatel). Dále zaměstnavatel platí příspěvek ve výši 7,48 % hrubé mzdy nazývaný „wage moderation“ příspěvek. Je stanoven strop pro vyměřovací základ, ze kterého jsou příspěvky placené. V případě potřeby je deficit systému doplácen ze státního rozpočtu.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Legislativní rámec pro pozůstalostní důchody tvoří v Belgii Královské dekrety č. 50 a 21 z roku 1967. Pozůstalostní důchody osob samostatně výdělečně činných osob jsou upraveny v dekretu č. 72 z téhož roku. Dávka je založena na účasti osoby-původce dávky ve schématu, taková účast je povinná pro všechny ekonomicky aktivní obyvatele Belgie. Odvíjí se od příjmově vztaženého dávkově definovaného starobního důchodu. Tento institut je financován společně se starobními a invalidními důchody z jednotné sazby sociálního pojištění a DPH.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Nárok na vdovský či vdovecký důchod má každý manžel/manželka po uplynutí jednoho roku manželství. Tato podmínka neplatí, pokud je plodem manželství dítě nebo po dobu co vychovává pozůstalý ekonomicky závislé jakékoli dítě. Jeden rok trvání manželství není třeba ke vzniku nároku rovněž v případě, že smrt původce dávky nastala v důsledku nehody nebo nemoci z povolání diagnostikované po uzavření manželství. Pokud se oprávněná osoba znovu vdá/ožení, ztrácí na dávku nárok. Není možný souběh výdělečné činnosti s pobíráním dávky až do dosažení důchodového statutárního věku a to s výjimkou autorské činnosti. Pro osoby pod touto věkovou hranicí je možný souběh s výdělečnou činností, pokud byla dávka přiznána po roce 2008. Za těchto podmínek je možno pobírat dávku v souběhu s hrubým ročním příjmem do 17 280 EUR pro zaměstnance a do 13 824 EUR pro osoby samostatně výdělečně činné. Pokud oprávněná osoba vychovává ekonomicky závislé dítě, je tato částka zvýšena na úroveň 21 600 EUR, respektive 17 280 EUR. Po dosažení věkové hranice pro odchod do důchodu je omezení stejné jako pro pobírání starobního důchodu v souběhu s výdělečnou činností.

Pokud nedosahuje pozůstalý/á manžel/manželka věkové hranice 54 let, získává nárok na vdovský/vdovecký důchod pouze na 12 měsíců.

Stejně podmínky platí i u rozvedených manželů. Partneri stejného pohlaví ani další partneri žijící s původcem dávky ve společné domácnosti nemají nárok na žádnou pozůstalostní dávku. Neexistují ani sirotčí důchody. Problematika sirotků je totiž řešena v rámci rodinné politiky a příslušných dávek.

Stanovení výše dávky

Výpočtová formule pro stanovení výše starobního důchodu pro muže a ženy se do roku 2009 lišilo. Odlišné zohlednění délky doby pojištění pro obě pohlaví bylo postupně odstraňováno navyšováním doby pojištění potřebné k získání nároku na plný důchod u žen. V současnosti je výpočtová formule pro muže a ženy identická. Navíc při výpočtu důchodu hrál dříve roli rodinný stav. Výpočtová formule pro muže svobodné nebo sezdané bez ekonomicky závislé/ho manželky/a: muži $S \times 60 \% \times 1/45$. Svobodné nebo sezdané ženy bez ekonomicky závislé/ho manžela: $S \times 60 \% \times 1/44$. Výpočtová formule pro sezdané s ekonomicky závislým manželem: muži: $S \times 75 \% \times 1/45$ ženy: $S \times 75 \% \times 1/44$.

Výše vdovského/vdoveckého důchodu je stanovena na základě výpočtového základu pro stanovení hypotetické dávky starobního důchodu zemřelého, je však bráno v úvahu pouze 80 % takto stanoveného výpočtového základu. Pokud získal původce

práv aspoň 2/3 doby potřebné k získání plného důchodu, je stanovena minimální výše dávky na 13 104 EUR. Pro rok 2013 platí maximální výše pozůstalostního důchodu na 2 106 EUR měsíčně, což odpovídá maximální výši starobního důchodu.

Nároky rozvedených manželů a dalších osob

Ve veřejném schématu má na vdovský/vdovecký důchod nárok po smrti pojištěnce i bývalá manželka/manžel. Pokud jde o dávku rozvedené/ho manželky/manžela, ta je stanovena rovněž podle formule pro výpočet starobního důchodu, ovšem se zohledněním pouze 62,5 % vyměřovacího základu. Pro účely výpočtu této dávky však nejsou brány v úvahu některé příjmy osobního charakteru. Rovněž se v takovém případě nezohledňují příjmy dosažené před uzavřením manželství a po rozvodu. Podmínkou nároku na dávku je, že rozvedená osoba již neuzavře manželství. Dávka není přiznána ani v případě, že potenciálně oprávněná osoba se zřekla společného dítěte nebo je pravomocně odsouzena za trestný čin směřující ke zbavení života osoby původce práv.

Dánsko

Stručný popis systému

Dánský důchodový systém je třípilířovým systémem skandinávského typu. Základním schématem určeným k zajištění určitého minimálního standardního příjmu, který má být ochranou všech občanů před chudobou ve stáří, je schéma Folkepension. Toto schéma je financováno z daní a garantuje rezidentům rovnou dávku. Další vrstvou veřejného základního pojištění je ATP schéma, které hraje vzhledem k nízké příspěvkové sazbě relativně omezenou roli. Jedná se o centrálně spravované zaměstnanecké schéma.

Klasická zaměstnanecká penzijní schémata druhého pilíře (Arbejdsmarkedspensionsordninger og firmaordninger Tjenestemandspension) jsou provozována prostřednictvím pojišťovacích společností nebo penzijních fondů (podnikových fondů a zaměstnaneckých penzijních fondů, které v Dánsku převažují). Tato schémata jsou pro individuálního zaměstnance povinná a jsou integrální součástí kolektivních dohod nebo jsou dohodnuta mezi zaměstnavatelem, zaměstnanci a fondem či pojišťovací společností na úrovni podniku. Výše příspěvků je určena jako procentní podíl ze mzdy. Zaměstnanec typicky platí jednu třetinu a zaměstnavatel dvě třetiny a nemůže si vybírat fond, u kterého bude spořit. Větší část schémat je příspěvkově definovaná. V penzijních schématech třetího pilíře jsou populární výplaty úhrnné částky, zvláště v případě těch osob, které jsou účastníky zaměstnaneckých schémat vyplácejících anuitu.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Legislativní rámec k pozůstalostním důchodům v Dánsku tvoří zákon č. 942 přijatý 2. října 2009 upravující dávky v ATP schématu. Dávka je vázána k výši placených příspěvků a době účasti a tento institut je financován z příspěvků účastníku schématu po roce 2002.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Nárok na dávku vzniká pozůstalým osobám pouze, pokud se zemřelý účastnil schématu minimálně deset let a nejméně dva roky v novém schématu. Pokud došlo k úmrtí po roce 1992, musela zároveň osoba zemřelá překročit věkovou hranici 67 let. Vdova, vdovec či registrovaný partner žijící se zemřelou osobou ve společné domácnosti musí k získání dávky být v manželství/soužití dva roky před smrtí původce práv a musí být určen jako oprávněná osoba zemřelým. V případě smrti účastníka po roce 1992 nemá vdova, vdovec ani pozůstalý registrovaný partner nárok na dávku, pokud nedosáhl věkové hranice 62 let. Siroťčí dávka je vyplácena do věku 21 let.

Stanovení výše dávky

Dánské základní schéma poskytuje rovnou dávku starobního důchodu a obdobně je poskytována i rovná dávka vdovského/vdoveckého důchodu, a to ve výši 6 702 EUR ročně. V rámci ATP schématu dochází ke kapitalizaci důchodových práv a příspěvkově definované dávky starobního důchodu jsou stanoveny jako annuita na základě zhodnocení akumulovaného kapitálu. Pozůstalý získává nárok na výplatu 50 % kapitálu. Pokud se zemřelý narodil mezi rokem 1925 a 1941 získává pozůstalý nárok na výplatu celé částky souhrnně. Výše sirotčí dávky je rovna pro všechny děti bez rozdílu 6 702 EUR ročně. Nejsou stanoveny ani minimální ani maximální dávky.

Nároky rozvedených manželů

Rozvedeným vzniká nárok na důchod pouze za předpokladu nároku na výživné a minimálně 5 let trvání manželství. Pro stanovení výše dávky platí stejná pravidla jako pro nerozvedené.

Francie

Stručný popis systému

Francouzský systém důchodového zabezpečení sestává ze tří pilířů. První pilíř je tvořen státním důchodovým pojištěním, druhý doplňkovými zaměstnaneckými systémy ARRCO a AGIRC, které jsou v části odborné literatury řazeny do prvního pilíře, protože jsou povinné a univerzálně rozšířené, a třetím, dobrovolným, schématem, který tvoří daňově zvýhodněné životní pojištění a penzijní spoření.

Francouzský důchodový systém je v důsledku existence odlišných schémat, dělených podle profesí pojištěnců značně fragmentovaný. Fragmentace se projevuje zejména odlišnými pojistnými odvody a odlišnou mírou solidarity. Schéma pro zaměstnance veřejného sektoru je obecně více štedré a jeho pravidla jsou pro účastníky benevolentnější než systémy pro zaměstnance soukromých firem. Ve většině případů tak zaměstnanci veřejného sektoru odcházejí do důchodu dříve nebo pobírají vyšší důchody než zaměstnanci soukromého sektoru, i když v rámci posledních reforem se tento rozdíl postupně stírá.

Ve Francii se v prvním pilíři uplatňuje systém základního povinného pojištění - všeobecné schéma pro zaměstnance založené na platbě příspěvků a poskytující důchod v závislosti na výši příspěvků a době přispívání a povinných doplňkových pojištění - odděleně pro zaměstnance a zvláště pro management. Systémem je pokryta veškerá aktivní populace. Statutární věk odchodu do důchodu je stanoven na 60 let v základ-

ním systému a na 65 let v doplňkových systémech. Na plný důchod vznikne nárok po 41 letech pojištění nebo po dosažení věku 65 let. Předčasný odchod do důchodu je umožněn v 56 letech těm, jejichž pracovní kariéra započala ve 14 letech a splnili další podmínky představující dobu pojištění a dobu placení příspěvků. Od 55 let je umožněno odejít do předčasného důchodu osobám s vážným stupněm invalidity, které splnily podmínku minimální doby pojištění a minimální doby přispívání. Důchod ze základního systému závisí na délce doby pojištění a výši ročního průměrného příjmu. Rozhodným obdobím je 25 nejlepších let výdělků. V doplňkových schématech závisí důchod na věku odchodu do důchodu a době pojištění, když je vypočítáván přepočtem pomocí tzv. důchodových bodů.

Základní i doplňkový systém je průběžně financován z příspěvků zaměstnanců, zaměstnavatelů a daní. Příspěvky se platí ve výši 14,95 % vyměřovacího základu, z čehož 6,65 % připadá na zaměstnance a 8,3 % na zaměstnavatele. Strop je stanoven na 2 589 € měsíčně. Do doplňkového systému pro zaměstnance je odváděno pojistné dle výše výdělků: 7,5 % základní (3 % zaměstnanec a 4,5 % zaměstnavatel) + další 2 % (0,8 % zaměstnanec a 1,2 % zaměstnavatel). Z částky mezi 2. a 4. redukční hranicí se platí 2,2 % (0,9 % zaměstnanec a 1,3 % zaměstnavatel) pro osoby ve věku 60-65 let. Pro manažerské schéma se platí 20,3 % (7,7 % zaměstnanec a 12,6 % zaměstnavatel).

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Pozůstalostní důchody „Régime général d'assurance vieillesse des travailleurs salariés, RGA VTS“ upravují konkrétně články 342-1 a následující, 353-1 a 356-1 a následující zákona „Code de la sécurité sociale“. Jde o institut, který je integrální součástí základního schématu zabezpečení na stáří, postavený na povinné účasti v tomto schématu a financování z příspěvků účastníků. Takto kryje celou ekonomicky aktivní populaci kromě některých specifických skupin s vlastními schématy.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Základní podmínkou nároku pozůstalých osob na vdovský/vdovecký důchod je, aby zemřelý v okamžiku smrti pobíral starobní či invalidní důchod či na něj měl nárok. Vdově/vdovci po zemřelé osobě vzniká nárok na důchod, pokud překročila věkovou hranici 55 let nebo pokud je invalidní. Pokud vstoupí do nového manželství, ztrácí nárok na dávku pouze osoba, která ji získala z titulu invalidity pod hranicí 55 let (před rokem 2009 byla tato hranice nastavena na 51 let). Neexistuje sirotčí dávka, nicméně její funkci kryjí dávky z rodinných dávek. V rámci schémat ARRCO a AGIRC má po zemřelé osobě nárok na pozůstalostní důchod vedle manžela/manželky i rozvedený manžel/manželka a existuje i sirotčí důchod (vyplácen do 21 let věku potomka). Věkovou hranicí pro získání nároku na vdovský/vdovecký důchod je v případě ARRCO 55 let a pro AGIRC 60 let s prolomením věkové podmínky v případě invalidity oprávněné osoby či péče o nejméně dvě děti. Dávku z těchto schémat může získat oprávněný (s výjimkou dětí) pouze pokud je účastníkem obdobného schématu také a pokud znovu neuzavře manželství. Partneri žijící v jedné domácnosti se zemřelým ani partneri stejného pohlaví nemají nárok na žádné pozůstalostní dávky.

Základní schéma dává možnost získat na omezenou dobu dvou let vdovskou /vdoveckou dávku osobám, které se nekvalifikují z důvodu věku k pobírání časově

neomezené dávky. To platilo jen do konce roku 2010. Podmínkou bylo, že oprávněná osoba musela v posledních pěti letech minimálně tři roky přispívat do schématu, že nedošlo k rozvodu ani uzavření nového manželství po smrti původce práv. Dávka činí maximálně 556,13 EUR za měsíc, je stanovena stejně jako časově neomezená dávka a příjmově testována.

Stanovení výše dávky

Dávková formule pro výpočet starobního důchodu v základním schématu (RGAVTS) je dána následujícím vztahem:

$$\text{důchod} = \text{„průměrný referenční příjem“} \times \text{„t“} \times \text{„n/160“},$$

kde:

„t“ je rovno „důchodové sazbě“. Ta je dána počtem nashromážděných „příspěvkových čtvrtletí“. Pro 160 „čtvrtletí“ je sazba rovna 50 %, při nižším počtu „čtvrtletí“ se snižuje,

„n“ je rovno délce pojištění v „příspěvkových čtvrtletích“,

„průměrný referenční plat“ byl postupně prodlužován z 10 let (do 1993) až na 25 nejlepších hrubých příjmů v roce 2009. Modifikované podmínky platí pro zaměstnance veřejného sektoru.

Výše vdovského/vdoveckého důchodu v tomto schématu je určena zákonem jako 54 % invalidního nebo již přiznaného starobního důchodu původce práv. Invalidním vdovám/vdovcům je navíc poskytován paušální příplatek 90,31 EUR za měsíc na každé vyživované dítě pod věkovou hranicí 16 let. Navíc v případě, že osoba oprávněná má tři a více dětí je jí až do jejich 16 let navýšen důchod o 10 %.

V doplňkových schématech je výše vdovského/vdoveckého důchodu stanovena jako 60 % hypotetického důchodu zemřelého. Výše sirotčí dávky je stanovena jako 50 % pomyslného důchodu zemřelého rodiče ve schématu AGIRC a 30 % ve schématu ARRCO bez ohledu na počet dětí.

V základním schématu je stanovena minimální vdovská/vdovecká dávka. Za předpokladu, že původce práv získal více než 60 čtvrtletí pojištění, je stanovena na úrovni 3 359, 90 EUR ročně. Pokud získal méně, je toto minimum úměrně redukováno za každé chybějící čtvrtletí o jednu šedesátinu. Pokud vychovala tato osoba tři a více dětí, je toto minimum zvýšeno o 10%. Maximální vdovský/vdovecký důchod představuje 54 % maximálního starobního důchodu (9 994, EUR).

Nároky rozvedených manželů

Rozvedení manželé/manželky mají v základním schématu stejná práva jako nerozvedení. Výše dávky je dána podílem let strávených ve společném manželství k celkové době pojištění původce práv. V doplňkových schématech však platí, že pokud vstoupí oprávněný do nového manželství, ztrácí na dávku nárok.

Irsko

Stručný popis systému

Důchodový systém Irska se skládá ze tří pilířů. V rámci prvního pilíře je vyplácena „flat rate“ dávka (bez vazby na předchozí příjmy) každému, kdo splní podmínky pro minimální dobu pojištění. Toto základní schéma je doplněno druhým schématem, ze kterého je vyplácena dávka (značně nižší) na základě testování příjmů s cílem zajistit důchodcům s nízkými příjmy určitý minimální životní standard. Druhý pilíř a třetí pilíř pak doplňuje tento základ systému.

První pilíř je financován průběžně. Rezidentům zaručuje minimální životní standard příjmově testovaná dávka, která je financována z daní. Důležitějším prvkem důchodového zabezpečení je však druhá vrstva tvořená schématem financovaným z příspěvků zaměstnance a zaměstnavatele s „flat rate“ důchodovou dávkou. Zaměstnanci platí 4 % z vyměřovacího základu, pokud jejich příjem přesáhl 300 EUR týdně. Od toho příjmu se pro účely vyměřovacího základu odečítá „nezdanitelné minimum“ ve výši 127 EUR týdně. Maximální roční vyměřovací základ může být 46 600 EUR. Pro zaměstnavatele jsou stanoveny dvě pojistné sazby podle příjmu, do 356 EUR týdně je stanovena sazba 8,5 %, pro příjmy nad tuto hranici je sazba 10,75 % ze všech vyplácených mezd. Pro zaměstnavatele není stanovena horní hranice vyměřovacího základu. OSVČ platí 3 % ze svých příjmů, nemají stanovenou horní hranici vyměřovacího základu.

Dávka v tomto schématu má dvě formy: ve věku 65 let vzniká nárok na důchod (Retirement Pension) osobě, která odchází do důchodu ze zaměstnání, ve kterém se platilo pojistné. Pracovník má nárok na důchod, pokud byl pojištěn již před 55. rokem života, bylo zapláceno minimálně 260 týdenních příspěvků, roční průměr počtu týdenních příspěvků je minimálně 24 příspěvků od roku 1953 (nebo od prvního vstupu do zaměstnání) do konce daňového roku před dosažením věku 65 let. Po dosažení věkové hranice 66 let vzniká pojištěnci nárok na starobní důchod (Old-Age Pension) bez ohledu na to, zda odchází do důchodu ze zaměstnání, ve kterém se platilo pojistné, a požadovaný průměrný počet týdenních příspěvků je pouze 10 ročně. Souběh pobírání dávky po dosažení 65 let (Retirement Pension) a výdělečné činnosti je zakázán, jinak je povolen (Old-Age Pension).

Výše „flat rate“ dávky není odvozena od výše předchozích příjmů a je vládou každoročně upravována. V současnosti je přibližně na úrovni třetiny průměrné hrubé mzdy a v roce 2013 dosahovala výše 230 EUR týdně. V souladu s tím, jak roste tato základní dávka, klesá počet důchodců, kteří žádají o dávku vyplácenou na základě testování příjmu. Na plnou výši dávky má pojištěnec nárok, pokud průměrný počet týdenních příspěvků zaplacených za rok je vyšší než 48, jinak je důchod krácen.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Pozůstalostní důchody stejně jako starobní upravuje zákon o sociálním zabezpečení z roku 2005. Tak jako starobní důchody je tento institut financován z příspěvků účastníků a pokrývá všechny zaměstnance od 16 let a rovněž osoby samostatně výdělečně činné s příjmy nad 3 174 EUR ročně.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Vznik nároku na pozůstalostní důchod je podmíněn tím, že zemřelý nebo pozůstalý platil minimálně 156 týdnů příspěvky na sociální zabezpečení. Pokud roční průměr překročil 39 týdnů příspěvků v posledních 5 letech před dosažením věkové hranice 66 let nebo před smrtí zesnulého, je vyplácena plná dávka. Pokud na tuto podmínku nedosáhne ani zemřelý ani pozůstalý, je mu vyplácena snížená dávka, pokud platil minimálně 48 týdnů od vstupu do schématu a roční průměr je vyšší než 24 týdnů účasti. Na dávku má za těchto podmínek nárok vdova, vdovec, rozvedená/ý manželka/manžel, ale nikoli partneri stejného pohlaví. Pokud se pozůstalý znovu ožení/vdá, ztrácí na dávku nárok. Souběh vdovského/vdoveckého důchodu se starobním důchodem je zakázán. Sirotčí důchody jsou vypláceny dětem pod věkovou hranicí 18 let nebo 22 let, pokud se plně věnují školní docházce.

Stanovení výše dávky

Dávka starobního důchodu je flat rate a stejně tak i dávka vdovského/vdoveckého důchodu je stanovena jako rovná:

- a) vdovec či vdova nedosáhl/a důchodového věku 66 let: 193,50 EUR týdně,
- b) vdovec či vdova dosáhl/a důchodového věku 66 let: 230,30 EUR týdně.

Pokud pozůstalý žije v jednočlenné domácnosti, má nárok na příplatek 7,70 EUR týdně. Sirotčí dávka je stanovena na úroveň 29, 80 EUR týdně a není příjmově testovaná, je tedy možná kumulace s rodinnými dávkami. Pokud platili rodiče více než 26 týdnů příspěvky a dítě osiřelo úplně, má nárok na 169 EUR týdně.

Itálie

Stručný popis systému

Itálie má systém důchodového zabezpečení tvořený třemi pilíři. První je veřejný systém povinného pojištění průběžně financovaný, druhý pilíř tvoří doplňková zaměstnanecká fondová schémata a třetí pilíř je založen na soukromém individuálním pojištění.

Italský systém povinného pojištění financovaného příspěvků je rozdělen na dvě části, na systém sociálního pojištění před reformou v roce 1996 a na NDC systém po roce 1996. Pojištění je povinné pro všechny zaměstnance privátního sektoru, zvláštní schémata jsou pro OSVČ, farmáře a další nepočetné skupiny. Nárok na důchod vzniká po 20 letech přispívání do systému pro osoby pojištěné před 1.1.1996 a po 5 letech pro osoby pojištěné po 1.1.1996. Podmínkou pro získání plného důchodu je získání 40 let placení příspěvků. Statutární věková hranice odchodu do důchodu je stanovena pro pojištěné před 1.1.1996 na 65 let pro muže a 60 let pro ženy (pro těžce postižené - minimálně 80 % - a pro slepé je to 60 let pro muže a 55 pro ženy) a pro pojištěné po 1.1.1996 je umožněn flexibilní odchod do důchodu ve věku 57 až 65 let. Předčasný důchod je umožněn osobám pojištěným dle starého systému, a to v 57 letech za podmínky 35 let přispívání do systému anebo bez omezení věku po 37 letech přispívání do systému. Dále existuje možnost předčasného důchodu pro zaměstnance firmy, která se dostala do ekonomických potíží, a to až o pět let dříve, než je normální důchodový věk. V novém NDC systému je možnost předčasného odchodu do důchodu pro osoby v rizikových provozech a matky v domácnosti. Předčasný důchod v NDC systému není nijak sankcionován, vypočítá se normálně, na základě naděje dožití. Výše důchodu je

v zásadě závislá na době pojištění a výši výdělku. Pro osoby pojištěné před 1.1.1996 je to čistě otázka doby pojištění a výdělků (posledních 5 let) se stanoveným stropem 39 297 € ročně. Pro osoby pojištěné od 1.1.1996 je důchod zjišťován kapitalizací každoročních příspěvků (ve výši 33 % mzdy) dle pětiletého klouzavého průměru vývoje HDP. Celková výše důchodu pak závisí na sumě nashromážděné na pomyslném účtu jednotlivce a na jím zvoleném věku odchodu do důchodu (a s tím spojenou nadějí dožití). Minimální ani maximální výše důchodu od 1.1.1996 neexistují.

Financování (nového) důchodového systému v Itálii je na základě příspěvků zaměstnance a zaměstnavatele. Příspěvky jsou hrazeny v celkové výši 32,7 % a mezi zaměstnance a zaměstnavatele jsou rozděleny následovně: zaměstnanec 8,89 % a zaměstnavatel 23,81 %. Příspěvky do systému nejsou seshora omezeny. Stát se podílí na starém důchodovém systému kompletní úhradou tzv. sociálních důchodů, předčasných důchodů a doplatků do minimálních důchodů.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Legislativní rámec pozůstalostních důchodů představuje zákon č. 155 z roku 1981 „Adeguamento delle strutture e delle procedure per la liquidazione urgente delle pensioni e per i trattamenti di disoccupazione, e misure urgenti in materia previdenziale e pensionistica“ a zákon č. 638 z roku 1983 „Conversione in Legge, con modificazioni, del Decreto-Legge 12 settembre 1983, n. 463, recante misure urgenti in materia previdenziale e sanitaria a zákon o reformě z roku 1995 č. 335 „Riforma del sistema pensionistico obbligatorio e complementare“. Pozůstalostní důchody jsou financovány příspěvky účastníků schématu na důchod a závisí na důchodových právech zemřelého. Jde o institut pokrývající veškeré zaměstnané osoby v Itálii. Státní zaměstnanci mají ovšem stejně jako zemědělci a osoby samostatně výdělečně činné vlastní schémata.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Podmínkou ke vzniku důchodových práv zakládající nárok na pozůstalostní důchod je účast původce práv ve schématu minimálně 5 let, z nichž musí být minimálně 3 roky v rámci posledních 5 let, nebo celkem minimálně 15 let pojištění. Pokud ovšem účastník pojištění zemře v důsledku pracovního úrazu a pozůstalé osoby nemají nárok na žádnou důchodovou dávku, je pozůstalostní dávka přiznána bez ohledu na tyto podmínky.

Na základě takto stanovených důchodových práv zemřelého tedy může získat vdovskou/vdoveckou dávku pozůstalá/ý manželka/manžel, pokud se ovšem znovu nevdá/neožení. Pokud dojde ke sňatku osoby starší 70 let s osobou více než o 20 let mladší, je po úmrtí starší osoby dávka redukována o 10 % za každý rok, který chybí do 10 let trvání manželství. Partneri, kteří nebyli oddáni ani partneri stejného pohlaví na pozůstalostní dávky po zemřelé osobě právo v Itálii nemají. Sirotčí důchody jsou vypláceny dětem zemřelé osoby do 18 let věku a do 26 let, pokud studují na univerzitě.

V Itálii mají v případě, že nejsou jiní pozůstalí, oprávnění pobírat dávku po zemřelém, nárok na pozůstalostní důchod rodiče a sourozenci.

Stanovení výše dávky

Po roce 1995 můžeme rozlišit tři druhy starobních důchodů:

Kategorie 1: pro osoby, které před rokem 1996 dosáhly 18 a více let důchodového pojištění platí starý systém. Výpočet dávky dán degenerivní formulí:

$$\text{důchod} = \text{„průměrný referenční plat“} \times \text{„t“} \times \text{„n“},$$

kde:

„t“ je rovno klouzavé „důchodové sazbě“,

„n“ je rovno délce pojištění v letech s maximem 40 let,

„průměrný referenční plat“ v intencích Amantovy reformy (tzn. jiná pravidla pro referenční plat před a po 1992).

Kategorie 2: pro osoby, jejichž důchodové pojištění vzniklo po roce 1995, jsou pravidla pro výpočet důchodové dávky blízká pravidlům obecného NDC systému.

Dávky pozůstalostního důchodu pramenícího z důchodových práv pojištěnce kategorie 1, je stanovena jako 60 % starobního důchodu, na nějž by původce dávky měl nárok. Dávka je však příjmově testována a je redukována o 25, 40 nebo 50 % podle výše příjmů osoby oprávněné.

Pokud ztratí sirotek jednoho rodiče, má v souběhu s vyplácením vdovské/vdovecké dávky nárok na 20 % hypotetického starobního důchodu zemřelého. Pokud je však dětí více než dvě, dělí se mezi ně celkový nárok na 40 % výše tohoto hypotetického starobního důchodu. Pokud pozůstalý rodič nepobírá pozůstalostní důchod, má každý sirotek nárok na 40 % plného důchodu. Tři a více dětí mohou však získat dohromady maximálně dávky ve výši 100 % hypotetického starobního důchodu zemřelého. V takovém případě se mezi ně částka dělí rovným dílem. Pokud ztratí sirotek oba rodiče, má každý nárok na 40 % starobního důchodu rodičů, 3 a více pouze na 100 % dohromady. Od září 1995 je v takovém případě pro nově vzniklé nároky zvýšena dávka na 70 %. V případě malých dětí a postižených může být taková dávka kumulována s jakýmkoli dávkami bez omezení.

Pokud vznikne nárok na pozůstalostní důchod rodičům nebo sourozencům, je uznán ve výši 15 % hypotetického práva zemřelého na starobní důchod. Celkově platí, že všechny výše jmenované dávky nesmí překročit 100 % starobního důchodu zemřelého, na který by měl hypoteticky nárok. Rovněž platí, že pokud pojištěný zemřelý ještě nesplnil minimální dobu pojištění potřebnou ke vzniku práv na pozůstalostní důchod, je potenciálním oprávněným poskytnuto jednorázové vyrovnání „una tantum“ ve výši 45násobku sumy odvedených příspěvků.

Pro osoby původce pojištění od 1.1.1996 platí, že na základě jejich důchodových práv vzniká pozůstalým nárok na 409, 05 EUR za každý rok pojištění zemřelého. Pořadí oprávněných je: manžel/manželka, potomci, příbuzní v přímé linii.

Maximální dávka pozůstalostního důchodu není zákonem stanovena, nicméně minimum ano, a to na úrovni 460, 97 EUR měsíčně.

Nároky rozvedených manželů

Pokud jde o rozvedené manžele, mohou získat pozůstalostní důchod, pokud měli nárok na výživné a pokud přizná tento nárok soud. Pokud se potenciálně oprávněná osoba znovu vdá/ožení, ztrácí na dávku nárok.

Lotyšsko

Stručný popis systému

V Lotyšsku je zaveden podle švédského vzoru systém důchodového zabezpečení, kde první pilíř je tvořený dvěma schémata, která jsou povinná. První schéma představuje příspěvky průběžně financovaného NDC systému, druhé schéma státem řízený fondový příspěvkově definovaný plán. Druhý pilíř ve smyslu zaměstnaneckých fondů neexistuje a třetí pilíř je zastoupen kolektivním a individuálním pojištěním.

V systému je dále zaručena minimální výše starobního důchodu. Garance je financována v rámci rozpočtu sociálního pojištění.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Pozůstalostní důchody byly v Lotyšsku při důchodové reformě v podstatě omezeny na zajištění sirotků. Dávka z průběžného schématu zajišťující pozůstalého manžela/manželku je pouze dvouměsíční. Jde o koncepční krok, který předpokládá zajištění přeživší osoby z fondového schématu, kdy tato osoba dědí veškeré úspory, které naspořil zemřelý na důchod. Tento přístup vychází z přístupu, který při důchodové reformě zvolilo Švédsko, a je postaven na konceptu individualizace důchodových práv a eliminaci odvozených nároků.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Pokud původce práv nashromáždil minimálně 10 let pojištění (do této doby se započítává se i doba, kterou mohla potenciálně tato osoba ještě získat do důchodového věku). Pozůstalá osoba, která žila bezprostředně před smrtí s pojištěncem v manželství, má nárok pouze na dvě dávky ve výši pomyslného starobního důchodu, na nějž získal pojištěný nárok. Důchodovou dávku v této výši mohou získat i děti původce práv pod věkovou hranicí 18 let (případně do 24 let, pokud studují), a to bez ohledu na to, zda byly podporovány touto osobou. Dále mohou nárok získat bratři, sestry a vnoučata, pokud jim je méně než 18 let (či případně do 24 let, pokud studují), jestliže nemají rodiče schopné je živit, byli hmotně závislí na zemřelé osobě a nejsou schopni se živit. Žádné další osoby na pozůstalostní důchod nárok nemají.

Stanovení výše dávky

Dávka starobního důchodu je stanovena pro jedno dítě ve výši 50 %, pro dvě děti dohromady ve výši 75 % a pro tři 90 % pomyslného nároku na důchod zemřelé osoby. Stejně je stanovena dávka pro ostatní osoby, které mohou pobírat pozůstalostní důchod také.

Německo

Stručný popis systému

Německý systém starobního zabezpečení je třípilířový, kdy první pilíř je představován zákonným důchodovým pojištěním, schématem důchodového pojištění pro státní zaměstnance a schématem důchodového pojištění pro zemědělce. Druhý pilíř představuje podnikové zabezpečení a třetí pilíř je starobní zabezpečení na soukromé bázi.

První pilíř důchodového systému v Německu je založen na sociálním pojištění, průběžně financovaném příspěvků a daněmi. Systém sociálního pojištění v Německu je povinný pro všechny zaměstnance a pro určité skupiny OSVČ. Dobrovolná účast je možná. Minimální dobou pojištění, po které vznikne nárok na dávku ze systému, je 5 let. Statutární věková hranice pro odchod do důchodu je v Německu stanovena na 65 let, s možností odchodu do předčasného důchodu od 63 let (60 let pro zdravotně postižené). Předčasné důchody jsou kráceny. Dávka důchodu je závislá na objemu příjmů, ze kterých bylo placeno pojistné, a na době pojištění. Pojistné je stanoveno procentem z příjmů a je placeno napůl zaměstnavatelem a zaměstnancem. Aktuální sazba pojistného je 19,9 % z příjmů. Pojistné je ohraničeno maximálním vyměřovacím základem. Systém důchodového pojištění v Německu je částečně financován též státními dotacemi, které závisí na vývoji hrubých mezd a příspěvkové sazby. Dále jsou financovány některé uznávané náhradní doby pojištění (výchova dětí), které jsou dopláceny paušálními platbami. Celkové státní dotace pokrývají zhruba 32 % celkových výdajů důchodového systému a jsou financovány z daní.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Problematika pozůstalostních důchodů je upravena jednotným zákoníkem „Sozialgesetzbuch“ z roku 1989 ve znění pozdějších novelizací. Institut je upraven klasicky na principech pojištění, kdy pozůstalí po zemřelém pojištěnci mají nárok na zabezpečení pramenící z důchodových práv tohoto pojištěnce. Schéma kryje všechny kategorie zaměstnanců a některé osoby samostatně výdělečně činné s výjimkou státních zaměstnanců, zaměstnanců v zemědělství a pracovníků s příjmy do 400 EUR měsíčně či pracujících méně než 15 hodin týdně.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Na vdovský/vdovecký důchod má právo pozůstalý manžel/manželka, pokud pozůstalá osoba uzavře nové manželství, nárok na dávku zaniká s tím, že je vyplacena jednorázová dávka ve výši součtu dávek za 24 měsíců. U krátkodobé dávky je toto vyrovnání kráceno o počet dávek, které byly již z 24 měsíců vyplaceny (viz níže). Naprosto totožná pravidla jako pro manžele platí pro registrované partnery stejného pohlaví. Osoby rozvedené do roku 1977 mají nárok na stejný vdovský/vdovecký důchod jako manžel/manželka zemřelé osoby. Osoby rozvedené po tomto datu jsou zabezpečeny prostřednictvím sdílení důchodových práv na starobní důchod získaných během manželství. Pokud ovšem vychovávají společné děti, mají bývalí manželé v případě smrti bývalého partnera po dobu výchovy nárok na výplatu dávky ve výši 55

% vlastního hypotetického invalidního důchodu, pokud získali dobu pojištění aspoň 5 let.

Stanovení výše dávky

Při výpočtu důchodu je v Německu zohledňována doba placení příspěvků (s plnými a sníženými příspěvky) a doba bez přispívání (započitatelná doba, připočitatelná doba, náhradní doba). Jako příspěvkové období jsou brány doby, kdy bylo placeno povinné nebo dobrovolné pojištění. Pro hodnocení příspěvkové doby je určující vztah roční hrubé mzdy pojištěnce (až do výše stropu pro placení pojistného) s průměrnou roční hrubou mzdou všech pojištěnců v daném roce. Tímto poměřením se získají takzvané úhradové body: v případě, že roční příjem pojištěného odpovídá výši průměrné mzdy všech pojištěnců, obdrží pojištěný jeden celý úhradový bod, v případě, že pojištěný vydělal méně než je průměr, získá bod pod 1,0 a v případě vyššího výdělku, než je celoroční průměr, je hodnota jeho bodu více než 1,0. Pro bezpříspěvkovou dobu jsou body přidělovány v závislosti na výši zaplacených příspěvků pojištěnce. Při výpočtu důchodu je tak zohledněna celoživotní výdělková historie pojištěnce.

Výše důchodu je závislá na výši zaplacených příspěvků. Při výpočtu důchodu podle důchodového vzorce se berou v úvahu osobní úhradové body, důchodový faktor a tzv. aktuální hodnota důchodu.

měsíční důchod = úhrad. body x důchod. faktor x aktuální hodnota důchodu

Osobní úhradové body jsou vypočteny za každý rok a jsou dány poměrem hrubé mzdy pojištěnce, ze které je placeno pojistné (do výše stropu) pro každý kalendářní rok, k průměrné mzdě všech účastníků důchodového pojištění v daném roce. Tyto body se počítají za celou dobu placení důchodového pojištění a jsou vynásobeny přírůstkovým faktorem. Přírůstkový faktor umožňuje zohlednit předčasný či odložený odchod do důchodu. Při odchodu do důchodu při dosažení statutární věkové hranice je 1,0, při předčasném odchodu do důchodu je snížen o 0,003 za každý měsíc, který ještě zbýval do dosažení řádného věku k nastoupení do důchodu. Přírůstkový faktor se zvýší o 0,005 za každý měsíc přesluhování.

Na všechny osoby, které uzavřely manželství po datu 1.1.2001 nebo se narodily po datu 1.1.1962, se vztahují zpřísněná pravidla pro stanovení vdovského/vdoveckého důchodu. Před reformou byla dávka dlouhodobého vdovského/vdoveckého důchodu určena jako 60 % pomyslného nároku původce práv na starobní důchod. Nová legislativa ji stanoví jako 55 % důchodu zemřelé osoby.

Pokud nesplní pozůstalá osoba podmínky pro výplatu dlouhodobé dávky (viz výše), má nárok na 24 měsíců výplaty krátkodobé dávky ve výši 25 % důchodu zemřelé osoby. Podle staré legislativy měla taková pozůstalá osoba nárok na tuto „menší dávku“ doživotně. Sirotčí důchod je stanoven jako 10 % pomyslného důchodu původce práv. Sirotek má nárok na další dávky ze systému sociálního zabezpečení. Pokud dítě ztratí oba rodiče, je dávka rovna součtu dávek po obou rodičích.

Referenční věk, používaný ke stanovení hypotetického důchodu zemřelé osoby pro účely stanovení pozůstalostních důchodů byl od roku 2012 zvýšen ze 63 let na 65 a nadále bude navyšován v souladu s legislativou o přizpůsobování důchodového věku demografickému vývoji.

Dávka je v současnosti předmětem daně z příjmů jen částečně s tím, že postupně je zvyšován podíl daně části. Každý rok až do roku 2021 je tento podíl zvyšován o 1 %. Cílovým stavem je zdanění celé dávky.

Norsko

Stručný popis systému

Základní systém sociálního pojištění v Norsku je národní pojištění. Jeho současná podoba je odvozena od zákona o národním pojištění z 28.2.1997. Povinně jsou pojištěny všechny osoby pracující, či s trvalým pobytem v Norsku. Norský systém důchodového pojištění je složený ze dvou částí. První část tvoří národní pojištění, což je povinné univerzální schéma. Z tohoto schématu se vyplácejí tři základní druhy důchodů: základní důchod, založený na době pobytu, výdělkově vztažený dodatkový důchod (zavedený v roce 1967), založený na ročních důchodových bodech zohledňujících úroveň příjmů, speciální dodatkový důchod pro ty, kteří nemají důchod výdělkově vztažený. Národní pojištění je průběžně financované příspěvky placenými zaměstnanci, zaměstnavateli, OSVČ a státem. Druhou částí je povinné zaměstnanecké schéma jako doplňkové ke schématu prvnímu. Národní pojištění - systém základního důchodu - je povinné pro všechny ve věku 16 let a výše. Dodatkový důchod je povinný pro ekonomicky aktivní populaci (zaměstnanci, OSVČ). Povinné zaměstnanecké schéma se vztahuje téměř na všechny zaměstnance, kteří nejsou pokryti soukromým pojištěním či pojištěním pro veřejný sektor. Nárok na základní důchod vzniká po třech letech pobytu mezi 16. rokem věku a koncem kalendářního měsíce, ve kterém osoba dosáhne věku 66 let. Pro dodatkový důchod je potřeba získat důchodové body za alespoň tři roky. Nárok na plný základní důchod vzniká po 40 letech pobytu mezi 16. rokem věku a koncem kalendářního měsíce, ve kterém osoba dosáhne věku 66 let, nárok na plný dodatkový důchod vzniká po získání důchodových bodů za 40 let. Důchodové body se získávají za období ve věku pojištěnce 17-69 let. Statutární věková hranice odchodu do důchodu je 67 let, předčasný odchod do důchodu není umožněn. Výše důchodu závisí na následujících faktorech: délce trvalého pobytu (až do 40 let pobytu), počtu důchodových bodů (až do počtu za 40 let), rodinném stavu a výši základní částky (sumy) důchodu (stanovené parlamentem). Minimální důchod není garantován, pro osobu, která splnila podmínku 40 let pobytu, je základní důchod v roční výši 13 640 € v roce 2010. Maximální základní důchod je 29 967 €. Důchodový systém je financován příspěvky zaměstnavatelů, zaměstnanců a z daní. Příspěvek na důchodové pojištění je součástí širšího sociálního pojištění, které je hrazeno ve výši 7,8 % zaměstnancem z hrubé mzdy a 14,1 % platí zaměstnavatel (za zaměstnance starší 62 let je příspěvek zaměstnavatele snížen na 10,1 %).

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Národní zákon o pojištění (Folketrygdloven) přijatý v roce 1997 upravuje legislativní rámec pro fungování pozůstalostních důchodů v Norsku, jmenovitě se tímto institutem zabývají hlavy 17 a 18. Pozůstalostní důchody jsou integrální součástí systému, kde základní schéma je doplněno příjmově vztaženým schématem. Všechny tyto složky jsou financovány z příspěvků účastníků a daní.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Pozůstalostní dávka vzniká na základě získaných důchodových práv zemřelého pojištěnce, pokud se účastnil nejméně tři roky bezprostředně před smrtí (to znamená, že buďto platil příspěvky, nebo pobíral dávku). Pokud tato podmínka není splněna, musí ke vzniku práva na dávku splňovat podmínku, že od 16 let neplatil příspěvky maximálně pět let.

Nárok na vdovský/vdovecký důchod vzniká, pokud je pozůstalému nejvíce 67 let a manželství trvalo minimálně 5 let, nebo spolu měli manželé děti. Dalšími oprávněnými jsou rozvedení manžel či manželka, a to jen 5 let po rozvodu, pokud manželství trvalo více než 25 let (případně 15 let, pokud měli děti). Osobě žijící se zemřelou osobou ve společné domácnosti vzniká nárok na pozůstalostní dávku pouze v případě, že partneri spolu byli předtím oddáni nebo spolu měli děti. Pokud nejsou tyto podmínky splněny, musí soužití trvat minimálně 5 let. Registrovanému partnerovi stejného pohlaví vzniká nárok na dávku, pokud byl úředně svazek zaznamenán v souladu se zákonem.

Sirotčí dávka je vyplácena do 18 let dítěte, případně do 20 let věku, pokud dítě studuje, či ztratilo oba rodiče.

Stanovení výše dávky

Výše vdovského/vdoveckého důchodu sestává ze základního rovného důchodu a z podílu příjmově vztažené dávky z druhého schématu povinného důchodového zabezpečení. Výše důchodu v tomto druhém schématu závisí na době pojištění (době placení pojistného) a počtu ročních důchodových bodů. Nárok na plný doplňkový výdělkově vztažený důchod náleží po 40 letech placení pojistného. Důchodové body jsou odvozeny ze zastropovaných příjmů (první redukce ve výši 6násobku tzv. základní částky), od kterých se odečte jednonásobek základní částky a tento výsledek se vydělí základní částkou. Příjmy nad první redukční hranicí do druhé redukční hranice se pro účely získání důchodových bodů vydělí trojnásobkem základní částky. Tak například příjem dosahující 6násobek základní částky přinese pojištěnci 5 důchodových bodů ($6 \times \text{základní částka} - 1 \times \text{základní částka}$) / základní částka = 5 bodů. Maximální počet důchodových bodů za jeden rok je omezen na 7. Formální zápis formule výpočtu je následující:

$$\frac{\text{zákl. částka} \times \text{pr. roční DB} \times 45 \times 25}{100 \times 40} + \frac{\text{zákl. částka} \times \text{pr. roční DB} \times 42 \times 15}{100 \times 40},$$

kde DB je důchodový bod.

Výše vdovského/vdoveckého důchodu činí 55 % takto stanovené výše nároku na starobní důchod osoby zemřelé. Tato dávka je předmětem příjmového testu, pokud přesahuje roční příjem polovinu základního rovného důchodu, je poskytovaná dávka krácena o 40 % přesahující částky.

Pozůstalé vdově/vdovci je rovněž vyplácena dávka ve výši 64 % nákladů na péči o dítě, pokud je musí v péči třetí osoby nechávat z důvodu zaměstnání či školení. Částka je omezena maximum odpovídajícím částce 4 847 EUR a pro tři děti nebo více je toto maximum dohromady na úrovni 7 167 EUR. Na tuto dávku však nemá nárok osoba, která má příjmy přesahující šestnásobek základního důchodu.

Z důchodového systému může být rovněž vyplácena dávka na podporu vzdělávání pozůstalé osoby, pokud jde o vzdělání potřebné k získání soběstačnosti.

Výpočet dávek je shodný pro všechny výše zmíněné kategorie osob oprávněné k pozůstalostnímu důchodu včetně rozvedených manželek/manželů. Pouze pokud dojde k novému sňatku, nárok na vdovský/vdovecký důchod zaniká, pokud tento sňatek do dvou let není rozveden.

Sirotčí důchod činí 40 % výše nároku zemřelého na starobní důchod. Pro druhé a každé další dítě je to 25 %. Pokud ztratilo dítě oba rodiče, je vyplácena dávka ve stejné výši, jako je vdovský důchod za první dítě a 40 % za druhé. Každé další pak 25 % nároku zemřelého.

Nejsou stanoveny žádná maxima ani minima pro dávky pozůstalostních důchodů.

Polsko

Stručný popis systému

Polský systém důchodového pojištění je třípilířový. Rozhodující váha systému spočívá na prvním, povinném pilíři. Ten byl v roce 1999 reformován. První pilíř v novém systému sestává z příspěvkově definovaného, průběžně financovaného schématu a fondového schématu. Účast ve fondovém schématu je povinná pro všechny osoby narozené po roce 1969. Osoby narozené mezi lety 1949 a 1968 se pro účast v tomto schématu mohly do konce roku 1999 dobrovolně rozhodnout. Příspěvky, prostřednictvím nichž jsou povinná schémata financována, činí celkem 19,52 % hrubého příjmu, zaměstnavatel i zaměstnanec je hradí rovným dílem, každý 9,76 % z hrubé mzdy pojištěnce. Příspěvky jsou vybírány nositelem pojištění Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), který převádí příspěvek zaměstnavatele a 2,46 % hrubé mzdy z příspěvku zaměstnance (celkem tedy 12,22 % hrubé mzdy) do průběžně financovaného schématu. Část z těchto příspěvků je převáděna do veřejného rezervního fondu s cílem s předstihem financovat budoucí předpokládané deficity systému (viz níže). Do povinného fondového schématu na osobní spořicí účet pojištěnce ZUS převádí 7,3 % hrubé mzdy z příspěvku zaměstnance. Každý účastník tohoto schématu se může rozhodnout, který z otevřených penzijních fondů působících na trhu bude jeho úspory na osobním účtu spravovat. Tyto fondy jsou vlastněny komerčními společnostmi. Zaměstnanec a třetí pilíř systému důchodového pojištění v porovnání s povinnými schématy nehrají v Polsku příliš důležitou roli. Příspěvky v těchto schématech nesmí převyšovat 7 % průměrných mezd, ze kterých se platí povinné pojistné na sociální pojištění. Účastníci obdrží dávky po dosažení věku 60 let, v případě dlouhodobé invalidity nebo jej v případě úmrtí pojištěnce obdrží pozůstalí. Součástí systému je záruka minimální penze pro osoby, které dosáhnou důchodového věku s příspěvkovou dobou nejméně 25 let pro muže a 20 let pro ženy.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Legislativa upravující pozůstalostní důchody je obsažena v zákoně o sociálním pojištění „Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych“ a zákoně o fondech sociálního pojištění „Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych“ z

roku 1998. Institut pozůstalostních důchodů kryje celou ekonomicky aktivní populaci a je součástí povinného základního schématu důchodového pojištění.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Původce nároku musí splnit podmínky minimální doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod nebo invalidní důchod. Pokud zemře v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání, tato podmínka neplatí.

Vdovec či vdova má nárok na pozůstalostní dávku, pokud:

- a) dosáhl/a 50 let věku,
- b) je ze zdravotních důvodů ekonomicky závislý/á,
- c) vychovává nejméně jedno dítě s nárokem na sirotčí důchod po zemřelém pod věkovou hranicí 16 let (18 let u studentů),
- d) pečuje o zdravotně postižené dítě s nárokem na sirotčí důchod bez věkového limitu.

Nárok na sirotčí důchod mají vlastní nebo adoptované děti zemřelého do 16 let nebo do 25 v případě studia, pokud jsou ekonomicky závislé. Jiné děti mají ve stejném věkovém rozmezí nárok na sirotčí důchod za předpokladu, že žily ve společné domácnosti se zemřelou osobou nejméně jeden rok a nemají nárok na sirotčí důchod po jejich vlastních rodičích či jejich rodiče nejsou schopni zajistit jejich výživu v dostatečné míře. Nárok na pozůstalostní důchod mají rovněž rodiče, pokud byli na zemřelém ekonomicky závislí a splňují obecná pravidla pro nárok na vdovskou dávku. Pokud vdova nesplní výše uvedené podmínky na výplatu vdovského důchodu, má nárok na výplatu dávky po dobu jednoho roku po smrti původce práv (případně dvou let, pokud absolvuje rekvalifikační kurzy).

Nároky rozvedených manželů

Osoba rozvedená má nárok na vdovský/vdovecký důchod pokud v okamžiku smrti původce práv neměla s manželem společné jmění manželů a pokud měla nárok na soudem přiřčené výživné od zemřelého. To ovšem za předpokladu splnění jedné ze shora uvedených obecných podmínek pro vznik nároku na vdovskou/vdoveckou dávku. O stanovenou dávku pozůstalostního důchodu se ovšem dělí rovným dílem s případnými dalšími oprávněnými osobami. Pokud jde o fondové veřejné schéma, nejsou jeho účastníci vlastníky aktiv akumulovaných na individuálním účtu a s těmito důchodovými právy mohou disponovat pouze velmi omezeně. V případě rozvodu či anulování manželství je soudem určeno, že část aktiv na účtu pojištěnce bude převedena na účet bývalé/ho manželky/manžela. Výše těchto aktiv je určena jako 50 % prostředků nashromážděných za dobu trvání manželství. Nositel pojištění je povinen převést tyto prostředky do tří měsíců od předložení rozsudku. Pokud nabyvatel nemá individuální důchodový účet, je nositel pojištění spravující účet postupitele práv povinen otevřít nový důchodový účet na jeho jméno a převést na něj aktiva. V takovém případě je nositel pojištění oprávněn požadovat, aby nový klient stanovil, které osoby získají práva na pozůstalostní dávky v případě jeho smrti. Pokud bylo v průběhu manželství společné jmění zrušeno nebo bylo smluvně omezeno, důchodová práva za následující období nejsou v případě rozvodu předmětem dělení.

Stanovení výše dávky

Důchodová dávka starobního důchodu zemřelého, na kterou by měl nárok v okamžiku smrti, je východiskem pro výpočet pozůstalostních důchodů. Tento starobní důchod je příspěvkově definován na základě pravidel platných ve schématu NDC a závisí na sumě odvedených příspěvků, indexaci a okamžiku odchodu do důchodu. Vdovská a vdovecká dávka závisí na počtu osob, které na ní mají nárok. Pokud je to jedna osoba, stanoví se jako 85 % starobního důchodu, na nějž by měl zemřelý nárok. Pokud dvě osoby, je to 90 % a pokud tři a více osob, je suma na úrovni 95 % starobního důchodu zemřelého. Takto stanovená dávka se dělí rovným dílem mezi všechny osoby oprávněné rovným dílem, a to i při uzavření nového sňatku.

Sirotčí důchod se stanoví stejně jako vdovská dávka, pokud dítě ztratilo jednoho rodiče. Pokud ztratilo oba rodiče, má navíc nárok na příplatek ve výši odpovídající 79 EUR měsíčně.

Žádná pozůstalostní dávka nesmí překročit 95 % výše starobního důchodu, na nějž by měl zemřelý nárok. Zákonem dané minimum je na úrovni 165 EUR měsíčně.

Slovensko

Stručný popis systému

Ve Slovenské republice funguje po reformě, od roku 2005 dvoupilířový systém důchodového zabezpečení. První pilíř se skládá ze dvou schémat, prvním je povinný průběžně příspěvkový financovaný systém, druhým pak fondové schéma (povinné pro nově vstupující na trh práce, pro ostatní byl vstup do druhého pilíře dobrovolný), druhý pilíř neexistuje a třetí pilíř je dobrovolný, poskytovaný buď zaměstnavateli či odborovými organizacemi anebo individuální daňově zvýhodněným investováním do produktů finančních institucí. Zabývat se budeme prvním pilířem, jehož součástí je i dávkově definované příspěvkově vztažené schéma. Výše důchodu je závislá na předchozích příjmech (od roku 1984) a době pojištění. Není zavedena kategorie minimálního důchodu. První pilíř je financován příspěvkem zaměstnavatele a zaměstnance v celkové výši 18 % z hrubé mzdy. Podíl zaměstnance na úhradě představuje 4 % a podíl zaměstnavatele 14 % (při účasti ve druhém pilíři platí zaměstnavatel 5 % do prvního a 9 % do druhého pilíře). Je stanoven minimální vyměřovací základ na úrovni minimální mzdy (182 €) a maximální vyměřovací základ (1 254 €). Stát se podílí úhradou příspěvků za ty, kteří pečují o děti, a kryje případný deficit systému. První pilíř je povinný pro všechny zaměstnance a pro OSVČ s ročním příjmem vyšším než 12násobek minimální mzdy. Podmínkou nároku dávky z prvního pilíře je získání minimálně 10 let pojištění. Statutární věková hranice pro odchod do důchodu byla stanovena na 62 let s tím, že této hranice bude dosaženo postupným navyšováním nynějšího důchodového věku v roce 2014. Je umožněn předčasný odchod do důchodu, jestliže je splněna podmínka 10 let účasti a získání dávky ve výši minimálně 1,2násobku životního minima. Předčasné důchody jsou kráceny.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Pozůstalostní důchody jsou nedílnou součástí důchodového zabezpečení a upravuje je „Zákon o sociálnom poistení“ č. 461/2003. Z toho titulu pokrývá tento institut všechny zaměstnance i osoby samostatně výdělečně činné. Zvláštní schémata jsou zavedena pro policisty, vojáky a celníky.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Práva na výplatu pozůstalostního důchodu vznikají z důchodových práv zemřelé osoby pouze, pokud pobírala starobní důchod či invalidní důchod, nebo splnila dobu pojištění k výplatě invalidního důchodu nebo zemřela v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání.

Vdovský/vdovecký důchod je vyplácen po dobu 1 roku. Nárok na další vdovský/vdovecký důchod vzniká, pokud osoba žila v manželství se zemřelým v okamžiku smrti, a to pouze na dobu jednoho roku.

Nárok na časově neomezenou výplatu dávky má nárok pouze osoba, která:

- a) je invalidní s omezením více než 70 %,
- b) pečuje o ekonomicky závislé dítě,
- c) vychovala nejméně tři děti (dvě děti pokud dosáhla věku 52 let),
- d) dosáhla důchodového věku.

Pro muže ovdovělé před rokem 2004 platila podmínka invalidity nebo věku do tří let pod věkovou hranicí pro odchod do důchodu. Pokud se vdova či vdovec znovu vdá/ožení ztrácí automaticky na dávku nárok.

Nárok na pozůstalostní důchod mají i děti zemřelého, a to dokud jsou ekonomicky závislé, maximálně však do 26 let věku.

Nároky rozvedených manželů

Až do roku 2004 měly rozvedené ženy ve Slovenské republice nárok na pozůstalostní důchod za předpokladu, že splňovaly analogicky podmínky pro osoby žijící v manželství a navíc měly soudem přisouzen nárok na výživné od zemřelé osoby. Od důchodové reformy provedené v tom roce však takový nárok již nově vzniknout nemůže. Maximální výše takové dávky je rovná výši výživného, na které měla oprávněná osoba nárok před smrtí původce práv.

Stanovení výše dávky

Výše pozůstalostních důchodů se odvíjí od hypotetické výše starobního důchodu, na který měl zemřelý nárok, ta se určí jako součin průměrného osobního mzdového bodu, délky doby důchodového pojištění získané ke dni vzniku nároku na starobní důchod a aktuální důchodové hodnoty:

Průměrný osobní mzdový bod x doba důchodového pojištění x aktuální důchodová hodnota

Průměrný osobní mzdový bod odráží výši referenčních příjmů za všechna léta v průběhu pracovní kariéry, která spadají do rozhodného období. Osobní mzdové body jsou poměry výše příjmů pojištěnce zaznamenané za jednotlivá léta rozhodného období k výši průměrné mzdy v ekonomice za odpovídající léta. Osobní mzdový bod může dosáhnout maximálně hodnoty 3. Doba důchodového pojištění je vyjádřena počtem let. Aktuální důchodová hodnota představuje v současnosti 1,25 % průměrné roční mzdy v ekonomice za rok předcházející odchodu do důchodu. Jejím prostřednictvím tedy dochází k indexaci předchozích příjmů podle vývoje průměrné mzdy v ekonomice. Zákonem o sociálním pojištění je vždy upravována v souladu s vývojem průměrné mzdy zjištěným statistickým úřadem. Aktuální důchodová hodnota je vždy na další rok stanovena ministerstvem. Ve schématu jsou dosud zachovány redukční hranice, do roku 2015 však postupně zmizí.

Vdovský/vdovecký důchod je stanoven jako 60 % takto stanoveného starobního důchodu zemřelého, na nějž měl v okamžiku smrti nárok. Pokud je pobírána tato dávka v souběhu se starobním, invalidním nebo výsluhovým důchodem, činí pouze 50 % nároku zemřelého.

Sirotčí důchod je určen jako 40 % stanoveného hypotetického důchodu zemřelého rodiče pro každé dítě. Suma všech pozůstalostních dávek je omezena 100 % hypotetického starobního důchodu, na který by měl zemřelý v okamžiku smrti nárok, v takovém případě se všechny dávky proporcionalně snižují. Zákon nedefinuje žádnou pevnou minimální ani maximální výši pozůstalostních dávek. Žádné pozůstalostní dávky nejsou předmětem zdanění.

Slovensko

Stručný popis systému

Slovenský důchodový systém je postaven na třech pilířích. První, průběžně financovaný pilíř důchodového zabezpečení ve Slovensku obstarává stát. Jedná se o systém povinného sociálního pojištění financovaného příspěvkem. Druhý pilíř tvoří dobrovolná dodatečná schémata zaměstnaneckého připojištění, která jsou pro osoby pracující v obzvláště těžkých podmínkách či zdraví ohrožujících podmínkách povinná. Existuje i pilíř třetí, dobrovolný, na bázi daňově zvýhodněného soukromého pojištění. Pojištění v prvním pilíři je povinné pro aktivní populaci (zaměstnanec, OSVČ a farmáře). Nárok na dávku vznikne po 15 letech pojištění. Nárok na plný důchod vzniká v 65 letech pro muže a v 63 pro ženy při době pojištění 15 let, v 63 pro muže a 61 pro ženy při dosažení doby pojištění 20 let. Statutární věková hranice odchodu do důchodu se zvyšuje tak, aby v roce 2012 byla 61 let pro ženy a 63 let pro muže. Předčasný důchod obecně neexistuje. Jsou povoleny výjimky, odchod do důchodu v 58 letech, při získané době pojištění 40 let pro muže a 38 let pro ženy. Důchodová dávka je závislá na době pojištění, předchozích výdělcích, na pohlaví a na věku odchodu do důchodu (před či po dosažení plného důchodového věku). Je stanoven minimální důchod, ve výši 35 % minimálního vyměřovacího základu.

Financování systému je zabezpečeno příspěvkem stanovenými procentem z hrubé mzdy. Na starobní, invalidní a pozůstalostní důchody se platí 24,35 %, z čehož 15,5 % hradí zaměstnanec a 8,85 % zaměstnavatel. Farmáři platí 15,5 %. Stát se podílí na

financování důchodů určitých skupin osob a na financování minimálního důchodu. Také dorovnáva případný deficit systému.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Pozůstalostní důchody upravuje ve Slovinsku Zákon o důchodovém a invalidním pojištění „Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanou“ č. 109/2006. Institut sleduje zajištění příjmu osob závislých na zemřelé osobě. Pokrývá celou aktivní populaci včetně osob samostatně výdělečně činných (účást pro tyto osoby s velmi nízkými příjmy a zemědělece je však dobrovolná) a je financován jako integrální součást důchodového zabezpečení z příspěvků účastníků veřejného schématu.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Nárok na vdovskou/vdoveckou důchodovou dávku získávají pozůstalé osoby pouze pokud: splnil původce dávky nárok na invalidní, starobní nebo předčasný důchod, nebo pobíral některý z těchto důchodů. Pokud došlo ke smrti v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání, tyto podmínky neplatí. Před změnou v roce 2009 došlo ke vzniku nároku pozůstalých, pokud je zde splnění podmínky 5 let pojištění.

Nárok na výplatu dávky vniká manželovi/manželce zemřelého pokud:

- a) v okamžiku smrti zemřelého dosahují věku 58 let (důchod je vyplácen v obou případech od 53 let věku); od roku 2010 došlo ke zpřísnění, protože tento věkový limit byl původně nastaven genderově diferencovaně na 53 u mužů a 48 let u žen;
- b) pokud je invalidní či vychovává ekonomicky závislé dítě, které má nárok na sirotčí důchod; vdova má nárok na vdovskou důchodovou dávku, pokud do 300 dnů po smrti manžela porodí jeho dítě;
- c) pokud dosáhla osoba věku 48 let a není v okamžiku smrti manžela/manželky účástna pojištění;
- d) pokud je ve věku od 53-58 (výplata dávky je ovšem odložena až po dosažení věku 58 let).

Partner žijící ve společné domácnosti se zemřelým či registrovaný partner stejného pohlaví vedle výše uvedených podmínek platných pro získání nároku na vdovský/vdovecký důchod musí žít s původcem práv minimálně celkem 3 roky a jeden rok bezprostředně před smrtí či splnit podmínku 3 let společného soužití kdykoli během života za předpokladu, že mají společné dítě.

Pokud oprávněná osoba uzavře nový sňatek před dosažením věkové hranice 58 let, ztratí na pozůstalostní důchod nárok, pokud ho nezískala z důvodu úplné invalidity. Stejně to platí i pro případ, že před touto věkovou hranicí uzavře úředně partnerství s osobou stejného pohlaví.

Děti zemřelého mají na sirotčí důchod nárok do věku 15 let, 18 let, pokud jsou registrovány úřadem práce, do 26 let v případě studia nebo bez omezení, pokud je dítě postižené. Nárok na pozůstalostní důchod mají i vnoučata či osvojené děti

zemřelého. Dalšími osobami, jež mohou uplatnit právo na pozůstalostní důchod, jsou rodiče, adoptivní rodiče a sourozenci, pokud jsou vyživováni původcem práv v době jeho smrti.

Nároky rozvedených manželů

Rozvedený/á manžel/manželka má nárok na vdoveckou/vdovskou dávku, pokud má nárok v okamžiku smrti původce práv na výživné od něho či pokud už ho pobírá. Tato dávka dosahuje stejné výše jako vdovský/vdovecký důchod. Pokud zemřelá osoba za život žila ve více manželstvích, může dojít k dílčení pobírané dávky.

Stanovení výše dávky

Pozůstalostní důchody jsou odvozeny od důchodových práv zemřelého a dávky jsou proto stanoveny jako procentní podíl z hypotetického starobního důchodu původce práv. Formule výpočtu starobního důchodu je následující: Za prvních 15 let pojištění náleží pojištěnci 35 % (pro muže) či 38 % (pro ženy), poté 1,5 % za každý dodatečný rok z výpočtového základu. Pro muže je maximum 72,5 % po 40 letech pojištění, pro ženy 72,5 % po 38 letech pojištění. Důchodci dostávají též každoroční jednorázovou částku, která závisí na výši procentní části důchodu. Pro rok 2007 to bylo 207 € či 341 €. Je stanoven strop pro mzdu, ze které je důchod počítán, a to na 1 800 € měsíčně pro rok 2007. Výpočtová formule se ve Slovinsku také vyvíjí, dochází k její úpravě tak, aby jedinec byl nucen déle pracovat, aby dostal stejnou výši důchodu. Např. podle zákona z roku 1992 se důchody počítaly pro muže za prvních 15 let 35 % vyměřovacího základu a 2 % za každý následující rok pojištění, pro ženy 40 % za prvních 15 let pojištění a následně 3 % za každý následující rok pojištění do dosažení doby pojištění 20 let, poté 2 % za každý dodatečný rok.

Výše vdovského/vdoveckého důchodu je 70 % takto stanoveného starobního důchodu původce práv. Pokud má oprávněná osoba vlastní starobní nebo invalidní důchod, má nárok pouze na pozůstalostní dávku ve výši 15 % tohoto důchodu. Maximální výše vdovského/vdoveckého důchodu v takovém případě podléhá omezení: součet vlastního důchodu a pozůstalostní dávky nesmí přesahovat průměrný důchod v zemi. Nicméně oprávněná osoba si může vybrat, zda chce pobírat takto stanovenou dávku, nebo dá přednost pouze pozůstalostnímu důchodu, který průměrný důchod může přesáhnout.

Výše sirotčího důchodu činí u dětí, které ztratily jednoho rodiče, 70 % výše hypotetického důchodu zemřelého, pokud jsou děti dvě, pak dohromady 80 %, pokud tři, 90 % a pokud více tak 100 % důchodu, na který měl zemřelý rodič v okamžiku smrti nárok. Pokud dítě ztratí oba rodiče, má nárok ještě na 30 % důchodu druhého rodiče, ovšem tak, aby nebylo překročeno při součtu obou 100 % důchodu tohoto druhého rodiče.

Celkově nesmí všechny dávky vyplácené pozůstalým překročit 100 % důchodu, na který by měl zemřelý nárok.

Spojené státy americké

Stručný popis systému

Důchodový systém Spojených států má tři složky: schéma „Social Security“, příjmově testované dávky pro staré občany a fondově financovaná důchodová schémata. Vzhledem k předmětu této monografie se dále budeme zabývat pouze schématem „Social Security“, ve kterém se důchodová dávka odvozuje od předchozích příjmů. Schéma pokrývá riziko stáří, smrti a invalidity, je dávkově definované a příjmově vztažené. Je sice financováno průběžně, ale určitou omezenou roli hraje i prvek fondový - rezervní fond. Naprosto dominantním zdrojem jeho příjmů jsou však příjmy z vybraného pojistného. Zaměstnanci do schématu odvádí 6,2 % hrubé mzdy, stejně jako zaměstnavatel, celkem tedy činí pojistná sazba 12,4 % hrubé mzdy. Osoby samostatně výdělečně činné odvádí 12,4 % čistých příjmů. Polovina odvedeného pojistného je pro ně potom daňově uznatelným nákladem.

V rámci schématu „Social Security“ lze zaznamenat institut manželských důchodů „Spousal Benefit“. Ten plní stejnou funkci jako vdovské důchody, tedy prevenci chudoby ve stáří. Osoba příjemce dávky sice získává právo na manželský důchod na základě plateb, které odvedla do systému osoba žijící s ní v manželství, ale důchodová práva původce práv se na základě toho nesnižují, takže nejde o převod práv. Výše dávky se stanoví jako rozdíl mezi polovinou výše dávky, na kterou má nárok její manžel/manželka a dávkou, na kterou má nárok tato osoba. Dávka starobního důchodu se v „Social Security“ odvíjí od tzv. základní výše důchodu „Primary Insurance Amount“ (PIA), která se při stanovení důchodové dávky dále redukuje či navyšuje podle toho, zda pojištěnec odchází do předčasného důchodu nebo přesluhuje. Průměrný měsíční referenční příjem „Average Indexed Monthly Earnings“ (AIME) pro výpočet důchodové dávky je stanoven jako jedna dvanáctina průměrného ročního referenčního příjmu zaokrouhlena dolů na celá čísla. „Základní hodnota důchodu“ PIA je 90 % AIME v pásmu do první redukční hranice, 35 % AIME v pásmu od první do druhé redukční hranice a 15 % AIME nad touto hranicí. V roce 2008 je stanovena první redukční hranice na úrovni 711 USD a druhá na úrovni 4 288 USD. Výše příjmů pojištěnce zohledněná při výpočtu důchodu je omezena stropem pro platbu pojistného. V roce 2008 byl tento strop stanoven na úrovni 102 000 USD.

Pokud manželé získají nárok na obdobnou výši dávky starobního důchodu, je pro ně způsob výpočtu manželského důchodu nevýhodný. Zvýhodněna jsou naopak manželství, kde rozdíl mezi důchodovými nároky, tedy vlastně rozdíl mezi úrovní příjmů a účastí na trhu práce manželů, jsou velké. Pokud jeden z manželů nemá vůbec nárok na důchodovou dávku v rámci schématu „Social Security“, obdrží manželský důchod ve výši poloviny důchodu jeho/jí partnera/ky. Pokud však nemá nárok na důchod v jiném základním schématu například v zahraničí, v takovém případě by se výše manželského důchodu rovněž krátila. Vzhledem k postupně se zvyšující participaci žen na trhu práce se náklady na tuto nepřispěvkovou složku schématu dlouhodobě snižují.

Při žádosti o důchod nositel pojištění nejprve zjistí, zda má žadatel nárok na výplatu starobního důchodu, potom zjistí, zda má již nárok i na manželský důchod. Pokud má nárok na obojí, přízná osobě obě složky důchodu (v redukované výši z důvodu odchodu do předčasného důchodu). Pokud má jeden z manželů nárok na odchod do důchodu a druhý dosud ne, je prvnímu stanovena dávka na základě pouze jeho záznamů o odvedeném pojistném a v okamžiku, kdy získá nárok i druhý, může mu být na základě prověření výše obou nároků přiznán i manželský důchod. Manželský

důchod nemůže být vyplácen, dokud nezačne být vyplácen starobní důchod účastníkovi, z jehož záznamů se odvozuje.

Pokud se jeden z manželů rozhodne odejít do předčasného důchodu (což je možno v okamžiku dosažení věku 62 let) a má nárok rovněž na manželský důchod, je tento důchod redukován ve stejném poměru jako důchod osobní. Manželský důchod je krácen i v případě, kdy osoba pobírá nejprve vlastní předčasný důchod a teprve po dosažení statutární věkové hranice pro odchod do důchodu začne pobírat i manželský důchod. Protože osoba pobírala důchodovou dávku před dosažením statutárního důchodového věku, obdrží v okamžiku získání nároku na manželský důchod vedle redukované dávky osobního starobního důchodu i redukováný manželský důchod. V okamžiku, kdy dosáhne její manžel/manželka nárok na důchod, bude mít tedy nárok na navýšení důchodu na méně než 50 % manželova/manželčina důchodu.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Institut vdovských důchodů je upraven zákonem „Social Security Act“ a jeho úloha je vzhledem k existenci výše popsaného institutu „manželských důchodů“ do určité míry limitovaná. Je integrální součástí základního schématu důchodového zabezpečení a funguje synchronně s jeho funkcí jako součást základní dávky garantující životní standard ve stáří. Je financován z příspěvků účastníků i administrován v rámci tohoto systému.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Obecně získává manžel/manželka nárok na vdovecký/vdovský důchod, pokud manželství před smrtí partnera trvalo minimálně devět měsíců. Tato podmínka nemusí však být splněna za těchto podmínek:

- je otcem nebo matkou dítěte zemřelé osoby,
- se zemřelou osobou adoptovali dítě, kterému je dosud méně než 18 let,
- je otcem nebo matkou dítěte, které zemřelá osoba během manželství adoptovala, a dítěti je dosud méně než 18 let,
- zemřelá osoba se na základě specifických právních úprav v některém ze států unie nemohla rozvést, ale po rozvodu vstoupila do 60 dnů do manželství s nárokující osobou,
- pokud předchází manželství obou stejných osob trvalo minimálně devět měsíců,
- zemřelá osoba přišla o život ve službě v rámci ozbrojených složek státu,
- jde o smrt způsobenou úrazem (za podmínky, že jde o rozhodující příčinu smrti a k úmrtí došlo do tří měsíců od úrazu).

Stanovení výše dávky

Nárok na vdovský/vdovecký důchod se stanoví na základě záznamů o pojistném placeném bývalým/ou manželem/kou a je vyplácen ve výši rozdílu ve výši důchodu

bývalého manžela/manželky a dávky starobního důchodu, na který získala nárok na základě vlastní účasti. Způsob výpočtu důchodu byl uveden výše.

Nároky rozvedených manželů

Nárok na vdovský/vdovecký důchod může získat i osoba rozvedená. Taková osoba může získat nárok, pokud:

- manželství trvalo minimálně deset let,
- osoba dosáhla minimálně věku 62 let,
- není vdaná/ženatý,
- nemá nárok na vyšší důchod, než je výše manželského důchodu.

Výplata vdovského/vdoveckého důchodu je ukončena, pokud rozvedená osoba vstoupí do nového manželství s jinou osobou než s bývalým/ou manželem/kou.

Nárok na pozůstalostní důchod získá za podmínky, že:

- dosáhla věku minimálně 60 let nebo 50 let a je invalidní,
- manželství trvalo nejméně 10 let,
- nemá nárok na vyšší důchodovou dávku v rámci „Social Security“ na základě vlastních záznamů.

Tyto podmínky však nemusí splňovat, pokud pečuje o nezaopatřené dítě zemřelého mladší 16 let nebo jeho invalidní dítě.

Pokud rozvedená osoba znovu vstoupí do manželství, ztrácí na pozůstalostní důchod nárok. Jinak tomu ovšem je, pokud tak učiní až po dosažení věku 60 let (případně 50 let za předpokladu, že je invalidní). Uzavření nového manželství v takovém případě není na překážku výplatě dávky. To, že jsou dávky vypláceny rozvedené osobě nebo rozvedené pozůstalé osobě, nemá vliv na důchodové dávky ostatních osob, jejichž výše se stanoví na základě stejných záznamů o výši pojistného.

Spojené království

Stručný popis systému

Systém důchodového zabezpečení ve Velké Británii je třípilířový. První, povinný pilíř je spravován státem, druhý, dobrovolný je spravován zaměstnavateli a třetí je určen především těm, kteří se nemohou z různých důvodů účastnit zaměstnaneckých schémat. První pilíř se skládá ze dvou složek, a to základního státního důchodu poskytujícího rovnou dávku a doplňkového státního důchodu, kde je výše důchodu vztažena k výdělkům. Další součástí je „Pension Credit“, který zajišťuje minimální příjem pro osoby ve věku 60 a více let, jde vlastně o institut minimálního důchodu. Schéma základního důchodu je povinné pro ekonomicky aktivní populaci (zaměstnance a OSVČ). Doplňkové schéma bylo zavedeno v roce 1978 a od té doby je povinné pro všechny zaměstnance. V roce 2002 prošlo reformou s cílem zabezpečit lépe nízko- a středněpříjmové skupiny obyvatel, původní schéma „State Earnings Related Pension Scheme (SERPS)“ bylo nahrazeno schématem současným „State Second Pension“. Nárok na dávku ze základního státního systému vzniká po 11 letech placení příspěvků.

Nárok na plný důchod státního základního systému vzniká pro muže po 44 letech pojištění, pro ženy po 39 letech pojištění. Výše základního státního důchodu závisí na počtu let přispívání do systému, výše doplňkového důchodu na době pojištění a velikosti příjmů. Systém je financován příspěvkem na všeobecné (národní) sociální pojištění. Příspěvky jsou placeny zaměstnancem a zaměstnavatelem a jsou stanoveny procentní výměrou z hrubé mzdy. Příspěvek zaměstnance je 11 % (9,4 % v případě účasti na státem schváleném zaměstnaneckém schématu) z příjmů. Po dosažení důchodového věku zaměstnanec již příspěvky neplatí, i když pokračuje v práci. Příspěvek zaměstnavatele je 12,8 % z příjmů převyšujících 137 EUR týdně. Za zaměstnance účastníka se zaměstnaneckého státem uznaného schématu je příspěvek zaměstnavatele o 3 % nižší.

Zaměstnavatelé mohou vytvářet pro zaměstnance penzijní plány, do nichž je možno se vyvázat ze „State Second Pension“. Dávky z těchto schémat potom představují významnou část příjmů ve stáří. Státní zaměstnanci mají vlastní schéma. Tradičně byla tato schémata koncipována jako dávkově definovaná, ale pro nové účastníky jsou již nahrazena programy příspěvkově definovanými. V roce 2011 bylo pokryto zaměstnaneckými schématy asi 50 % zaměstnanců. Individuální penzijní pojištění (třetí pilíř) funguje na základě jiného právního rámce, penzijní plány jsou spravovány společnostmi poskytujícími životní pojištění či bankami. Pokud zaměstnavatel nenabízí zaměstnancům možnost účastnit se zaměstnaneckého schématu, v případě vyvázání přispívá zaměstnanci do schématu třetího pilíře.

Vedle starobních důchodů soukromá schémata důchodového pojištění poskytují i pozůstalostní důchody. Dávkově definovaná schémata musí ovdovělé osobě garantovat minimálně 50 % výše dávky, jakou by v okamžiku dosažení důchodového věku pobíral účastník schématu. Příspěvkově definovaná schémata musí ze zákona garantovat minimálně 50 % důchodových práv ovdovělé osobě, pokud překročila věk 45 let nebo pečuje o závislé dítě. Pokud jde o rozvedená manželství, neexistuje zákonná povinnost soukromých schémat garantovat pozůstalostní důchod. Některá schémata jej však přesto poskytují. V takovém případě bývá podmínkou finanční závislost na bývalém partnerovi či výchova jeho nezletilých dětí. Pokud zemřelý účastník znovu vstoupil do manželství, některá schémata vdovský důchod dělí.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

Institut vdovských důchodů je upraven zákonem „Social Security Contributions and Benefits Act“, který vstoupil v platnost v roce 1992. Později přinesly změny zákony Pension Act z roku 1995 a 2004. Toto schéma je průběžně financované příspěvkem hrazenými zaměstnanci a zaměstnavateli v rámci celkové sazby důchodového pojistného.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Dávku vdovského/vdoveckého důchodu získává manžel nebo manželka či od roku 2005 nově i pozůstalá osoba, která žila se zemřelou osobou v režimu registrovaného partnerství „civil partnership“. Podmínkou nároku je v zásadě to, že osoba nepobírá státní důchod a že překročila věkovou hranici 45 let. U dávky pro ovdovělou osobu vychovávající děti narozené z manželství se zemřelou osobou je podmínkou pobírání přídatků na děti. Naopak, osoby rozvedené nemají nárok na poskytované

dávky pozůstalostního důchodu. Osiřelé děti jsou zabezpečeny v rámci systému „Child Tax Credit system“.

Aby v případě smrti vznikl pozůstalým nárok na pozůstalostní důchod, musí pojištěnec odvádět příspěvky aspoň 25 % doby od dosažení věku 16 let. Pokud pojištěnec neplatil příspěvky v důsledku nižších výdělků než 107 GBP, což odpovídá přibližně 107 EUR měsíčně (u OSVČ 5 595 GBP ročně (tedy 6 873 EUR ročně), nevzniká po jeho smrti pozůstalým osobám nárok na pozůstalostní důchod.

Stanovení výše dávky

Nárok na jednorázovou dávku „Bereavement Payment“ získá pozůstalá osoba, pokud ještě nedosáhla důchodového věku. Dávka je stanovena jako úhrnná a činí 2 000 GBP (2457 EUR).

Dlouhodobě vyplácená dávka „Bereavement Allowance“ je vyplácena týdně a činí 105 GBP (130 EUR). Tuto dávku pobírá pozůstalá osoba, pokud je ve věkovém rozmezí mezi věkovou hranicí 45 let a hranicí pro statutární důchodový věk. Za každý rok pod hranicí 55 let je jí snížena dávka o 7 %.

Dávka pro ovdovělé rodiče je vyplácena do věku 16 let dítěte (19 let u studentů). Je vyplácena rovněž jednou týdně a je stanovena rovněž jako 105 GBP.

Švédsko

Stručný popis systému

Systém „Původní důchodový systém Švédska“ byl typickým příkladem skandinávského modelu důchodového zabezpečení. Tento plně průběžně financovaný systém představoval kombinaci schématu poskytujícího základní rovnou dávku a schématu, který zajišťoval vazbu dávky na předchozí výdělků. Reforma provedená v roce 1999 přinesla zásadní transformaci. Systém důchodového pojištění se nyní skládá ze dvou příspěvkově definovaných schémat: průběžně financované NDC schéma, do kterého odvádí pojištěnec 16 % výdělku, a fondově financované schéma „Premiepension“, do kterého pojištěnec spoří 2,5 % z výdělku. Systém rovněž garantuje minimální důchod, tato garance je financována z daní. Nový systém důchodového pojištění se plně týká osob narozených po roce 1953, osobám narozeným před tímto datem je důchodová dávka stanovena na základě transformačních pravidel kombinujících principy starého a nového systému, v současné době se proto systém důchodového zabezpečení ve Švédsku stále nachází v transformačním období, kdy jsou v platnosti i stará pravidla.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika nově zavedeného systému

NDC schéma je základem nové podoby důchodového systému Švédska. Jedná se o čistě pojistný systém, který je vystavěn na principu individualizace důchodových práv. To předpokládá eliminaci všech práv získaných zprostředkovaně, tedy zejména pozůstalostních důchodů. Po dokončení transformace proto nebude institut vdovských/vdoveckých důchodů ve švédském základním důchodovém pojištění existovat. Jistá možnost, jak získat důchodová práva po manželovi/manželce však existuje ve

schématu „Premiepension“. Jak bylo řečeno výše, jde o fondově financované příspěvkově definované schéma. Výše dávky tedy závisí na: celkové výši odvedeného pojistného, změně hodnoty aktiv ve fondech, do kterých byly naakumulované příspěvky investovány, načasování odchodu do důchodu. První možností je tzv. převod důchodových práv [Överföring av pensionsrätt].

Důchodová práva získaná v rámci tohoto schématu může sezdaná osoba nebo osoba žijící s osobou stejného pohlaví v režimu registrovaného partnerství převést na svou manželku, manžela či partnera. Na jinou osobu převádět práva nelze. Jako zdůvodnění zavedení této možnosti byla uváděna možnost kompenzovat jednomu z páru nižší důchodový nárok v důsledku péče o děti. Důvodem zavedení institutu tedy není zajištění pro případ smrti, ale vzhledem k delší střední délce života je tímto způsobem institut používán. Od okamžiku, kdy pojištěnec zažádá o transfer, jsou nositelem pojištění důchodová práva za jednotlivé kalendářní roky převáděna na adresáta. To platí počínaje rokem, ve kterém byla žádost podána (je tedy započítán celý rok, i kdyby byla žádost podána 31.12.) a konče rokem, kdy byla podána žádost o ukončení transferu. Transfer je rovněž ukončen rokem rozvodu manželství či rokem smrti jednoho z manželů. Rozhodnutím o převodu nelze převést práva získaná před rokem podání žádosti. Část práv pojištěnce získaných v průběhu pracovní kariéry tedy zůstává na jeho účtu a část je převedena na účet adresáta. Převádět lze však pouze práva za celé kalendářní roky, nikoli jejich díl. Nelze rovněž změnit rozhodnutí a vzít jednou provedený převod zpět. Vzhledem k tomu, že při výpočtu dávky jsou k určení naděje dožití pojištěnce užity unisex úmrtnostní tabulky a ženy se dožívají vyššího věku, existovala by významná pobídka k převodu nároku z manžela na manželku. Proto jsou převáděná práva zatížena redukcí ve výši 8 % převáděných aktiv. Na důchodový účet adresáta převáděných důchodových práv je tedy převedeno 92 % práv získaných pojištěncem, který je jejich původcem. Technicky vzato je na důchodový účet adresáta převáděno 92 % hodnoty příspěvků pojištěnce odváděných v daném roce. Změna výše dávky na základě takového transferu nemá vliv na případný nárok na garantovaný minimální důchod. To platí s ohledem na osobu důchodová práva převádějící i pro adresáta převáděných důchodových práv.

Vedle výše popsané možnosti, jak zajistit manžela/manželku pro případ smrti existuje v tomto fondovém schématu i institut nazývaný převod důchodových práv v případě smrti (Premiepensionen när du avlider). Aktiva nashromážděná na individuálním důchodovém účtu pojištěnce jsou v případě jeho smrti před odchodem do důchodu převedena na dědice. Pokud pojištěnec zažádá o důchod a přeje si zároveň výplatu pozůstalostního důchodu, je mu stanovena nižší dávka starobního důchodu a v případě jeho smrti získá jeho manželka/manžel/partner nárok na dávky pozůstalostního důchodu i v případě, že již pobíral důchodovou dávku.

Vzhledem k tomu, že transformační období pro přechod na výše popsaný systém ještě neskončilo, lze stále získat nárok na vdovský/vdovecký důchod v rámci starého systému, následující popis se tedy týká tohoto starého systému.

Oprávněné osoby a podmínky nároku ve starém systému

Nárok na vdovský/vdovecký důchod má manžel a manželka zemřelé osoby stejně jako partner/ka žijící v době smrti s pojištěncem v režimu registrovaného partnerství. Podmínkou je, že pozůstalé osobě je méně než 65 let a žije v jedné domácnosti s dítětem mladším 18 let nebo musela žít se zemřelou osobou minimálně 5 let nepřetržitě před smrtí. Vedle výše jmenovaných osob má za stejných podmínek

nárok na pozůstalostní důchod též osoba, která žila s pojištěncem ve společné domácnosti, pokud byli dříve manželé či pokud spolu měli dítě, nebo dítě čekají.

Stanovení výše dávky ve starém systému

Důchod ve starém důchodovém systému je dvousložkový. Výše první složky závisí na délce pobytu ve Švédsku a garantuje základní výši důchodu jako ochranu před chudobou. Je krácena, pokud je výše příjmově vztažené dávky dostatečná. Druhá složka „Omställningspension“ byla stanovena podle výše příspěvku a doby pojištění. Nárok na vdovský/vdovecký důchod je dvousložkový stejně jako důchody ve starém švédském důchodovém systému. První složka má garantovat minimální životní úroveň a je použita shodně i z pozůstalostního důchodu. Z druhého, příjmově vztaženého schématu získává vdovec/vdova 55 %. Sirotčí důchod je stanoven jako 30 % příjmově vztaženého důchodu.

Švýcarsko

Stručný popis systému

Švýcarsko je klasickým představitelem vícepilířového zabezpečení ve stáří, kdy první pilíř tvoří povinný průběžně financovaný systém pojištění, druhý pilíř zaměstnanecká schémata (zčásti povinná) a třetí pilíř je dobrovolný.

První pilíř vychází z konceptu generační smlouvy a na jejím základě je financován průběžně. Klade si za cíl zajistit finanční pokrytí základních potřeb osob důchodového věku, pozůstalých a invalidních osob a základní zásady systému jsou zakotveny v ústavě švýcarské federace a lze je měnit pouze v proceduře zahrnující referendum. Cílem AHV schématu je zabezpečit účastníky na stáří a pro případ smrti. Vedle tohoto schématu existuje v rámci prvního pilíře schéma doplňkových důchodů EL a schéma kompenzující příjmy EO. Riziko invalidity kryje Invalidní pojištění (IV), jehož financování bylo v roce 2010 odděleno od ostatních složek prvního pilíře s poukazem na opakující se deficit. Starobní a pozůstalostní důchody jsou financovány především z příspěvků účastníků schématu a zaměstnavatele. Zaměstnanec i zaměstnavatel přispívají každý rovným dílem 4,2 % hrubé mzdy zaměstnance. Není stanoven žádný strop pojištění. Osoby samostatně výdělečně činné přispívají ve výši 7,8 % vyměřovacího základu, přičemž sazba je nastavena degresivně.

První pilíř je povinný od 17 let pro všechny osoby žijící nebo pracující na území Švýcarska. Účast na pojištění je povinná a osoby, které nevykonávají výdělečnou činnost, přispívají paušálem od 387 do 19 350 SF ročně. Vzhledem ke zhoršující se bilanci schématu participují na jeho financování i veřejné rozpočty. Švýcarská konfederace financovala 19,55 % výdajů schématu AHV za rok 2011. Celkem 13,33 % výnosů DPH připadlo na financování starobních a pozůstalostních důchodů. Dalším zdrojem financí byly výnosy ze zdanění hazardu. Minimální měsíční důchod byl stanoven pro rok 2011 na 1 160 CHF, maximální pak na dvojnásobek minimálního, tedy 2 320 CHF. Financování prvního pilíře je zabezpečeno příspěvkem placenými procentní výměrou (8,4 %) z hrubé mzdy. Příspěvky jsou placeny rovným dílem, zaměstnancem a zaměstnavatelem. Neexistuje strop pro placení pojistného. Lidé bez pracovních příjmů platí roční pojistné ve výši 387 CHF až 19 350 CHF v závislosti na jejich sociálních podmínkách. Na financování se podílí i stát, a to úhradou 19,55 % ročních výdajů na starobní a pozůstalostní důchody použitím části výnosu DPH.

Zaměstnanecké důchodové zabezpečení bylo v roce 1972 včleněno do švýcarské ústavy a v roce 1985 byl přijat zákon, který z dosavadního dobrovolného zaměstnaneckého důchodového zabezpečení v zaměstnaneckých fondech učinil zabezpečení povinné. Hlavními důvody byla především velká účast občanů v těchto zaměstnaneckých fondech, desítky let trvající tradice těchto fondů a vyspělé, zdravé institucionální finanční prostředí. Platbám příspěvků do zaměstnaneckých schémat podléhají všechny příjmy nad úroveň 19 890 CHF ročně a průměrně příjmy z těchto schémat potenciálně představují více než třetinu příjmů důchodců. Schémata vyplácejí starobní, pozůstalostní i invalidní důchody.

Pozůstalostní důchody

Charakteristika

První pilíř systému švýcarského důchodového pojištění se řídí spolkovým zákonem o důchodovém a pozůstalostním pojištění (AHVG) z roku 1946, nařízením o důchodovém a pozůstalostním pojištění (AHVV) z roku 1947 a spolkovým zákonem o všeobecném právu sociálního pojištění (ATSG) ve znění jejich pozdějších novelizací. Desátou revizí AHV byl zcela odstraněn starý koncept manželských důchodů. Vdovský důchod pobírá jen osoba, které nemá nárok na starobní důchod. Byl zaveden nový způsob stanovení dávky. Osobě v důchodu náleží namísto vdovského důchodu dávka, kterou by bylo možno označit spíše jako příplatek k důchodu pro ovdovělé osoby.

Oprávněné osoby a podmínky nároku

Vdova nebo vdovec mají nárok na pozůstalostní důchod, pokud v okamžiku úmrtí partnera mají jedno nebo více dětí. Vdova má rovněž nárok na vdovský důchod, pokud nemá dítě, ale je v okamžiku smrti manžela starší 45 let a manželství trvalo nejméně 5 let. Pokud je vdova opakovaně vdaná, doba trvání manželství se sčítá. Nárok na vdovský/vdovecký důchod zaniká uzavřením manželství nebo úmrtím, nárok na vdovecký důchod zaniká rovněž, když poslední dítě dosáhne věku 18 let.

Stanovení výše dávky

Důchodová dávka je stanovena na základě průměrného vyměřovacího základu a počtu získaných let pojištění. Výše plného starobního důchodu se skládá z pevné částky a z procentní částky, která závisí na indexových celoživotních průměrných příjmech pojištěnce (v případě pojištěnců žijících v manželství na příjmech obou partnerů).

Vyměřovací základ je určen na základě nároků z:

- a) příjmů z výdělečné činnosti,
- b) bonusů za výchovu dětí,
- c) bonusů za péči.

Příjem z výdělečné činnosti je stanoven na základě všech příjmů po dosažení věku 20 let, ze kterých pojištěnec odváděl příspěvky na důchodové zabezpečení. Průměrný celoživotní roční příjem se upravuje podle předpisu indexace důchodů.

Osoby, které nekonaly výdělečnou činnost, ale platily příspěvky, získají za příslušný kalendářní rok důchodová práva stanovená konverzí příspěvků na odpovídající výši příjmu. Bonus za výchovu dětí koresponduje s trojnásobkem výše minimálního důchodu v momentě vzniku nároku na důchod a může si jej nárokovat osoba vychovávající dítě do věku 16 let. Za každý rok je přidělen bonus pouze jednomu z rodičovského páru. Stejná hodnota je stanovena pro péči o nemohoucí osobu v přímé příbuzenské linii či o sourozence. Nelze však kumulovat tento bonus s bonusem za péči o dítě za stejný časový úsek. Osoba vykonávající péči musí za každý kalendářní rok písemně tuto péči doložit. Pokud tak neučiní po dobu pěti let od konce předmětného roku, možnost uplatnění tohoto práva zaniká.

Jestliže jsou roční průměrné celoživotní příjmy nižší nebo rovny 36násobku minimálního důchodu (41 760 CHF), je pevná část plného důchodu rovna 74 % minimálního důchodu (858,4 CHF měsíčně) a procentní část je ve výši 13/600 (21,7 %) průměrných celoživotních příjmů. Jestliže jsou roční průměrné celoživotní příjmy vyšší nežli 41 760 CHF, je pevná část plného důchodu rovna 104 % minimálního důchodu (1 206,4 CHF) a procentní část ve výši 8/600 (13,3 %) průměrných celoživotních příjmů.

Tuto hranici pro různý způsob zohlednění rozhodných příjmů nelze klasifikovat jako redukční hranici, jak ji známe v českém důchodovém systému. Jedná se totiž o hranici, při jejímž překročení je jinak nakládáno s celým rozhodným příjmem, nikoli pouze s pásmem nad takto definovanou hranici (nikoli tedy tak, jako v České republice s pásmem nad úroveň této hranice). Jde tady vlastně o to, že při výpočtu důchodu pojištěnců, jejichž rozhodné příjmy jsou pod a nad touto hranicí, jsou aplikovány dvě různé výpočtové formule. Tento originální způsob uplatnění principu příjmové solidarity má dopad právě v souvislosti s aplikací dělení společně získaných práv v průběhu manželství. V případě, kdy se úroveň průměrných celoživotních rozhodných příjmů jednoho z manželů nachází pod hranicí 41 760 CHF a druhý partner tuto hranici překračuje tak, že při sečtení a vydělení dvěma jejich průměrný příjem překročí uvedenou hranici, je z hlediska stanovení výše důchodové dávky pro pár výhodnější, když nežije v manželství. Ve Švýcarsku je totiž uplatňován tzv. „splitting“. Důchodová práva získaná za všechny kalendářní roky strávené v manželství jsou sdílena oběma partnery v poměru 1:1. Zákon stanoví, že každému z manželů je připisáno 50 % vlastního rozhodného příjmu a 50 % rozhodného příjmu manžela/manželky za předmětný kalendářní rok (platí pro období po dosažení věku 20 let do konce roku, který předchází vzniku nároku na důchod pro prvního partnera a pro období, kdy byli oba partneři pojištěni v rámci švýcarského starobního a pozůstalostního pojištění). Platí to jak pro příjmy z výdělečné činnosti, tak pro bonusy za výchovu dětí i bonus za péči o bezmocnou osobu. Bonusy získané za jednotlivé roky jsou mezi manžele rovněž rozděleny v poměru 1:1. „Splitting“ důchodových práv nastává v okamžiku kdy:

- a) oběma manželům vznikne nárok na důchod,
- b) vdově či vdovci vznikne nárok na starobní důchod,
- c) dojde k zániku manželství z důvodu rozvodu.

Platí pravidlo, že získaná důchodová práva jsou dělena mezi manžele pouze, pokud mají nárok na důchod oba. Oba partneři obdrží v okamžiku dosažení věkové hranice pro odchod do důchodu samostatný důchod. Ke stanovení sdílených důchodových práv dochází teprve v okamžiku, kdy oba partneři zažádají o důchod. Pokud jeden z nich odejde do důchodu dříve, je mu stanovena výše důchodu pouze na základě záznamů o jeho individuálních příjmech. V okamžiku, kdy zažádá o důchod i druhý z páru, je prvnímu důchod přepočítán podle výše zmíněných pravidel pro výpočet důchodu osob žijících v manželství. Pokud je manželství rozvedeno, získaná důchodová

práva jsou rozdělena při rozvodu, pokud o to nositele pojištění jeden z rozvádějících se manželů zažádá. Pokud ani jeden z manželů o rozdělení nezažádá, dochází k němu ex officio v okamžiku odchodu do důchodu.

Způsob výpočtu plného starobního důchodu byl uveden výše. Jak bylo zmíněno, součet důchodů manželského páru může dosahovat maximálně 150 % maximálního starobního důchodu, a to v případě, že oba manželé mají nárok na starobní důchod nebo jestliže jeden z nich má nárok na starobní důchod a druhý má nárok na důchod invalidní.

Registrované partnerství je zohledněno stejně jako manželství, to platí i pro nároky na pozůstalostní důchod.

Výše vdovského nebo vdoveckého důchodu činí 80 % hypotetického starobního důchodu (spočteného na základě doby pojištění a průměrného příjmu zemřelého, který zahrnuje nedělené příjmy a bonusy za péči a výchovu dítěte zemřelého) v okamžiku úmrtí partnera. Pokud došlo k úmrtí zemřelého před dosažením věku 45 let, je pro účely stanovení pozůstalostního důchodu průměrný příjem zemřelého navýšen. Pokud vdova nebo vdovec splňuje současně podmínky pro nárok na pozůstalostní důchod a na důchod starobní nebo invalidní, bude vyplacen pouze nejvyšší důchod. Minimální pozůstalostní důchod je zákonem stanoven na 936 CHF (774 EUR) měsíčně, maximální potom na 1 872 CHF (1548 EUR) měsíčně.

Pokud je pozůstalé osobě vyplácen starobní či invalidní důchod, dojde v takovém případě k jeho zvýšení. Ovdovělá žena či muž, která již pobírá starobní či invalidní důchod, získá nárok na zvýšení vlastního důchodu o 20 %. Zvýšená dávka však nesmí překračovat obecně stanovený maximální starobní důchod (2 320 CHF měsíčně).

Sirotek má nárok na sirotčí důchod ve výši 40 % (60 % v případě příbuzenského vztahu pouze s tímto rodičem) hypotetického starobního důchodu zemřelého rodiče, spočteného na základě doby pojištění a průměrného příjmu, který zahrnuje nedělené příjmy a bonusy za péči a výchovu dítěte. Pokud zemřou oba rodiče, má nárok na dva sirotčí důchody. V tomto případě je každý sirotčí důchod vypočten na základě doby pojištění každého rodiče a jeho průměrného příjmu spočteného na základě obecných pravidel pro výpočet důchodu. Součet obou sirotčích důchodů nesmí přesáhnout 60 % maximálního starobního důchodu. V takovém případě jsou obě dávky přiměřeně kráceny. Výplata dávky končí dosažením věku 18 let nebo úmrtím sirotka. Pokud sirotek studuje, má nárok na dávku i nadále, a to maximálně do 25 let věku. Pokud došlo k úmrtí zemřelého před dosažením věku 45 let, je pro účely stanovení sirotčího důchodu průměrný příjem zemřelého navýšen. Pokud sirotek splňuje současně podmínky pro získání sirotčího důchodu, jiného pozůstalostního důchodu nebo invalidního důchodu, bude mu vyplácen pouze nejvyšší důchod. V případě úmrtí obou rodičů se porovnává výše součtu obou sirotčích důchodů s výší ostatních důchodů. Při souběhu nároku na sirotčí důchod a na důchod pro dítě se důchody sčítají a jejich výše činí maximálně 60 % maximálního starobního důchodu.

Nároky rozvedených manželů

Pro nároky z rozvedeného manželství platí vedle výše popsaných tyto speciální podmínky:

- a) vedle toho, že z manželství se narodilo aspoň jedno dítě, je podmínkou jeho trvání minimálně 10 let,
- b) rozvedená žena v okamžiku rozvodu překročila věk 45 let a manželství trvalo aspoň 10 let,

- c) nejmladšímu dítěti narozenému z manželství bylo méně než 18 let v okamžiku, kdy vdova dosáhla věku 45 let.

Rozvedené osoby, které nesplní ani jednu z podmínek, mají nárok na vdovský nebo vdovecký důchod do okamžiku, kdy jejich děti dosáhnou věku 18 let.

6. Závěry a doporučení

Zpomalení ekonomického růstu, demografický vývoj a společenské změny, ke kterým došlo ve všech evropských a dalších vyspělých zemích v průběhu posledních dvou desetiletí, jsou faktory přinášejícími významné dopady pro důchodové systémy, které se nevyhnuly ani vdovským a vdoveckým důchodům. Poznatky získané ve vybraných státech ukazují, že hlavními do jisté míry protichůdnými silami formujícími v posledním desetiletí tento subsystém důchodového zabezpečení jsou snaha o omezení nákladů na dávky pozůstalostních důchodů a směřování k rozšiřování osobního rozsahu zaručující v případě smrti účastníka systému vedle zajištění manžela či manželky i další osoby.

Lze konstatovat, že s jednou výjimkou nedošlo v posledních letech ve sledovaných zemích k zásadním reformám struktury pozůstalostních důchodů a i přes úpravy jednotlivých parametrů historická podoba institutu v porovnání s často reformovanými starobními důchody zůstala v podstatě stabilní. Na první pohled představují různorodé podoby institutu pozůstalostních důchodů nepřehledné množství variant nastavení, které by mohly být inspirací k případným reformám v České republice. Při hlubší analýze ale lze identifikovat významné rozdíly v pojetí tohoto institutu s ohledem na typ sociálního zabezpečení. Kontext nastavení jednotlivých pravidel právní úpravy může být v jiném státě zcela jiný. Proto je namísto neuváženého následování příkladů ze zahraničí vhodné identifikovat státy s obdobným pojetím institutu pozůstalostních důchodů a z jejich zkušenosti pak čerpat.

Ve státech s bismarckovým typem sociálního zabezpečení je posláním důchodového systému v první řadě náhrada pracovních příjmů ve stáří. To se projevuje i v konstrukci pozůstalostního důchodu, jehož výše je vázána na výši referenčních příjmů zemřelého původce práv a pohybuje se mezi 50 až 80 % hypotetického důchodového nároku původce práv. Typicky v těchto státech existuje „krátkodobá dávka“ vdovského/vdoveckého důchodu, vyplácená oprávněným pozůstalým automaticky 1 až 2 roky po smrti původce práv a „dlouhodobá dávka“. „Dlouhodobý vdovský/vdovecký důchod“ je přiznán pozůstalým osobám pouze v případě, že překročily určitou věkovou hranici (například 57 let v Německu) nebo splnily některou z alternativních podmínek. V případě získání nároku na tuto „dlouhodobou dávku“ pobírá pozůstalá osoba vdovský či vdovecký důchod i ve vyšším věku, a to typicky i v souběhu s vlastním starobním důchodem.

Ve státech s beveridgeovým typem sociálního zabezpečení je naopak pobírání pozůstalostního důchodu v souběhu se starobním důchodem nemožné. Celý důchodový systém totiž primárně plní funkci ochrany před chudobou garancí určité minimální životní úrovně. Takový životní standard zabezpečuje prostřednictvím výplaty rovné „flat rate“ dávky. Pokud je po dosažení důchodového věku taková minimální dávka poskytována „flat rate“ dávkou starobního důchodu, není zde důvod pokračovat v poskytování pozůstalostního důchodu. Ten je naopak vyplácen v předdůchodovém věku. Výjimkou jsou Spojené státy, kde je zabezpečení realizováno namísto typického rovného důchodu příjmově vztaženým důchodem. Protože „flat rate“ důchod je v pojetí beveridgeovského přístupu dávkou ochraňující před chudobou, pozůstalostní důchod je poskytován se stejným účelem prakticky ve stejné výši.

Skandinávské země, kde je východiskem důchodového zabezpečení relativně vyšší rovná dávka starobního důchodu, na kterou získává občan nárok splněním podmínky určité délky pobytu na území státu, staví pojetí pozůstalostních důchodů na obdobné konstrukci jako beveridgeovův typ sociálního zabezpečení. Dávka je vyplácena

pouze do okamžiku vzniku nároku na starobní důchod a souběh s ním je vyloučen. Výše rovného pozůstalostního důchodu je však na rozdíl od beveridgeovských zemí v průměru výrazně nižší než rovný starobní důchod.

Tranzitivní země střední a východní Evropy včetně České republiky zvolily pro svá příjmově vztažená důchodová schémata prvního pilíře stejné pojetí vdovských a vdoveckých důchodů jako země bismarckovského typu sociálního zabezpečení. Stejně jako v České republice tedy vzniká v těchto zemích pozůstalé manželce či manželovi nárok na „krátkodobou dávku“ vdovského či vdoveckého důchodu automaticky pouze na jeden, či v případě Polska maximálně na 2 roky. Pokud pozůstalá osoba dosahuje zákonem stanovené věkové hranice, vzniká stejně jako v bismarckovských zemích nárok na „dlouhodobou dávku“ která je vyplácena dlouhodobě, a to i v souběhu s důchodem starobním. Tyto státy umožňují získat pozůstalostní důchod i mladším pozůstalým osobám, pokud splní některou z alternativních podmínek. Stejně jako v České republice je takovou podmínkou nejčastěji výchova dítěte do určité věkové hranice, péče o postižené dítě nebo o bezmocné rodiče vlastní nebo rodiče zemřelé osoby.

Při formování doporučení pro Českou republiku s ohledem na pozůstalostní důchody se tak ukazuje, že relevantní jsou zejména zkušenosti zemí s bismarckovským typem sociálního zabezpečení a zemí s transformovaným sociálním systémem, které vychází ze stejného pojetí vdovských a vdoveckých důchodů jako Česká republika. Úpravy nastavení tohoto institutu následující cestu jiných států by musely vzít v úvahu zcela jiný kontext takového kroku v odlišném systému.

Snaha o omezení štědrosti pozůstalostních důchodů byla zvažována v řadě států s bismarckovým nebo transformačním modelem, ale v praxi často zamýšlená úsporná opatření nebyla realizována. Jde o sociálně citlivé téma a vzhledem k relativně malému podílu na celkových výdajích důchodového systému i relativně razantní změny nepřinášejí zásadní úspory. Kroky směřující ke snížení nákladů na pozůstalostní důchody lze shrnout jako zpřísnování nastavení podmínek pro nárok na dávku a zásahy do způsobu výpočtu pozůstalostního důchodu.

Pokud jde o podmínky pro nárok na dávku, často uplatňovaným nástrojem zpřísnění podmínek v bismarckovských a tranzitivních státech je zvyšování minimální věkové hranice pro přiznání „dlouhodobé dávky“. Takový postup má v podmínkách postupného zvyšování statutární věkové hranice pro odchod do důchodu svou logiku. Slovensko dokonce přistoupilo ke sjednocení této hranice se statutárním důchodovým věkem. V ostatních bismarckovských a tranzitivních zemích střední a východní Evropy je tato hranice nastavena různě, a to od 50 do 58 let. Je tedy nastavena v zásadě velmi podobně jako v České republice. Délka pobírání „krátkodobé dávky“ stanovená v České republice na 1 rok je rovněž v souladu s trendem identifikovaným v těchto obdobných zemích. Stejně je tomu i s alternativními důvody nároku na „dlouhodobou dávku“ v případě nesplnění věkové podmínky. Podmínkou výplaty dávky jako v České republice je ve všech státech s výjimkou Francie a Slovinska to, že oprávněná osoba nevstoupí do dalšího manželství. Předpokladem vzniku nároku na pozůstalostní důchod je v některých státech i určitá doba účasti zemřelého původce práv v důchodovém systému. V několika státech je tato podmínka stanovena obdobně jako v České republice pomocí hypotetického nároku zemřelé osoby na invalidní, starobní či předčasný důchod.

Pokud jde o způsob stanovení výše dávky pozůstalostního důchodu, Česká republika a další tranzitivní země rovněž následují země s bismarckovským typem sociálního zabezpečení. Dávka je odvozena od výše hypotetického důchodu, na který by měla nárok zemřelá osoba v okamžiku dosažení důchodového věku. Výše dávky je

v zásadě stanovena jako procentní podíl takového důchodu. V jednotlivých státech se liší a pohybuje se u „krátkodobé dávky“ od 25 % do 100 % a u „dlouhodobé dávky“ od 54 % do 80 %. Na rozdíl od České republiky je však dávka ve většině států zdaněna. Ke zpřísnění výpočtu dávky pozůstalostního důchodu přistoupilo v uplynulé dekádě pouze Německo, kde byla zkrácena procentní sazba stanovící podíl na výši hypotetického důchodu zemřelého ze 60 na 55 %. Vazba na původní důchodová práva zemřelého je v některých státech vyjádřena i omezením celkové výše součtu vzniklých nároků pozůstalých výši hypotetické dávky zemřelé osoby. Pokud součet vzniklých nároků překračuje, jsou proporcionálně kráceny. Zavedení takové úpravy by bylo možno zvážit i v České republice. Omezení vztahu důchodových práv zemřelé osoby a dávky pozůstalostního důchodu v některých státech představuje institut maximální výše dávky, který proporčně kopíruje nastavení maximální dávky starobního důchodu. Vzhledem k tomu, že může docházet k souběhu dávky se starobním důchodem, je tak, jako v České republice v některých zemích dávka při pobírání starobního důchodu krácena. Krácení dávky na polovinu, jak je tomu v České republice, je v mezinárodním kontextu relativně přísné a další zpřísnění se nedoporučuje. Schůdnou alternativou by bylo zavedení příjmového testu na veškeré příjmy. Takové pravidlo platí například v Itálii, kde může být v závislosti na výši dalších příjmů dávka krácena nejvýše až na čtvrtinu.

Lze tedy konstatovat, že s ohledem na podmínky nároku na dávku i způsob stanovení dávky je současná právní úprava v České republice plně v souladu s trendy v zemích s obdobným pojetím vdovských a vdoveckých důchodů a nedoporučuje se ji měnit. Rozdíly oproti zemím s jiným pojetím institutu nejsou v zásadě relevantní, pokud zůstane Česká republika u stávajícího pojetí důchodového zabezpečení jako celku. Pokud by se Česká republika rozhodla ke komplexní reformě celého důchodového systému, lze nepochybně inspiraci hledat i mimo okruh zemí s obdobným pojetím vdovských a vdoveckých důchodů.

Výjimku mezi sledovanými zeměmi provádějícími v tomto institutu pouze dílčí změny parametrů představuje Švédsko a tuto zemi následující Lotyšsko, které při strukturální reformě celého důchodového systému zcela nově přistoupily i k problematice pozůstalostních důchodů. Tyto země zavedly na přelomu století při strukturálních reformách v rámci prvního pilíře tzv. NDC schéma, které je doplněno malým fondovým schématem. Součástí reformy starobních důchodů bylo i úplné zrušení vdovských a vdoveckých důchodů ve schématu NDC, takže pozůstalí mají být do budoucna zajištěni jen dědictvím úspor ve zmíněném fondovém pilíři. V současnosti probíhá v těchto zemích tranzitivní období, takže ještě funguje i starý systém pozůstalostních důchodů. Podle vzoru Švédska, které přišlo s reformou jako první, by mohla teoreticky postupovat i Česká republika. Taková reforma by předpokládala zrušení „dlouhodobých“ vdovských/vdoveckých důchodů vyplácených ve vyšším věku podle bodu e, odst. 2 § 50 zákona 155/1995 Sb. „o důchodovém pojištění“.

Z provedených propočtů při uvažování „švédské“ varianty vyplývá, že ani současná podoba vdovského důchodu, který je nejčastěji vyplácen v souběhu se starobním důchodem, neplní dostatečně náhradu příjmu zemřelého muže, když jeho důchod (vypočtený z průměrného příjmu ve výši 27 086 Kč zjištěného dle EU-SILC) nahrazuje pouze z 20 %. Na druhou stranu je ovšem nutno říci, že v rozpočtu osamocené modelové vdovy hraje i taktó nízký vdovský důchod poměrně významnou roli jako podstatná součást jejích důchodových příjmů, kdy tvoří 19 % jejích celkových důchodových příjmů. Současná podoba institutu vdovských a vdoveckých důchodů pak tedy poměrně účinně plní ochranou funkci před chudobou, zejména v případě vdov. Zrušením „dlouhodobých dávek“ vdovských/vdoveckých důchodů (vdovské/vdovecké důchody vyplácené ve vyšším věku, bod e, odst. 2 § 50 zákona 155/1995 Sb.) by

došlo k roční úspoře důchodového systému ve výši 20,6 mld. Kč, avšak oproti současnému stavu by se výrazným způsobem zhoršila příjmová situace ovdovělých důchodkyň s nejnižšími příjmy.

Vedle snahy o úspory je ve sledovaných zemích dalším významným trendem rozšiřování okruhu osob pokrytých pozůstalostním důchodem související s demografickými změnami, které lze stručně charakterizovat jako snížení úhrnné sňatečnosti a zvýšení rozvodovosti. Tyto společenské změny vedou k tomu, že v posledních desetiletích soustavně klesá podíl osob, kterým může vzniknout nárok na vdovský či vdovecký důchod, pokud je tento nárok podmíněn trvajícím manželským svazkem zemřelé osoby. Snižující se pokrytí skupiny obyvatel, která je v populaci nejvíce ohrožena chudobou - osaměle žijících starých osob a zejména žen, tak problematizuje plnění základní funkce pozůstalostních důchodů, kterou je vedle překlenutí výpadku příjmů jednoho z členů domácnosti především ochrana před chudobou ve stáří. Většina zkoumaných států na tento vývoj reagovala rozšířením okruhu osob oprávněných k pozůstalostní dávce i na rozvedené manžele. Z tohoto důvodu se doporučuje zvážit rozšíření okruhu osob oprávněných k získání pozůstalostního důchodu i v České republice.

Pokud bychom uvažovali o zohlednění života v rozvedeném manželství při stanovení nároku na vdovské a vdovecké důchody, je třeba si uvědomit, že by došlo ke značnému zvýšení počtu adresátů dávky a s tím spojeným dopadům do bilance důchodového systému. Citelné zvýšení výdajů na pozůstalostní důchody, které zaznamenalo v souvislosti s důchodovou reformou v roce 2006 Slovinsko, částečně souviselo právě s rozšířením okruhu oprávněných osob. Podobný dopad v České republice by vedl k velmi nežádoucímu výraznému zhoršení bilance důchodového účtu. Řešení lze hledat například v modifikaci francouzské úpravy této problematiky. Ve Francii získává rozvedená osoba nárok jen na část vdovského/vdoveckého důchodu po bývalém/manželce/manželovi. Tato část odpovídá poměru let strávených ve společném manželství a doby pojištění získané hypoteticky dopočítáním až do důchodového věku zemřelou osobou. Důchodový nárok je tak ve většině případů podstatně nižší než by byl celý vdovský/vdovecký důchod.

Při modifikaci takového přístupu, kdy by bylo možno zohlednit dobu trvání manželství u všech nároků na vdovský a vdovecký důchod. U takové varianty institutu vdovských a vdoveckých důchodů v podmínkách ČR by získávaly nově nárok na dávku i rozvedené osoby a výše každého nově vzniklého vdovského/vdoveckého důchodu by byla určena metodou rozdělení důchodových práv dle počtu let strávených v manželství. Při uplatnění takové varianty by vzrostly celkové výdaje na vdovské/vdovecké důchody o 1,4 miliardy Kč. Převážil by tak efekt zvýšení počtu poživatelů těchto důchodů, který celkové náklady navyšuje nad efektem změny metody výpočtu vdovských/vdoveckých důchodů, který celkové náklady snižoval. Došlo by k rozšíření okruhu oprávněných osob, které by měly nárok na vdovský/vdovecký důchod, zároveň by ale průměrná výše těchto důchodů byla nižší, nežli v současném stavu, neboť s ohledem na vývoj sňatečnosti je průměrná doba strávená v manželství nižší, než doba pojištění.

V polovině zkoumaných zemí mají nárok na vdovský či vdovecký důchod rovněž osoby, které s osobou zemřelou žily v partnerství odpovídajícím české úpravě registrovaného partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb. Takové rozšíření okruhu osob s právem na vdovský/vdovecký důchod lze i vzhledem k prakticky nicotným dopadům do bilance důchodového systému doporučit i pro Českou republiku.

Země se skandinávským typem sociálního zabezpečení šly v tomto směru ještě dále než k zohlednění života v rozvedeném manželství či v registrovaném partnerství a

za určitých podmínek umožňují získat právo na vdovský či vdovecký důchod i druhům a družkám, kteří žili se zemřelou osobou ve společné domácnosti v nesezdaném soužití. K získání dávky se takové osoby kvalifikují v případě, že se ze svazku narodilo dítě či alternativně, pokud soužití trvalo určitou minimální dobu před smrtí původce důchodových práv. V podmínkách České republiky by patrně aplikace takového přístupu byla problematická. Skandinávské země sice vykazují obdobnou míru sezdánosti jako Česká republika, ale z hlediska socioekonomického a právního se jedná o relativně vzdálenou společenskou realitu. Zrovnoprávnění nesezdaného soužití s manželstvím s ohledem na možnost získání práva na pozůstalostní důchod nemá oporu v platném právním řádu a s úpravou institutu konkubinátu nepočítá ani nový občanský zákoník. Pokud by se v budoucnosti Česká republika rozhodla přístupu severských zemí následovat tak, jako Slovinsko, doporučuje se nastavit podmínky pro zohlednění života v nesezdaném soužití při stanovení nároku na vdovský či vdovecký důchod velice přísně, aby nedocházelo ke zneužívání tohoto institutu. Požadavek života ve společné domácnosti se v realitě České republiky jeví jako nedostatečná podmínka, a proto by patrně bylo třeba kumulativně podmínit vznik nároku například výchovou společných dětí.

Literatura

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2008a) Material zur Information: Gesetz zur Rentenanpassung 2008. Fragen und Antworten, Berlin, (online) [cit. 12-03-2008] Dostupné z: www.bmas.de

Bundesministerium für Arbeit und Soziales (2008b) Teilhabe am Aufschwung für alle Generationen, Pressemitteilung vom 08.04.2008, (online) [cit. 21-04-2008] Dostupné z: www.bmas.de

Bundesministerium für Arbeit und Soziales, Referat Information, Publikation, Redaktion (2008): Soziale Sicherung im Überblick, Bonn.

ČSSZ - interní statistiky

ČSSZ, Statistická ročenka 2011 z oblasti důchodového pojištění

ČSÚ, Demografická ročenka 2011
<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4019-12>

ČSÚ, šetření Životní podmínky (EU-SILC) 2011

ČSÚ 2011 úmrtnostní tabulky za rok 2011.
Zdroj: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/umrtnostni_tabulky

ČSÚ 2011 - Vývoj obyvatelstva ČR
<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4007-12>

Deutscher Taschenbuch Verlag (2008) Sozialgesetzbuch, Sechstes Buch (VI) - Gesetzliche Rentenversicherung, in: dtv (2008) Sozialgesetzbuch, Bücher I-XII, 35., vollständig überarbeitete Auflage, Stand: 1. Februar 2008, S. 698-1010

EC SPC-ISG Report: Theoretical Replacement Rates, Eurostat, data pro rok 2004

Eidgenössisches Departement des Innern, Generalsekretariat (2008): Reformen Sozialversicherungen, Fact Sheet, [cit. 20-04-2008]
Dostupné z: <http://www.edi.admin.ch>

Eurostat 2013 - obecná databáze Eurostatu <http://apl.czso.cz/ode/tab/tsdde420.htm>

Gravningsmyhr, H. (2011) Analysing Effects Of Removing Survivors pensions Using Microsimulation Model LOTTE

Holub, M. (2008) Zohlednění dob výchovy dítěte v důchodových systémech pro stanovení nároku na důchod a výši starobního důchodu ve vybraných evropských zemích. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2008, 39 s., ISBN 978-80-87007-91-4

Holub, M. 2004. Analýza nepřispěvkových dob v ČR a doporučení pro jejich sledování a evidenci. Praha: VÚPSV, 2004

Holub, M., Pollnerová, Š. (2004) Relace důchodu ke mzdě. Praha: VÚPSV, 2004. 46 s.

Holub, M., Šlapák, M., Kozelský, T., Jahoda, R. (2008) Stanovení rozhodného období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu. Praha: VÚPSV, v.v.i. 2008. 137 s. ISBN 978-80-7416-023-3

Holub, M. (2007) Analýza náhradních dob pojištění ve vybraných evropských zemích. Praha: VÚPSV, 2007, 35 s. ISBN 978-80-87007-94-5

Kahil-Wolff, B. (2001) Die Alterssicherung in der Schweiz im Lichte der demographischen Herausforderung, in: Reinhard, H. J. Demographischer Wandel und Alterssicherung. Rentenpolitik in neun europäischen Ländern und den USA im Vergleich, 1. vydání, Baden-Baden: Nomos, S. 227-242

Monticone, C, Ruzik, A, Skiba, J, (2008) Women's Pension Rights and Survivors' Benefits: A Comparative Analysis of EU Member States and Candidate Countries

MPSV, Pojistně-matematická zpráva o sociálním pojištění 2012

MPSV, statistiky nezaměstnanosti <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>

MISSOC Comparative Database tables 2000-2013

OECD (2011) Pensions at a Glance: Public Policies Across OECD Countries. 1. vyd. [s.l.]: OECD Paris, 2012.

Pollnerová, Š., Holub, M., Šlapák, M. a kol.(2006) Charakter nositelů důchodového pojištění. Praha: VÚPSV, 2006. 162 s.

Rychtaříková, J. 2004. "Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen." [Changes in cohort fertility in the Czech Republic, with a focus on educational attainment of women].

Rychtaříková, J. 2008. Česká republika: trendy demografického vývoje. In: Rychtaříková, Jitka - Kuchařová, Věra (eds.). *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. Praha: VÚPSV, v.v.i. a PŘF UK. ISBN 978-80-87007-75-4

Schmähl, W. (2004) Paradigm Shift in German Pension Policy: Measures Aiming at a New Public-Private Mix and their Effects, in: Rein, Martin/Schmähl, Winfried (Hrsg.): *Rethinking the Welfare State: the Political Economy of Pension Reform*, Cheltenham u.a.: Edward Elgar, S. 153-204

Veil, M. (2007) Debates and Issues of Reforms Aimed at Individualising Pension Rights

Vostatek, J. (1996) Sociální a soukromé pojištění, Codex Bohemia, ISBN 80-8596-32-23

UFAS /Office des sociales (2003) Hlavní dopady 10. revize povinného důchodového pojištění (AHV)

Zákon o porozvodovém vyrovnání důchodových práv a práv z životního pojištění Versorgungsausgleichsgesetz - VersAusgIG ze dne 03.04.2009 (spol. Sb. I str. 700)

Výtahy z oponentských posudků

Ing. Jan Mertl, Ph.D.

Předložená monografie vychází ze správných teoretických východisek pro danou oblast sociálního zabezpečení.

Závěry monografie odpovídají zjištěným skutečnostem. Je třeba vidět významné proměny hospodářského i sociálního prostředí, které determinuje charakter zabezpečení v dané oblasti. Obecně lze podpořit tezi o tom, že význam těchto penzí klesá, ale jejich úplné zrušení by mohlo přinést řadu tíživých sociálních situací a nelze je plně nahradit jinými sociálními či soukromými produkty.

Monografie je využitelná pro dílčí rozhodování v oblasti sociálního zabezpečení.

RNDr. Jiří Schlanger

Monografie obsahuje rozsáhlý přehled aktuálního stavu důchodových sociálních systémů v řadě zemí se zaměřením na problematiku pozůstalostních důchodů, co se týče jak nároku, tak výše dávky. Dále je provedeno srovnání aplikace pravidel platných pro švédský a francouzský systém na situaci českých vdovců a vdov na modelových příkladech včetně dopadů makroekonomických. Sběr dat a jejich zpracování drží logickou strukturu monografie a umožňuje potřebné porovnání.

Monografie správně poukazuje na závislost vdov - důchodkyň na vdovském důchodu, a proto nedoporučuje radikální změny stávajícího systému. Ostatně pozůstalostní důchody netvoří zásadní objem nákladů důchodového systému. Ve světle změn probíhajících v dalších zemích, kde je zaveden důchodový systém bismarckovského typu, monografie doporučuje zvážení rozšíření okruhu příjemců, co se týče rozvedených osob.

Výsledky monografie jsou využitelné pro práci sekce 7 MPSV a Odbornou komisi pro důchodovou reformu.